

અનામ જુદાં.

જલતું જીગર.

નાટક-ત્રણ અ

રચીને બેકનાર —
રતનજી કરામજી શેઠનાં.

—કચ્છે દેવ—

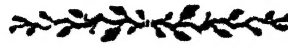
જ્ઞાનચક્ર અને ગુજરાતી સાપ્તકોપિડીયાનાં ૯ વૉલ્યુમ, પાકખંદ પરીન
રમતાપંચી, કીયાની લોહી, દીનદાર દીના, હોમલુ હેમલેટ, ખુદાપર
સખર, ખુશરો-શીરીન, ગુલખુશરો, ચારઆબ, રંગમાં જાંબ,
રોશન ચેરાગ વગેરે નાટકો, અને આપને અકબરી, લોડ
બેકનાર નિઅંધ, જેપાન જેપાનીબ, સંઘાદર્શક કોષ,
પોશાકની ફેશીન વગેરેના કર્તા.

(All Rights Reserved)

સર્વ હક રચનાર અને પ્રગટ કરનારને સ્વાધીન છે.

કીમત આના ૮.

રૂ સી વાણી.

૧૨૦૦ દોહરાનું નસીહત આમેજ પુસ્તક.

કર્તા—રૂસી જમશેદજી ભેસાન્યા.

નીચર્લા નામાંજીન નર-નારીઓએ અને જાહેર છાપાઓએ વખાણ્યું
છે, તમેથી વાંચશો તો જરૂર વખાણશો.

ૐ સર જીવનજી જ. મેઢી, દીવાન બહાદુર કૃષ્ણલાલ જવેરી,
ત્રીબક રાય દેશાઈ, સો. મા. દેશાઈ. જાંગીરજી બ. વીકાજી (ત્રાજુક)
જાપુરજી હોડીવાલા. શીરોઝશાહ રૂ. મહેતા. ડોસાઆઈ લંગડાના (રશીક)
જાંગીર મા. દેશાઈ. પાલનજી બ. દેશાઈ, જાંગીરજી સંજના, આઈ
જીની પેમાસ્તર, સુના ધરાની, મીસીસી મહેરજાનુ એકનવાલા, હીરાંઆઈ
દારવાલા, મહેરજાનુ ભોટ.

ઉપરાંત જામે જમશેદ, સાંજ વર્તમાન, મુંબઈ સમાચાર, કપસરે
હોંદ, સત્ય મિત્ર, આરીક, નવરાસ, નવરંગ, સાહિત્ય,
પુરસદ, વગેરે, વગેરે.

કર્મીમત માત્ર રૂ, બે.

તુરત મંગાવો—

“ગોળવાલા કલાસો.”

શ્રુંબાખાના સામે—કોટ, મુંબઈ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૫૨૩૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ જ્ઞાનું ગદ્ય

વિષય ૩૦૨

અનામે ખુદા.

જલતું જગર.

નાટક-ત્રણ અંકી.

રચીતે જોડનાર:—

રતનજી ફરામજી શેઠનાં.

જ્ઞાનચક્ર અને ગુજરાતી સાહ્યકલોપિડીયાનાં હ વોલ્યુમ, પાકળદ પરીન
રમતાપંચી, કીયાની લોહી, દીનદાર દીના, હોમલુ હેમલેટ, ખુદાપર
સખર, ખુશરો-શીરીન, ગુલખુશરો, યારખાજ, રંગમાં ભંગ,
રોશન ચેરાગ વગેરે નાટકો, અને આઈને અકબરી, લોડ
એકનના નિબંધ, જેપાન જેપાનીજ, સંસાદશક કોષ,
પોશાકની ફેશીન વગેરેના કર્તા.

(All Rights Reserved.)

સર્વે હક રચનાર અને પ્રગટ કરનારને સંપત્તિ છે.

કીંમત આના ૮.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૯૫૨

Printed by P. C. Appoo, at the New Art Printing Press No. 201-224
Mapla's Compound, Bora Bazar, Fort COMBAY, and Published by
Mr. Rattanjee Framjee Sethna, Sethna Building, Khetvadi.

થાકેલાઓને આરામ મેળવવાનું

સૌથી સરસ મથક,

જ્યાં રેફ્રીજરેટરમાં ઠંડો ફ્રીઝેલો ફ્રાફ્ટ બીયર
તેમજ એરેટેડ વોટર મળશે, જે તમારા
હાઇનો ટેસ્ટ વધારશે

ફ્રીઝ ક્રોસ કી બાર

ખાવા બેસવાની ઉમદા સગવડ ડીસન્ટ રૂમસ
સાથ કલીન ફનીચર ને ઉમદા મેનેજમેન્ટથી
તમારો જીવ ખુશ થશે પધારજો.

CROSS-KEY BAR

Near Round Tempel At the Junction of
Dunccan Road & Nall Bazar.

આહોશ ડોક્ટરોનું મત છે કે, રહેડીઝમ, સાયટીકા ગાઉટ,
વગેરે દરદો શેપલેસ બુટ પહેડવાનાં કારણે નેસ પર દબાણ
આવવાથી થાય છે. ધણીવાર બુટના ખરાબ ચામડાંથી, પગમાં
ખરબચું, ખરપસ, યા સડો પેદા થાય છે, સંભાળજો

જો તમને ખરાં શેપદાર, સરસ ચામડાંનાં
ટકાઉ સારી કમોડીટીનાં છતાં સસ્તાં

બુટ

જોઈતાં હોય તો નીચલાં એટ્ટેસે જરૂરજ ફેરો મારજો. તમે
માગો એ ભાવનાં—પણ ગામ કરતાં સસ્તાં બુટ—થુબનો
ગંજવર લોટ મોજુદ છે.

તમારાં અચ્ચાંનાં બુટો આ દુકાનેથીજ ખરીદજો કે
તેઓના પગનો શેપ બગડે નહિ ખાંપણવાળા નીચડે નહિ.

ડાયમંડ શુ કું.

ગો. ટે. હોસ્પીટલ સામે.

રપટ કરનાક રોડ.

રતનજી ફરામજી શેઠનાનાં રચેલા પુસ્તકો.

વિદ્યા હુન્નર તથા તવારીખ.

- જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૧ હું.
- જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૨ જી.
- જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૩ જી.
- જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૪ થું.
- જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૫ મું.
- જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૬ હું.
- જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૭ મું.
- જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૮ મું.
- જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૯ મું.
- જેપાન અને જેપાનીઝ.

ફોટોગ્રાફી.

કાચકામનો હુન્નર.

સંજ્ઞા દર્શક કોષ.

મેસમેરીઝમ.

સામાન્ય હુન્નરજ્ઞાન.

આધને અકબરી.

લોર્ડ જેકનના નિબંધો.

પોશાકની ફેશિન.

મેરી કોરેલીના નિતિવચનો.

રતનજી ફરામજી શેઠનાનાં રચેલાં પુસ્તકો.

નાટક તથા વાર્તાના પુસ્તકો.

જાપાની ભાષા—મરાઠીમાં.

જેપાની શિક્ષક—ગુજરાતીમાં.

ચાઇનીઝ ટેક્સ—વાર્તા.

હકકદારનો હકક—વાર્તા.

સુંદર હેલન—વાર્તા.

પાકગદ પરીન (નાટક)

દીનદાર દીના (નાટક)

કીયાની લોહી (નાટક)

રમતા પંચી (નાટક)

ખુદાપર સખર (નાટક)

ગુલખુશરો (કીયાની નાટક)

હોમલુહેમલેટ (નાટક)

રોશન ચેરાવ (નાટક)

સહનશિલ પીરોગ (નાટક)

ખુશરો શિરીન (કીયાની નાટક)

ચારબાજ (નાટક)

રંગમાં ભંગ (નાટક)

તુમાખીતોર ઔરત સરગેર (કીયાની નાટક)

શું પસંદ કરશો ?

—:૦:—

પોતાની શરૂઆતની ફેળવણી માટે તમારું
બચ્ચું ચાર ચાર વર્ષો સુધી માત્ર
ગુજરાતીમાં જ ગોતાં ખાયા કરે તે—

કે માત્ર વર્ષ દોઢ વર્ષમાં જ ગુજરાતી અભ્યાસ
પુરો કરીને જલદીથી ઇંગ્લીશ અભ્યાસ કરે તે ?
શ્યાણા માત-પીતાને વધુ કહેવાની જરૂર નથી.

પુરત મલો—

એરચ. આર. ગોળવાલા, પ્રીન્સીપલ તથા માલેક,
ગોળવાલા ટ્યુશન કલેસીસ,
બુખાખાના સામે, કોટ, મુંબઈ.

નામદાર ગવર્નર સાહેબની પેન્નેનેજ

માન ધરાવનાર

રેશ મી કા પ ડ ની

ગંજાવર પાયોનીયર દુકાના

—:—:—

સીલકનો બાદશાહી પેલેસ—

દરેક કોમમાં
દુક મુદતમાં
લોકપ્રિય
થયલી
ચીનાઈ
જેપાનીસ
તેમજ
વીલાયતી
રેશ મી કા પ ડ નો
ગંજાવર સ્ટોક
ધનાવતી જાણીતી
દુકાન !

કરંજયા
એન્ડ
કું; લીં
નંબર ૧૭૨
હોરનબી રોડ, કોટ,
મુંબઈ.

કસબી
ભરતકાંમ
આંખોને ઉડી
વળગે તેવું
અમારા બાહોશ
કારીગરોના હાથે
જાતી દેખરેખથી
તૈયાર કરી
આપવામાં
આવે છે.
ભાવ તદ્દન
કીફાયત.

❧ યાદ રાખજો—અમારે ત્યાં તમો કદી પણ બજાર
માલ કે ગોદીમાંથી સીધો લીલાંઉમાં લઈ લીધેલો
માલ કદી પણ મંજૂરી નહીં.

અમારો માલ હુમેશાં ઓરડરથી Direct ચુરોપથીજ
આવે છે તેની ગરંટીડ.

રેશ મી કા પ ડ

વીજાવતી સ્કાસફર, શોલ્સ,, મની પરસીસ, ફેનસી કોરો લાત
ગવનસ, સ્પીંગ સુટસ, પાયખમા સુટસ, કીમોનાઝ, ડેનસીંગ
કોટસ, સીલ્ક સ્ટોર્મીંગસ, ટાઇઝ, પેરીકોટસ, મશલર્સ
કારપેટસ, ટેબલ કવર્સ વીગેરે તમામ જાતની
હાઇ કલાસ ડીઝાઇન્સ મળશે.

વળી નજર નાંખો—

અમોએ ખાસ તમારે માટે ખુદ હિંદમાં બનાવેલી

સ્વ દેશી સાડીઓ

ની છેલ્લામાં છેલ્લી ટેવેલરીઓ—નવી નવી તરાહની સાડીઓ,
ઝીક કસખના ગાનઓ, ઝમઝાં, ટોપી, બે.નેટો—મલાઉઓ
જંપરો, બનારસી સાડીઓ વીગેરે કીશવત લાવે ખરીદી
શકશેજી. અમારા હક વગરના કાંપી ન.ખેલા લાવો
તરફ તમારે ધ્યાન ખેંચવાથી રાખી શકાય છે.

ફક્ત એકજ ફેરો અમારે ત્યાં મારશો તો પુરેપુરો
સંતોષ મળશે.

It will pay you to give us a call.

લેખરાજ અધર્મ

ગોવાલ્યા ટેંક રોડ, પીટીટના પુતલાં સામે—મુંબઈ.

ટેલીફોન નંબર ૪૧૫૩૧.

કાંકડી હોઝીયરી

મેળવવાનું બુનું ને જાણીતું ઠેકાણું તમે જાણો છે કે? જો નહીં
જાણતાં હોય તો આજેજ તમારી ડાયરીમાં લખી લેશો કે
હોઝીયરી મેળવવાનું ખરેખરું ઠેકાણું
નીચે પ્રમાણે છે.

અમારી દુકાને ત-
મામ જાનની હો-
ઝીયરી ઉપરાંત
બાબુમાં આપેલી
તમામ ચીજો હર-
હમેશા પુરતા સ્ટો-
કમાં તૈયાર મલશે
ભાવે હદ વગરના
ઓછાજ છે.

શટર્સ, કોલર્સ, ટાઇઝ,
જરસીસ, ફેલ્ટ હેટસ,
સન હેટસ, પાયજામા,
બલેકેટસ, ત્રેવલીંગ માટે
ફાઇબરના તથા લેધરના
ત્રંકસ સુટ કેસીસ
વીગરે. વીગરે.

એ ઉપરાંત કીડ
બેગ્સ, હેન્ડ બે-
ગ્સ, હોલ્ડ આ-
ન્સ, દરેક જાત-
ના કેપ કોટસ,
વીગરે જે કાંઈ
માંગશો તે તમા-
રી સેવામાં હં-
મેશાં હાજર કર-
વામાં આવશે.

અલાના શૉપ.

ઠેકાણું :—ઉમરીગર બીલડીંગ,

૧૦૫ કાફડ મારકેટ-મુંબઈ.

એ આ શું ? મીઠાઈ કે મીઠાઈનો ડુંગર !

વાર તહેવાર કે અનેક શુભ તાંકણાપર ફેનસી ફરમાસુ મીઠાઈની ભેટો મોકલવી હોય તો હમેને જરૂર પાદ કરજો. કારણકે હમારે ત્યાં સોળાં મોંઘામાંની ધીની ફેનસી ફરમાસુ મીઠાઈઓ જેવી કે—ગોલાખની જલેબી—મેવા મસાલાથી ભરપુર સૂતરફેણી—વેનીલાનો હલવો, માવાના પાનકેક, માવાની બોમ્બો, માવાના સમોસા—માવાના ખાખા—અધરનીના લાડવા—ગેવર, હલવાની ફરમાસુ પલેટો, દોઢીનો હલવો—ઉપરાંત તરેહવાર જાતની મીઠાઈઓ રાત દીવસ તૈયાર મળશે. યા વરદી આપવે બનાવી આપવામાં આવશે.

ગુડલક સ્વીટમીટ સ્ટોર્સ

ઠેકાણું :—જરાજર નાંધી લેશોજી.

ગ્રાંટરોડ, ગ્રામ તરમીનસ નોવેલટી સીનેમાંની જરાજર સામે—મુંબઈ.

માલેક :—અલ્લાહલ છગનલાલ ગીરધરદાસ માઠાઈવાલા.

હારમોન્યમ દીલરૂબા તાલ સુરથી શીખવનાર તથા લગન અને નવજોતના શુભ પ્રસંગે ગાયનની બેઠક ફરનાર

લખો યા મલો :—

માસ્તર મીનું ઉદવાડીયા

કે. બીલડીંગ ક્રીયર રોડ, કોટ, —મુંબઈ.

ધી ગ્રાંટરોડ સ્કુલ અને મેટ્રીક કલારીસ. છોકરા છોકરીઓ માટે.

ન્યુ મીસ્ટ્રી બીલ્ડીંગ ફોરારસ રોડ જાંકશન.

- (૧) સ્કુલની દરેક બાબતને માટે તે બાબતના અનુભવી અને કુશળ શીક્ષકો રોકવામાં આવ્યા છે.
- (૨) વીધાર્થીઓ માટે એક રીડીંગ રૂમ અને લાયબ્રેરીની ગોઠવણ કરવામાં આવી છે.
- (૩) લેબોરેટરી ઘટતા ફેરફાર સાથે ઉધાડવામાં આવી છે.
- (૪) છોકરીઓને માટે કટીંગ, સંગીત, ભરતકામ, એમપ્રોયડરી, ફેનસી વર્ક વગેરે માટે કેળવણી શીક્ષકોની ગોઠવણ કરી છે.
- (૫) નબળા છોકરા છોકરીઓને માટે ફક્ત ઇંગ્રેજી તથા ગણીત સાથે વેપારી બાબતો લઈ શકે એવો બંદોબસ્ત રાખવામાં આવ્યો છે.
- (૬) એ ઉપરાંત રેક્રેએશનરૂમ છોકરા છોકરીઓને બરતની રમતનાં સાધનો, ગર્લ, ગાઈડીંગ, શીઝીકલ ટ્રેનીંગ એ સઘળું છતાં પણ ફી બહુજ ઓછી રાખવામાં આવી છે. વધુ માટે થોડાક ઇન્સપેક્ટરસ સાહેબોના રીપોર્ટ નીચે આપવામાં આવ્યા છે.

“This school is better housed than some other schools in that part of the town. The matric class seems to be rather well Taught

Rev. J. Duhr & Mr. R. B. Marzban.

“The Teachers are taking interest in their work and the children are bright and cheerful.”

Mr. J. S. Kadri Edu. Inspector.

“It has been a pleasure to me to visit this school. The English is remarkably good and reflects great credit on Miss. Bhagiwalla who teaches in all the lower standards.”

Mrs. Stock-bridge. Inspectress of
Girls' schools, Bombay.

“This Institution seems to be doing good work. The Manager seems to be anxious that the school maintains its efficiency”

Mr. Khan-saheb Guj. Asst. D. E T. Bombay.

૩. બ. લેસાન્યા-પ્રીનસીપલ.

પ્ર સ્તા વ ના.

લા૦—૨. ફ. શેઠના.

આ મારો નવો ખેલ “જલતું જીગર” મેશર્સ નવલ માંદન અને દીનશાહજી તાતાની કુન્હેલરી કારસાજથી ચાલતી “ઓરીયેંટ એમેચ્યુઅર્સ” કલબ મારફતે રજુ થાય છે.

સંજોગ માનસને પોતાના વિચાર ફેરવવાની ફરજ પાડે છે, અને તેથી “સમય એતે તે ગલો” કહેતી મુજબ ખિરાદર માદન તાતાની જોડી આજવેર ‘કોમીક’ નાટક લજવવાની તરફેણમાં હતા; પણ તેમને હવે લાગું કે હાસ્ય અને કંચુરસનો સાથે જમાવટ હોય તેવો ખેલ લજવવાથી ઓર પોતાની કુશળતા બતાવવાની સારી તક મળશે; તેથી એ ખિરાદરોએ મારા જેવાની કલમની મદદ લીધી છે. આજવેર ભાઈ દીનશાહ તાતા “ક્રીંગ એન્ડ ક્રામેડીયન”નું શિલ્પ જીતી જવામાં નસીબવંતા હતા, તેવણે આય ખેલમાં હવે જુદીજ વલણ એખત્યાર કરી ‘ટેજક સાદક’ માં ભાગ લજવનાર છે. તેમાં એવણુ પોતાની કુશળ ‘એક્ટીંગ’ થી ઘણું અચ્છું તમાશખીનોને બતાવી શકશે એવી મારી ખાતરી છે.

જલતું જીગર’ ખેલ લજવવા માટે જેમ ભાઈઓ નવલ માદન અને દીનશાહ તાતાએ મદદ કરી છે, તેમ મારા મિત્ર મી० મનચેરશાહ અરદેશર પોહિંચખાનાવાલા જેવા જુના કસાયત્રા અનુભવીએ મારા ખાસ આગ્રહને લીધે પોતાના તન મનથી જે મદદ કરી છે તે માટે એ ભાઈઓનોખી આભારી છું.

ભાઈ મનચેરશાહ પોહિંચખાનાવાલા વર્ષોથી એમેચ્યુઅર્સમાં ગુરુપદ ભોગવના હોવાથી, એમની ‘ડીરેક્ટર શીપ’ તળેજ આ ખેલ સ્ટેજ થતો હોવાથી તમાશખીનને દરેક ધરખમ ચીજ જેવાની મળશે એ બેતકરાર છે.

ખેલમાં જુદા જુદા પાત્રનું કામ લજવવા માટે જુના કસાયત્રા એમેચ્યુઅર્સની મદદ મને મળેલી હોવાથી ખેલની ફતેહ માટે મને તો શકજ નથી.

નાટક લખવાનો મારો ધંધો નથી, અને તેથી હું ધંધાદારી લેખક તરીકે કશીજ મગફૂરી લેવા ચાહતો નથી. મારા શોખની સેવામાંજ હું મારા મનની મોજ માની જે જે ખેલો લખવાની તક મળીચ

તેને આધિન રહી મે સંખ્યાબંધ ખેલો લખી જાહેરમાં મુક્યાછ, તેમાં આ એકનો વધારો કર્ય. લવિષમાં જ્યારેથી તક મળશે ત્યારે હું તદ્દન નવાજ 'પલોટ'ના ખેલો જાહેર તખતાપર રજુ કરવાની મારી કોશિષ ચાલુજ રાખસ.

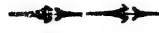
અત્રે એક ખુલાસો ડ્રગટ કરવાની મને તક મળી છે, તેને આધિન થઈ, નજરો નજર જોઈ, અનુભવીયા પછી તે તક હું જવા દેવા ઇચ્છતો નથી.

૪. સ. ૧૯૧૪ માં મારો લખેલો ખેલ ખુદાપર સખર મં શેક ખુરશેદજી બાલીવાલાની વિકટોરીઆ કુંપનીએ મુંબઈમાં ઘણી ફતેહમંદી સાથે પોતાના થીએટરમાં લજવી બતાવ્યો હતો. આ ખેલ ઉપરથી ૧૯૨૯ માં ધી માંદન થિએટ્રીકલ સીનેમા કુંપનીએ અક્કલમંદ એવકુફ નામે ફીલમ પારસી સંસારનેજ લાગુ પડતી ઉતારી, મુંબઈમાં પપેતી ટાંકણે વેસ્ટ એન્ડ સીનેમામાં બતાવી હતી. તેમજ એજ સાહેબોની 'ધી એલફીન્સટન થિએટ્રીકલ કુંપનીએ વીર બાળક નામે ઉરદુમાં ખેલ બનાવી ગામેગામ અને મુંબઈમાં ઘણી ફતેહમંદી સાથે લજવ્યો હતો. આયજ ખુદાના સખર ખેલમાં મે એક ફારસ વેહેમનું બારદાન નામે આમેજ કીધો હતો, જે ફાર્સ મુંબઈની ચોકસ કલખે ફેરફાર સાથે લખાવી વેહેમનું બારદાન નામેજ તદ્દન નવા ખેલ તરીકે ચાલુ સાલના જન્મશેદી નરોજના 'વીક'માં ત્રણ મરતખે લજવી બતાવ્યો હતો.

એક સારી વસ્તુની ઉપર મુજબ કદર થએલી મે અનુભવી છે, તેથી આજ જલતું જીગર ખેલ તેના ફારસ સાથે સીનેમા લાયક તેમ કોઈખી ભાષામાં 'એડેપ્ટેશન' કરવા લાયક લખાયલો હોવાથી, એનો પણ ગેરઉપયોગ ઉપર મુજબ લવિષમાં કોઈ નહિ કરે તે માટે મે એના દરેક 'કોપી રાઇટસ' રાખવાની કોશિષ કરી છે.

જલતાં જીગરમાંનાં ગાયનો, મે મારી નાકેશ શકિત મુજબ જોડી બનાવી દાખલ કીધાં છે; ત્યારે 'કોમીક' માંના ભાઈ નવલશા માંદને હોમી હોમાવંદના ગાયનો પોતાની કુશળતાથી જોડી દાખલ કીધાં છે. એ ભાઈ ગાવામાં તેમ ગાયનની જોડનીમાં સારી કુશળતા ધરાવતા હોવાથી મે ગાયનો જોડવામાં એમને ભાગીયા બનાવી સહકાર મેળવ્યો છે; ત્યારે હાલનાં અસાહકારના હિંગામમાં એમનો સહકાર મને મદદરૂપી થઈ પડ્યો તે માટે એમનો આભારી છું.

અમારા બે બોલ.

પુદ્ગલી ફૂલો કરમથી આખાં પાંચ વરસની અમારી કારકીરદીમાં અરાબર આ દળનમો નવો ખેલ બહાર પાડવાને શક્તિવાન થયા છીએ, તે માટે પરવરદેગારના આભારી છીએ.

અમારા એરીયંટ એમેચ્યુઅર્સના માનવંત પ્રમુખ મી. શ્રીરોઝશાહ જાં. મરઝવાનના લખેલા મેડમ ટીચરું, અફલાતુન, માઝનદરાન, મખમ્મ મોહરો વગેરે ખેલો તેમજ અમારા ઉપપ્રમુખ મી. ગુલશામના ધન ધન ધોરી, સુખલો જામાસ, કુવાઈ મંડળ, આંધરે બહેઈ, વાજતો ધુંધરો, ખુશીતું ખોરીકિં, અને મી. કાબ્રાજીનો ગામરેતી ગોરી, ડા. જહાંગીર વાડયાનો ઘોટાળામાં ગોસ જોવી પેરેડી વગેરે ખેલો ફત્તેહમંદી સાથે બહાર પાડી તમારાખીન ડીયર-તમારી શાખાશી મેળવવાને ભાગ્યશાળી થયા છીએ એ દાદારનો આભાર.

આ પતેલી ટાંકણે, અમારા માનવંતા પ્રેસીડંટ મી. પીજમ એક ધણાજ રોકાણવાળા ગૃહસ્થ છે, ને તેઓ અનેક રોકાણોમાં હોવાથી તેવણને તરફીર આપી શકાઈ નહિ. તેમજ અમારા વાઇસ પ્રેસીડંટ મી. ગુલશામ દળનેક ખેલો લખી બહુજ ઠાકી ગયલા પોતે જણાવ્યાથી કોઈ ખીજ લેખકનો લેખ તૈયાર કરવાનો કીડો ચવડી આવ્યો. હમણાં નાટક લખનારાઓ ઉમાઈ જાય છે. દર વરસે અમારી પર અર્ધો દળનથી દળન ખેલો નવા લખનારા વાંચવા મોકલી આપી ભાગવવાનું માથું ખાય છે. ને પારસીઓમાં ફત્તેહમંદ નાટક નવેશો છેલ્લી આંગળીના કાપાપર ગણાય એટલાજ છે. જેમાં એક મી. રતનજી ફ. શેઠના હોવાથી એ ભાષને અરજ કીધી. ને એ ભલા ગૃહસ્થે એક અરધીનાખી સ્વાર્થ વગર આ “જલતું જીગર” ખેલ અમને આપ્યો છે તે માટે મી. શેઠનાનો ખરા જીગરથી આભાર માન્યે છીએ.

ખીજો આભાર અમારે મી. મનચેરશાહ અરદેશર પહોંચખાનાવાળાનો માનવાનો છે. મી. મંચરશાહે એક બાહોશ દાવરેકટર તરીકે નામ કાઢ્યું છે, અને આ ખેલમાં અમારા આગ્રહથી મદદગાર થઈ પડી, સુધારા વધારા કરવામાં મદદરૂપ થઈ ‘દાવેરેકટરશીપ’ બાહોશીથી બળવી, અમુને પોતાના અનુભવનો જે લાભ આપ્યો છે તે માટે એ ભાષના અમે આભારી છીએ.

ગાયનની આખતમાં અમારા મ્યુઝીશયન લાઇ રતનશાહ નીકલસન મી. મીનુ ઉડવાડયા તેમજ લાઇ લલ્લુલાઇ સામલદાસ, મી. હોમી શી. રતનાગર વગેરેએ અમને કીમતી મદદ આપી છે તે માટે એ ગ્રંથસ્થાના આભારી છીએ.

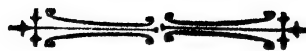
દરેક વંખતે ઠીએટરની સગવડતા કરી આપવામાં અમારા લલા મીત્ર શેઠ દાદીબા અપુએ અમારી ઉપર કીમતી મહેરબાની બતાવી છે; તેમજ સીનેરોને સ્ટેજની સામગ્રી વગેરે માટે લક્ષ્મી પ્રતાપ નાટક મંડળીના માલેકે સગવડ કરી આપી છે તે માટે અમે એઓના ખરેખરા આભારી છીએ.

આ ચોપડીમાં જે સુંદર ફોટોજ છે તે તે મી. ખરશેદજી બાટલી-વાલા. મી. ડી. પી. હોરમસજી ફોટોગ્રાફર અને મી. એરચ અડાજન્યાની મહેનતનું પરિણામ છે. તેમાં કટ ફોટોજ બનાવવામાં મી. એરચ અડાજન્યા એકસપટ છે.

અને અમારા બાહોશ એમેચ્યુઅરો જેઓ પુર ઉત્કટથી રીહરસલમાં હાજરી આપી સ્ટેજ પર ઉમંગ ને બાહોશીથી ફેરેકટર ભજવી અમને જસ અને શોભા આપતા રહ્યા છે, તે માટે તેઓનો અભાર નહિ માન્યે તો નગણા ગણાઇએ.

છેલ્લે, તમાશાખીન ડીયર-અમે તમારો ખરા જીગરથી આભાર માન્યે છીએ. તમારા ઉત્તેજનથીજ અમારી ઉલટ ટપી રહી છે. અને લવિષ્યમાં પણ તમારું ઉત્તેજન ચાલુ રહેશે તો તમને સંતોષવા અમે તન મન ધનથી મહેનત લઇશું.

લી૦ દીનશાહ તાતા
નવલ માદન.

વધારા—સુધારાના ગાયનો.

ગાયન

(૨૮-પાનેના ગાયનમાંની છેલ્લી બે લીટી રહી ગએલી નીચે આપી છે)

હામી—મેહેનત બણી કરે, કામ સફળ નહિ થાય
રાંધેલી ખીચડી મારી, કોઇ પારકો ખાઇ જાય.

—:૦:—

૬૫ મે પાને ગવાતું ગાયન.

ગાયન.

લીખો—હા-દાર જેતું નામ-બસ પીચો એકજ જામ
થશે ચલાક હોશો જો તમે ગધા બેલગામ
બનશે હોશિયાર, હોશો તમે બેકામ
હા-બલા કહેવાશો-છાંટો પીસો પાસો
અમથા અકરી, ટીચકું ચઢાવી, ના ખાલી કાંસો
સમજી હોવ તો બેધરક બા ટાંસો
જે નર દાર નહિ પીએ, તે મરદ નહિ પણ ખર
માણસને બદલે તે ગણાય ધોખીનો પથર

(કોરસ)

દાર પીચો મારા લાલ-ટાંસો ચીકાર બેમીસાલ
જશે જંગળ-દવા મીસાલ, દાર છે હયાં હઝાલ
પીકેટીંગ થશે હાલદવાલ-ના આલતા તેઓની આલ
તખીયત સંભાળ-હશે શીકકા ગાલ-થશે તમે લાલમલાલ.

—:૦:—

૧૨૧-મે પાને ઉમેરેલું-ગાયન.

લીખો—છુપાએલાં માન પાનથી, જેલ મેહેલમાં ચાલ્યાં
જંજીરે જકડી ચાલ્યાં
અલ્લાવલ્લી—તુજ ભરોસે અધર લટકીયાં, ધૂળ-કિરતી પામ્યાં
જંજીરે જકડી ચાલ્યાં.

લીખો—શરમા શરમી શાને કાળે, હવા ફેરને ચાલ્યા.

નારણુ—ભેંસ તણુ, પુછકું પકડીને, દળનું દળવા ચાલ્યાં.

લીખો—ચુપ રહો તમે, દેશ બંધુઓ, કિરતીને ઘર પામ્યાં;

બન્ને—ભરોસે ગરદન મારિયા-જંજીરે જકડી ચાલ્યાં

દોહરા

લીખો—૧-જેલ મેહેલને કિરતી, આજ ગણે નરનાર
અર્ચા વિનાની મોજને મુક્ત મળે ધરખાર.

૨-પાપ કરીને માફ કરો, એ કહેવું આજ હરામ!
ચોર થઇ સરજેર બની, જઇ લેવો જેલ આરામ.

૩-જેલ નિવાસી માનપાનથી, અંહી બધે વખણાય
જેમ પોસ્ટનું વગર રોટ્મપનું, કાગળ રદ ગણાય!

નાટકના પાત્રો.

- ૧ સર સોહરાબશાહ ચીનાઇ—તાલેવંત મોટી ઉમરના અહસ્થ.
- ૨ લેડી રોશન—સર સોહરાબની બાનું.
- ૩ બેજન બામ—એક જુવાનીયો.
- ૪ ડાં જીજીભા શ્રોફ—ભલો ડોક્ટર.
- ૫ લીબો ભગત—સર સોહરાબશાહના મકાનમાં ગોઠવાઇ ગયેલો ઉદાઉગીર.
- ૬ સુના—લીબાની સાથે છુપી રીતે પરણેલી.
- ૭ હોમી હોમાવંદ—એક ચપરખંદો જુવાનીયો. મેહેરનો ઉમેદવાર.
- ૮ ફરેદુન દીદીના—એક ચક્રમ જુવાનીયો.
- ૯ બચાંભાય—ડાં જીજીભાઇની બેહેન.
- ૧૦ મેહેર—ડાં જીજીભાઇની દીકરી.
- ૧૧ હીરાજી—સર સોહરાબશાહના ઘેરનો કારભારી.
- ૧૨ મોકો—ફરેદુન દીદીનાનો માણસ.
- ૧૩ નારણ
- ૧૪ અહલાવલી } લીબાના ઉદાઉગીર દોસ્તો.
- ૧૫ પીટર—રિફ્રેશમેંટમાંનો બટલર, વેટર વગેરે.
- ૧૬ રામલો—ડાં જીજીભાઇનો નોકર.

તે ઉપરાંત.

પરોણા, બોય, બટલરો, પારસી અહસ્થ, સીપાઇઓ, કોન્સ-
ટેબલ, વગેરે.

મીં મનચેરશાહ પોંહયખાનાવાલા.

ખનામે ખુદા.

રચનાર—રતનજી ફરામજી શેઠનાં.

જલતું જીગર.

નાટક—ત્રણ અંકી.

અંક ૧ લો—પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—પુના—સર સોરાબશાહના મેહલનું દીવાનખાનું.

[સહવારનું ઝઝકળું થતું દેખાતું. ધીમેધીમે સૂરજની રોશની બારી વાટે પ્રવેશ કરે છે, સુનાં ધરસંસારી કામકાજમાં રોકાયેલી જણાય છે.]

ગાયન.

નમન કરું રમ તૂજ ચરણે,
સુખ કર હમને છઉં તૂજ શરણે,
કરના નિરાશ રમ, તું હમને—નમન.
ધડીપલ લજાએ, સુખકર હમને
જીગરને ધરીએ, તુજને ચરણે
આ..... (છું) રમ શરણે—નમન.

સુના—આખી રાત ધડક ધુજારામાં પુરી થઇ; પણ હજી સુધી દિલનો ધલરાટ નરમ પડ્યો નથી. મારા ધણીને સદાનો ગુમ થએલો હું ધારતી હતી, પણ ગેઇ રાતે હું બારી આગળ ઉભી હતી, ત્યારે એકાએક બારી નીચે મારી નજર સામે આવીને ઉભો રહેલો મેં તેને જોયો; ત્યારથી મારા હાડેહાડ ધુઃખવા માંડ્યાં. મેં ધણાજ કાલાવાલા કરી ઇસારતથી ચાલી જવા કહ્યું, ત્યારે હસીને કેહેતો ગીયો કે “હમના તો હું જાઉં, પણ સહવારે

તું મને પાછો આવેલો જોશે.” જો એ અહીં આવશે તો મારી છુપી રહેલી આખરની ધુળધાની થશે. કેમજે મારાં શેઠ બાપ તો મને કુમારીજ સમજે છે. મારાં માબાપની ઉપરવારી થઈને એની સાથે હું પરણી, પછીજ માલમ પડ્યું કે એ મુવો તો સાધુનાં સાલ્લામાં શયતાન હતો ! ગામનો ઉઠાવગીર બદમાશ હતો. છેલ્લાં પાંચ છ વરસથી એ મુવાને ગુમ થયેલો સમજી છુટકારાનો દમ ભરતી હતી; પણ હવે એ આવશે તો હું શું કરશ ? એ મારો ધણી છે એવું જો જાહેર થશે તો માફતો મોતજ થશે ! ઓ ખુદા તું મને બચાવ, ને કોઈ નેક રાહ બતાવ !

[બહારથી સીપટીનો અવાજ આવે છે, સુના ચોંકે છે, આસ્તેથી બારી ઉઘાડી બીબો દાખલ થાય છે. સુના બીબા ભગતને જોઈને ખુણાંમાં ભરાઈ ઉભી રહે છે.]

[બીબો ધીમે પગલે અંદરથી ગાતો, સુનાને શોધતો આવે છે, પણ સુના બીહીકથી છુપાઈ તેને જોય છે.]

લીબો—કોઈ મુવું જીવતું આપ ઘેરમાં છે કે નહિ ? કાલે રાતનાં અહીંથી પસાર થતાં મારી સુનાને કહેતું કે હું સડવારે આવસ, તે કહ્યાં છે ? મારા જેવા ઇજ્જત આપરદાર અને જેલ જાત્રાની સેહેલગાહ કરી આવેલા, સરકારના મેદમાનદાર જેવા ગ્રહસ્થને આવકાર આપવા રાત દલાએ કરીને બંદોબસ્ત કીધો નથી. હું તો ધારતો હતો કે લાંબા વરસો પછી મારી સુના મને જોઈ ખુશી થશે, અને મને આંગણમાંથી વધાવી લેવા આછું મીઠું લઈને ઉભી રહેશે; તે તો કંઈજ મળે નહિ. પણ તેને બદલે આવતાં વાર દરવાજામાં દાખલ થતાં માલીના હાથમાં ઝાડુ સાથના દર્શન કીધાં ! એથી નસીબની વાત છે. (સુના ખુણામાંથી બહાર આવતાં તેની પર નજર પડતાં) હલો ? મારી સુના ? મારી રિયોરીટા ? હું તુંને જોઈને ઘણોજ ખુશી છઉં. બંદ જેવા બંદ જવાનજોત, દુનિયાના એકાંત છેડાથી, જ્યારે છુટા બિલ્લુ બની તુંને મળવા આયાય, ત્યારે તું એમ દુર સાંની ઉભી રહીય ? અહીં આવ, મારી નજદીક આવ.

સુના—બીબા ? ઓ બીબાજી, તું પોતાને સંભાળ, નહિ તો ફસી જશે.

લીબો—હું મારી સંભાળ લેતો આઓય ને લેવશ. કુદરતનો ૧ લો કાયદો એજ છે કે દરેકે પોતે પોતાની સંભાળ લેવી. મારું ગળું સુકકુંટસ થયુંય. જરાક મોવકું સોજામાંનું લાવ, તે આહેને જગે ચલાવી લેવશ. પાંઉ માખણને બદલે કટલેસ, કઆમ, સોજી બોટી ગનીમત ગણસ. જેલીની જરાખી જરૂરત નથી; કેમકે ધાન સાક હોશે તો નારતોજ કરશું, પણ જેજે દારૂ વગર સઘળું ફિક્કૂ ફૂચ્ય, સમજી?

સુના—અરે પણ સહવારના પોહોરમાં દારૂ તે ક્યાંથી લાઉં? જે બીખા કેથે છુપાઈ ભરાઈ રહેતી તો? નહિ તો જલ્દી નહાસી જઈ કેથે ભરાઈ બેસ.

લીબો—(પટાવતાં) જે સુના તુને મારી કરું, કઆટખાનાને કળકુંચી લગાડ ને એકુ બાટલી તફાવી મને લાવી આપ. તારાં બાઈ આવરાને હું જવામ આપનાર હપતો ખપતો છ પુટનો માટીડો હાજર છેઉંની?

સુના—તે નહીં બનશે.

લીબો—(કાચપર પત્રાંદો મારી બેસતાં) તારા ઘણી જેવો ઘણી જેલખાનાની જત્રાથી પાછો આવે, ને તેને દારૂના એક ઘોટ માટે પણ ટવલાવે? એખી નસીબની વાત છે. લુચ્છી સિપલી! તારા જેવી લુખરી બારસ બેરીતો માટી થવા માટે પણ હું હવે પોતે શરમાઉંચ.

સુના—બીખા તું જેલમાંથી પાછો કાંય આયો?

લીબો—(ખભરી ઉઠી) એ કેવો સવાલ? સરકારેતો પોતાના કુશાદે બાંધેલા જેલ મહેલમાં, પાંચ પાંચ વરસ થયાં પરાણા તરીકે રાખી મને તદ્દન આળસુ બનાવી મુક્યો તો. તેથી મન થયું કે ચાલ જરા 'ચેન્જ' પર જાઉં, ને હવા ફેરફાર કરું; તેથી પૂટીસ થઈ અહીં આવી બહાલી મહોરદારને મળવા આયો, એખી નસીબની વાત છે.

સુના—કેવું ખરાબ લાગશે? કાંઈ જાણશે કે તું જેલથી આયોય તો મારું તો શરમને માયું મોતજ થશે.

લીબો—એમાં શરમ શાની? ને શરમાવવાનું છેજ શું? હવે તો મોટાં મોટાં માનસમાં ખપવા થકી લજ્જભલા લણેલા જેલને મહેલ

ગણી ત્યાં જઈ રહેય; અને જ્યારે છુટી આવેય ત્યારે ગજરા તોરા પેહેરી નામચીનમાં ગણાયય. એખી નસીબની વાત છે. મારી પરોણાગત છેલ્લા પાંચ વરસમાં સરકારે કીધી ત્યારે એવા એવા દેશભગતો સાથે મને ઘણીજ દોસ્તી થયય. હવે હું પણ મ્હોટા માનસ તરીકે પુનઃવશ સમજી? એખીતો નસીબની વાત છે. ચાલ હવે વેકીજ. ટક ટક ના કર. જલ્દી જઈ દારૂ અને કંઈ ખાવાનું લઈ આવ.

સુના—(જતાં જતાં) બાપજી તેમજ શેક બહાર ફરવા હરવા ગીયાંય તે આગમજ તું જલ્દી બુકબાયક બાપ કેથે લરાઈ જ, ઓય લેતી આઉંય.

[સુના અંદર જતાં બીબો પોતાની અસલીયાત ઉપર જઈ, આસપાસથી કંઈક તફાવવા ફરે છે.]

લીબો—બડી મીઠી મસકલી છે. એનામાં મારા જેવું ખુલ્લું નિખાલસ મીયા દીલ મજે નહિ. (તફાવવાનો લાગ શોધે છે.) વરસો થયાં દાવ અજમાવવાનો લાગજ મલ્યો નથી, તેથી હાથ તો એવા ચવરેય કે શું કરું? (કબાટખાના તપાસતાં) આય બેરી થતી સજે સજુકે ધિરધાર કરવાની નથી, ત્યારે અત્રેજ હુન્નર અજમાવવામાં શું પાપ છે? (મસકોતરી જોઈ) એમાં કંઈ હોવું જોઈએ? (ખીલાથી ઉંઘાડતાં) એમાં તો બધું ચિલ્લર સમાન દેખું? (અંદર તપાસે છે) અરે વાહરે વાહ? અંદરતો કેથા રૂપીઆ નોટ પણ સાંતેલાં દેખું? (ગજવામાં સેરવે છે) ચાંદીનો ખુરદો ઠીક છે; એ બંદાને કામ લાગશે. બાકી ત્રાંખાનું ચીલ્લર મારી ચમટીને લાયક નહિ ગણાય. બચ્ચા બીબા એખી નસીબની વાત છે. હવે આપુને ત્રહસ્થ બનવું પડશે. (સુના દારૂ તથા ખીસ્કીટ કેક વગેરે લાવે છે.) હવે ડાહી કલ્લા-ગરી બેરી ખરી. આપુનેતો એવીજ નમાની બેરી ગમે જો. ચાલ (દબૂસા મારતાં) સુના, હવે જણાવ, છેલ્લાં પાંચ વરસમાં શું શું બનાવ બન્યાય તે? (પીતાં) એ તારા બુદ્ધા ફરેફુનજી શેક જેવાને તેવા તાતા માતાજ રહ્યાયની?

સુના—તેવણ તો ખીચારા હાદેસામાં આવી પડી મરી ગીયા, ને આ-બરમાં ઢંકાઈ ગયા.

લીજો—(અજબ થઈ ઉઠતાં) એટલે? ત્યારે આય શું ફરેદુનજી શેઠનું ઘેર નથી? આવું આય આલિશાન મકાન આગવી બહોજલાલી સાથનું ત્યારે કાણુનું છે? તારાં બાઈ રોશન કહ્યાં છે?

સુના—બીબા તું તુરંગમાં ગીયા પછી મારાં બાઈ રોશન, સર સોહ-રામશાહ ચીનાઈ સાથે પરણી ગીયાં.

લીજો—પેલા બુઢા બૂખી જેવા સોહરામશાહ સાથે પરણી ગઈ? અને તે બુઢા આય મકાન પણ પચાવી બેઠો કે? એખી નસીબની વાત છે. પણ એ બુઢાને હાથે કેમ જઈ પડી?

સુના—મારા બેહેસ્તી શેઠ ફરેદુનજી, સર સોહરામશાહની કરબદારીમાં આલેખાલ હુબેલા હતા. પોતાના બાપને કરબદારીની નામોશી-માંથી બચાવી લેવા થડા બાઈ રોશન તેમની સાથે પરણ્યાં, અને બાપની તમામ મિલકત બચાવી લીધી. પોતાના બહાલા બાપને મરતાં સુધી તેમની માંદગીમાં પુરતી માવજત કરી બાકીની જીંદગી સુખી કાઢી. ગરીબ બિચારી રોશન, સદાના સંતાપ અને દુઃખમાં પોતાની જીંદગી આખર કરેય.

લીજો—આવા મોટા લખપતિની બૈરી થયા પછી એને હમા સુખ સંપતિ મળીય, પછી દુઃખી કાંય?

સુના—બબ્બું એ સુખ! રોશન બાઈનું દિલતો, સર સોહરામશાહને પરણવા આગમજ પેલા બેજનજી બામ ઉપર હતું; પણ માયબાપના સુખ અને આખર ખાતર પોતાનો ભોગ આપી પોતે દુઃખી થયાંય.

લીજો—તારાં બાઈ રોશને તો ઠીક જગે દિલ લગાડ્યું? પણ તું કહેય કે બીજને તન વેચી સુખને ગુમાવી દીધું, તે કેવી રીતે?

સુના—બીબા મેં તુને કહ્યું કે શેઠને પરણવા આગમજ બાઈનું દિલતો મીઠું બેજન બામ નામના જીવાન્યાપર હતું, અને તેનીજ સાથે બાઈનાં લગન થવાનાં હતાં; પણ એ બેજનજી બામ તે વખતે પોતાના ધંધા માટે જંગબાર ચાલી ગીયા, તે દરમિયાન મ્હોટી લઢાઈ ત્યાં શરૂ થઈ; તેમાં તેવણુ કેથે માર્યા ગયા કે ગુમ થયા, તે બુઢાને ખબર; પણ એટલું તો સાબેત થયું કે તેવણુ સદાના નાણુક થયા.

લીબો—(અન્યબીથી ઉછળી) મેં પણ મારી જીંદગીમાં ગામેગામ રખડી ધણું જોયું, પણ મુવેલા માણસનાં જૂન સાથે મુસાફરી કીધેલી એવું કદી તેં સાંભળીયું?

સુના—ભીખા એ તું શું કહેવા માંગેય?

લીબો—(હસતાં) હા હા હા અરે હું હમણાજ આય બેજનજી બામને મળી તુને અહીં મળવા આયો. (કાગળ કાઢી બતાવતાં) એ તેમના હાથનું કાગળ. આય પ્યારનાં પેગમનું કાગળ રોશન બાતુને હાથોહાથ પોંદ્યાડવાનું છે. બંદાને આય બેજન બામ દીક બીલુ હાથ લાગુંય, હવે તારા બાપ પણ મારી ચમટીમાં દીક ચિયવાશે સમજી? એબી નસીબની વાત છે.

સુના—(ધભરતાં) મારા ખોદા! બેજનજી બામ જીવતા છે? ભીખા, લાવ લાવ આય કાગળ મને આપ. (લેવા જાય છે તે હાથ ખાંચે છે.)

લીબો—જેની સુના, એમ અધીરી ના થા, હું જેવથી નહાડો પણ સારે નસીબે આય બેજનજી બામને મળી ગયો. ગરીબ જર-થોસ્તી તરીકે મેં મદદ માંગી; બસા પારસા તરીકે તેણે મને મદદ કીધી, રખડતમાંથી બચાવ્યો, અને અહીં સુધી સહી-સલામત સાથે લાવી કામ સોંપ્યુંય, સમજી? એબી નસીબની વાત છે.

સુના—પણ તુંને કેમ ખબર કે બાપ રોશન અને હું અહીંજ રહીએય?

લીબો—હું કાંઈ નહિ જાણું? રોશનબાપ પોતાના બાપીકા ઘેરમાંજ મળવાની, ને તું પણ તહાંજ મળવાની એની મને ખબર હતીજ. મેજ બેજનજી શેઠને કહેલું કે, રોશનબાપને ત્યાં મારી માસીની દીકરી સુના નોકરીએ છે, તેથી હું બરાબર એજ ઠેકાણે આયો; ત્યારે તુંતો કેહેય કે રોશનબાપ અને તેની બાપની મિલકત આય ખુદો સોહરાબશાહ ધરાવેય?

સુના—ભીખા, તું આય કાગળ બાપને નહિજ આપે તો ધણું સારું, લાવ એ મને આપ.

(સુના ભીખાના હાથમાંથી કાગળ ખુંટાવી લે છે. બહારથી હોકમ આપતાં હોય તેમ રોશન બાતુનો અવાજ આવે છે, સુના ગભરાય છે.)

સુના—ભીખા, હવે કેમ કરીએ? આખી અંદરજ આવી રહ્યાંય.

ભીખો—તું નાડર, તું મને તારા માટી તરીકે ના ઓળખાવતી; આગળ શું કરવું એ માઈં કામ છે.

(રોશન દાખલ થાય છે.)

સુના—આખી આજે તમે ધણાંજ જલદી પાછાં ફર્યા?

રોશન—હા સુના, આજે મારી તખીયત 'ડલ' લાગવાથી જલદીજ પાછી ફરી, મને તરસ લાગીય, જા થોડું 'કોલ્ડ મિલ્ક' લાવી આપ.

સુના—(ગુચ્ચાતાં) વાઈં આખી.

રોશન—(ભીખાને જોઈ) પણ સુના તું કંઈ એખલી નથી, એ આય કોણ છે?

સુના—એવણ; એવણ માહરા:—

ભીખો—(નમીને સામે આવતાં) આખી હું સુનાની માસીનો દીકરો થાઉં. માઈં નામ દોરાજ ગંદેવીઓ (સુનાને ઈસારત કરી ચુપ રહેવા સુચવે છે) આખી વખત ખુરો આયોચ, તેથી સુનાએ મને કોઈ નોકરી ચાકરી મેળવી આપવા છેક ગંદેવીથી અહીં તેડાવ્યો. શું ફેલું આખી એખી નસીબની વાત છે.

સુના—(આજુમાં આવી) હવે મુંગો ગગરની.

રોશન—અગાઉ તું કહાં નોકરીએ હતો, તેની કાંઈ સરટીરીકેટ તારી પાસે છે કે?

ભીખો—(સ્વગત) અરરર હવે શું ફેલું? (મોટે) હાજી. અગાઉ કે, હં હં હા. અગાઉ કેની તે મુંખમના મોટા મોટા મેજસ્ટ્રેટ સાહેબની ભલામણથી ધણાં વરસો સુધી સરકારી નોકરીમાં રહેલો હતો. સરકારી છાપ સાથતું ભલાણપત્ર પણ નોકરી છોડતી વખતે મને મળેલું છે, જે હું ગંદેવી ભૂલી ગયોચ. એખી નસીબની વાત છે. આખીને તે જોવાની જરૂરત હોય તો જઈને લઈ આવડું? એમતો મને ધણા મેજસ્ટ્રેટો ઓળખેચ, તે લોકને મારે વાસ્તે પુછશો તો આખીની ખાતરી થઈ જશે.

રોશન—જ્યારે તું સુનાનો સગો થાયચ, ત્યારે મને કોઈને પુછવાની કે તારી સરટીરીકેટ જોવાની જરૂર નથી. તારા થકી હું કોઈ ગોઠવણ કરાવશ. તુને મારા કારભારીને કહી રોજીએ લગાડશ.

ભીખો—(નમીને) આછજી તમે કેટલા સખી દિલના ને ભલાં છેવ ?
ખુદ તમને ઘણું સુખ આપે (બાબુએ) જો સુના આછજીએ
મારી ઉપર મહેરબાની કીધી એમી નસીબની વાત છે.

સુના—(બાબુમાં ચમટો તોડતાં) હવે ગુપચુપ ચાલની, નહિ તો તારું
નસીબ અવળું નિકળી જશે.

(ભીખાને પાંખડી પકડી અંદર લઇ જાય છે. જતાં
જતાં ભીખાનું લાવેલું કાગળ સુનાના હાથમાંથી સરી
પડે છે, તે પર બંનેનું ધ્યાન નથી. બહાર વાદળાં
ઘેરાય છે, ને તુફાન થઇ પારી પારણા અફળાઇ જાય છે.)

રોશન—આજનો દિવસ ધુમસથી કેટલો બધો ‘ડસ’ને ઉદાસ જણાયય ?
વાદળાં ઉપર વાદળાં ચઢી આવી સવારને પણ સાંજ જેવી
બનાવી મુકેય ? (વિચારવંતા દિલે) અફસોસ ! તેવીજ રીતે
રોશન, તેં તારી જીવાનીને પણ ભરજોબનમાં કચડી નાખીય.
એજનની જીની યાદ આવા બાદશાહી જહોજલાલીમાં પણ
દુઃખી કીધા વિના છોડ્યા નથી ! જીંદગીનું સુખ કરમાઇ
જઇને આય જીગરને સદા જલતું બનાવી મુકયુંય.

જીગરમાં એક હતી હમિદ ! જીવાનીમાં કબર તે થઇ,
જીગર તન મન જ્યાં લાયું, તહાં કરમાઇ કબર તે થઇ.
જીગરમાં એકને ચાહ્યો, ખુદાએ તેને કરમાવ્યો,
ફરજને કાજ ખીજની થઇ; ગુમાવી પ્યારને કરમાવ્યો.

રોશન—

ગાયન.

દિલની દિલમાં રહી, આશા કુખી નાશ બની;
આશા મનની મરી ગઇ, જીવું હું નિરાશ બની.
અગન દિલમાય સમાય, એ પ્રેમ કેમ બુજાય ?
દેહ તન બળી જળી, ખતમ તે થાય સદાય !
જોશે જીવાની ખાક થઇ, કરમઇ જનમતાં સાથ ગઇ;
કરમે લખેલું તે થયું, આશા મરીને ખાક થઇ;
રખની દયાર્થી દિલને, શાંતિ મળીને રહી ગઇ.

નિતિ રિતીથી હું રહું, આખર ઉમેદ એ રહી ગઇ—અગન.

(સુના ગલાસમાં દુધ લાવે છે. રોશન બાતુ પીએ છે,
તે વેળા તેની નજર પડેલા કાગળ ઉપર પડે છે.)

સુના—આછજી આય દુધ પીશો ?

રોશન—લાવ (સેહેજ પીતા કાગળપર નજર પડતાં) એ આય કાગળ કોણનું ?

(સુના કાગળ ઝટ ઉંચકીને રોશનને નહીં આપતાં પોતાના હાથમાંજ પકડી રાખે છે.)

સુના—બાઈ! બાઈ! એ તમારું કાગળ નથી. (રોશન તેના હાથમાંથી કાગળ ખેંચી લે છે.)

રોશન—લાવ, એપરનું સરનામું તો જોવા દે? (વાંચતાં) એપરતો મીસ રોશનચહેર ફરેફુનનું નામ છે. કોઈએ બૂલથી મારું આગલું નામ લખેલું છે; હું તો હવે લેડી રોશન સોહરાબ-શાહ છેઉં, તે કોઈ જાણતો નહિ હોશે.

સુના—(લેવા જતાં) એ કાગળ કોઈ લલતાનું હશે? લાવો હું ફાડી નાખું.

રોશન—કોઈનું કાગળ ફાડવાનું તુને કારણ? એ પર મારું બાપીકુ નામ છે; એ મારુંજ લાગેય; પણ કોઈ અજાણા માણસ તરફથી આવેલું દિસેય. (રોશન કાગળ હુગાડવા જતાં સુના તેને રોકે છે.)

સુના—હાજી, હાજી, એ કોઈ મુવેલા તરફનો સંદેશો લાગેય.

રોશન—મુવેલાનો? એ તું શું બકેય?

(રોશન કાગળ ઉખેડે છે. તે વાંચવા જતાં, સુના તે ઝુટવી લે છે અને અરધું ફાડી નાખે છે.)

સુના—બાઈજી તમે એ ના વાંચતા.

રોશન—સુના આપી દે? આજે તુને શું થયુંય?

સુના—મને માફ કરો (પગ પાસે બેસી) ખરી બીના આખરે આઈના પેઠે ખુદલી થઈય; બાઈજી તમારા ખાવાએ પાંચ વર્ષ ઉપર છુપાવેલી વાત આથી ખુદલી થશે.

રોશન—(શકમંદ થતાં) સુના મને સમજ પડે તેમ ખુલાસાથી બોલ?

સુના—શેઠ બેજનજી બામ હજી જીવતા છે; અને આય કાગળ તેમના તરફનું છે.

રોશન—(ઉછળી ઉઠી) શું બેજન હૈયાત છે? મરી નથી ગયો? એ તું શું બકેય?

સુના—હું જુડી હતી. બધા જુઠા હતાં! જ્યારે તમને કહેવામાં આવ્યું કે બેજનજી લડાઈમાં કેથે માર્યા ગયા, ત્યારે એ વાત સરીયામ

જુડી બનાવટી હતી. તમારા બાવાને કરજદારીમાંથી બચાવી લેવા જુડી અને બનાવટી વાત ફેલાવી હતી.

(રૌશન ખરી બીના સાંભળી, સંતાપથી માથું કુટી હેરત થઇ બેબાબળી બને છે.)

રૌશન—મારો ચાહેલો બેજન હૈયાત ઉતો? તે છતાં હું હૈયા કુટી અલાગણી બીજની પરણેતર થઇ? ખુદા આપ કેવો ગજબ? બેટી સામે આપનો દગો?

સુના—(રૌશનને પસવારતાં) મારાં વ્હાલાં બાઈ દુઃખી ના થાવો. એ બધું તમે સર્વેના ભલા થકી કરવામાં આવ્યું, મારાથી તમારા બાવાની કંગાલીયત હાલત થતી નહિ જોવાઈ; તેથી હું પણ તમારા બાવાના કાવત્રામાં સમેલ થઈ, જુડી વાતોને મેં ટેકા આપી તમને મનાવી લીધાં

રૌશન—(છંછેડાઈ સુનાને બાજુમાંથી પકડી હીલવે છે) દગારી દૂર થા! તુને તેમજ મુવા આપને પણ હવે હું માફ નહીં કરસ. દગલબાજને તમે માફ હૈયું ભાંજી નાખ્યું.

ગણ્યોતો જેને મેં વ્હાલો, તેને હું ભૂલથી ભૂલી! નહિ ચાહ્યો જે બાવિંદને, વરીને ફજ્ હું ભૂલી. પિતાની કરજદારીને, મદદ મેં જનથી કીધી, બદન તન મન વેચી આજ, ભૂલી બસ રાહને સાંધી. ભૂલાવાથી ભૂલી મુજ ફજ્, બીજની હું થઈ નારી, ખુદા કેમ માફ આ જીવને, હવે કરશે મને તારી? વફાદારી કહાં રહી મારી? વગર ચાહવે બીજની થઈ! ગુન્હેગારીમાં મુજ હાથે વધારે ને વધારે ગઈ.

સુના—બાઈજી એમ ના બોલો? ના ગમ કરો?

રૌશન—તમે લોકે મારા સુખનું સત્યાનાશ વાલ્યું. મારી જીંદગી કંગાલ બનાવી. હવે જ્યાં સુધી હું જીવશ ત્યાં સુધી આય જલતાં જગરનાં સંતાપમાંજ જલસ ને મરસ! હું બેજનને ચાહતી હતી! તે સઘળાં જણતા હતા! છતાં કોઈએ મને મદદ કીધી નહીં?

જ્યારે બેજનના મોતની પહેલી ખબર મને પોંહચાડી, ત્યારે મારા દુઃખી આંસુની પણ કોઈને કદર નહિ આવી? (માથામાં છાપટ મારી લે છે.) પણ મેજ મુરબીએ સગળું ખરૂં માનવાની ઉતાવળ કાંઈ કીધી?

સુના—જીવને એમ ના સંતાપો બાધ. હવે ધીરજ ધરો.

રોશન—ધીરજ ધરું? હવે શાને માટે ધીરજ ધરું? આય મારા જલતા જીગરની દુઃખ ભરી વેદના મ્હોત સુધી ખમવા થકીજ કે?

સુના—મારો પણ એમાં કસુર હતો; મને માફ કરો!

રોશન—તુને માફ કરું? નહિ! નહિ! જા તારું કાળું કર.

(રોશન દુઃખથી માથું પકડી બેસે છે. બેજન બામ ધીમે ધીમે આવે છે. રોશન તેને જોતાંજ ફાટેલે ડોળે જોતી રતબ્ધ બને છે, સુના બેજનને આવેલો જોઈ અંદર ચાલી જાય છે.)

બેજન—રોશન! મારા જન? તારો રોશન દિદાર જોવાથી માઈં દિલ ખુશહાલ બન્યુંય (રોશનને દેરામાં વગર હીલચાલમાં જોતાં ડરી જાય છે) પણ શું છે? તું મારાથી દૂર રહી મને એમ કાંય જોએય? શું માઈં કાગળ તુને નથી મળ્યું? મે તુને અચાનક આવીને મળવાથી ધભરાવી તો નથી? વહાલી રોશન! રોશન! હું આજના દિવસની કેવી આતુરતાથી રાહ જોતાં તો? (તેણીનો હાથ પકડે છે. રોશન હાથને તેવીજ હાલતમાં રેહવા દે છે.) મારા જન? મને માફ કર? મને ખ્યાલ નહિ હતો કે લાંબી જુદાઈનો એકાએક મિલાપ વહલાંચોને ભાનભૂતાં કરી મુકેય?

રોશન—તમે અહીં કાંય આયા? આટલાં વરસ કહાં હતા?

બેજન—મારી 'ડારલીંગ' હું જંગબાર તરફ મારા ધંધાની જગલમાં રોકાયેલો હતો; તેટલામાં નાશકારક લઘાઈમાં મને જોડવાની ફરજ પડતાં, વર્ષો વેર ફ્રન્ટીયરપર રોકાઈ રહ્યો; દુનિયાના વ્યવહારથી વિખુટો પડ્યો.

રોશન—બધાં કહેતા હતા કે તમો કપાઈ આખર થયા. બેજન મે તમારા થકી પાંચ પાંચ વર્ષ થયાં કેટલું દુઃખ વેઠ્યુંય?

બેજન—(ખુશાલ થતાં) મારા જીગર તે તમામ દુઃખો હવે, સુખમાં બદલાઈ જશે. મારીપર ખુદાની મેહેર ઉતરીય, ત્યારે હવે તારા પગ પાસે દરેક સુખની આરજી કરતો હું આયોગ્ય.

(ચુકેને પડી તેના હાથ પકડી ચુમે છે, તે હટી જાય છે)

રોશન—હવે તમે મારી પાસે ના આવો. મી. બેજનજી હું કાલાવાલા કરી કહુંય કે, હવે તમે અહીંથી એકદમ ચાલી જવાની મહેરબાની કરશો?

બેજન—મારા એકાએક આવી મળવાથી શું તું મને આવી સળ કરેય? બહાલી ખરું કહે? શું તું મને ચલાતી નથી? તું એવી કેવી બદલાઈ ગઈ કે મારા પ્યારના શબ્દોનો એકબી મીઠો જવાબ મળે નહિ?

રોશન—હવે તમારી હાજરી મને ડરાવેય! બેજન હવે જવો.

બેજન—જે પ્યારને હું હંમેશગી સુધીનો સચ્ચો સમજતો હતો, તેજ પ્યારને આજે હું ઉંઘ માહેલા સ્વપના મીસાલ ભુસાઈ ગયલો જેઉંય.

નજરથી દિલ કરી ધાયલ, જીગરથી દૂર થાવો છો?
જખમ કારી કરી દિલમાં, મિજબજ દિલ બતાવો છો?
દિવાનો હું બની દિનરાત, રહ્યો તુંજ યાદમાં જીવતો,
હવે નારાજ બનવામાં, દિઠો શું ફાયદો મલતો?
જલાવી તન બદન દીધું, સદા તુંજ યાદને નિમ્મીત,
હવે તુચ્છકારી તરછોડો, કહો કઈ ગામની એ રીત?

રોશન—ઓ દુઃખો તમે કેટલાં બધા જીજીન છેવો, કે આય જલતા જીગરને તેના બાતેનના દુઃખોથી વધુ સતાંપોય?

બેજન—રોશન! બહાલી રોશન!

રોશન—બસ, મી. બેજનજી બસ કરો. હું વધારેવાર તમારી સાથે વાત કરી શકતી નથી, માટે અહીંથી ચાલી જઈશો, ને મને એકલી છોડો.

(બેજન પોતાની છાતીમાંથી મુકાયલાં પુલો કાઢી પોતાનો ઉલ્લરો ખાલી કરતાં બતાવે છે.)

બેજન—પાંચ વરસ ઉપર જુદાં પડતાં તારા આયજ હાથે જે તેં મને પમરતા પુલો આપ્યાં હતાં; તેને મેં આય લાંબી મુદત દર-મ્યાન કદી છાતીથી દૂર નથી કાઢ્યાં; અને આજે તું મને જીવતો જાગતો જોઈ ઠોકરે મારી દૂર કરેય?

રોશન—(આજેજ થતાં, દુરથી ખુરસીના હાથાનો ટેકો લેતાં) બેજન તારા બોલો મારું હૈયું લાંજ નાંખેય.

(ପ୍ରାଣୀ ଓ ମଣିଷ) ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାଣୀ

બેજન—રોશન ખરું કેહ (કુલો બતાવી) આય સુકાઈ ગયલાં કુલો શું તારા સુકાઈ ગયલા પ્યારની નિશાની તો નથી બતાવતાં?

રોશન—હવે મારા જીગરમાં ઉતપાત થાયય. હવે હું મરવામાંજ મારું તમામ સુખ માનુંય! મોતનેજ હવે લઇું ગાણુંય.

(બેજન ખુરસીપર ઢળી પડે છે, સુના દોડી આવેય.
બહારથી કાઢના બોલવાનો અવાજ સંભળાયય.)

સુના—આઈજી, આઈજી, સર સોહરાયશાહ આવતા જણાયય.

રોશન—(ધભરામ ઉઠતાં) ઓ મારો ધણી આવેય? બેજન તમે એકદમ ચાલી જાઓ.

(બેજન આ ખબરથી ઉશ્કેરાઈ ઉઠે છે.)

બેજન—(ચોંકી) તારો ધણી? શું તું બીજાની પરણેતર થઇય? રોશનનો હાથ જોશથી પકડી) ઓ ધાતકો બેઠ્ઠમ! મારી સાથે આવી બેવફાઈ?

સુના—બેજનજી શેઠ દયા કરો. રોશન બાનુ ગુન્હેગાર નથી, એવણુ નિરદોશ છે! બેગુન્હા છે!

(બેજન ધિક્કારથી જોતાં, રોશન શરમથી કાચપર ઢળી પડે છે. બેજનને આથી દયા ઉપજે છે, તે તેને દુઃખી થતાં જોઇ પોતે ગભરાય છે.)

બેજન—રોશન મને માફ કર! હું નથી જાણતો કે હું શું બોલુંય? અરે મને નથી ખબર કે હું શું કરુંય? રોશન હું તુને છોડી જઈ તે આગમજ એકજ હર્ષ, ફક્ત એકજ પ્યારનો સખુન બોલી આય જલતા જીગરને તો શાંત કર?

રોશન—બેજન! બેજન! આય જલતાં જીગરની કમનસીબ રોશનનો એકજ બોલ! તું સુખી રહેજે, સુખી થજે! બસ જા! છેલ્લી સલામ!

બેજન—(દુઃખી દીલે) ઓ બદનસીબ બેજન તારા સુખને, મોત સુધી છેલ્લી સલામ! (કરમાયલાં કુલો હાથમાં લઇને) મારી રોશનની સાચી મોહબતની નિશાની! હવે તે કરમાઈ ગેઇય, છેલ્લાં પાંચ વર્ષોથી મારી રોશનની યાદમાં, ઓ કુલો, તમે કરમાયલાં છતાં મેં હેતથી મારી છાતી સાથે રાખ્યાંતાં, તો

હવે જીંદગીના છેડા સુધી ઓ કરમાયલાં પુલો મારી તેજ રોશનની આગલી મોહબતની યાદમાં આય જલતાં જીગર સાથે સદા, સદા સચવાયલા રહેજો. (પુલોને પાછા ગળવામાં મુકે છે.)

રોશન—ઓ ખુદા ! ઓ બેજન !

(રોશન દુઃખથી બેકામ જેવી ખુરસીપર બેસી જાય છે. બેજન, સુના સારવાર કરે છે. તેજ વખતે સર સોરાબશાહ દાખલ થાય છે, આય દેખાવ જોઈ સર સોરાબશાહ ગભરાય છે, સુના કાગળ ઉંચકી લે છે.)

સર સોરાબ—હેં એ બધી શું ગડબડ છે ? મારી રોશનને શું છે ? કંઈ તખીયત તો નથી બગડી આવી ?

રોશન—(ધીમા અવાજે) મને કંઈ નથી સોહરાબશાહ. તમે કરી શીકર મારે માટે કરશો નહીં.

સર સોરાબ—તારી કાળજી તો મારે કરવીજ જોઈએ. એ શું બનાવ બનીયોય તે મારે જાણવુંજ જોઈએ. સુના આય ગૃહસ્થ કોણ છે ?

સુના—સર સાહેબ, આજે બાદજી કમનસીબે મોટરમાંથી ઉતરતાં પગ સરી જવાથી પડી ગીયાં. તેજ વખતે ત્યાંથી પસાર થતાં આય ભલા ગૃહસ્થની નજર પડવાથી, બાદજીની મદદે આવી, એવળુને અહીં લાવી માવજત કીધી.

સર સોરાબ—ભલા ગૃહસ્થ; લેડી રોશનને કીધેલી કિમતી મદદ માટે હું તમારો આભાર માનુંચ. (બેજનને શેકહેંડ કરે છે. રોશન મુઝાય છે.)

બેજન—સાહેબ આભાર માનવા જેવું કશું નથી. લેડી રોશન બાનુને મદદ કરવામાં મેં ફક્ત મારી ફરજ બજાવીય.

રોશન—સોહરાબશાહ આય ગૃહસ્થને અહીંથી જવા કહેશો ?

બેજન—સર સાહેબ હું રજા લેઉં, સાહેબજી.

સર સોરાબ—જરા થોભો ભઇ. આજથી હું અને લેડી રોશન તમારાં આભારી બન્યા છીએ, પણ તમો સિધાવો તે આગમજ મને તમારું નામ કહેવાની મહેરબાની કરશો ? અને

આપ કહાં રહો છો તે જણાવશો? મને તમારો ચેહેરો ધ્યાનમાં આવે છે. આય આગમજ મે તમને કેથે જોયા હોય એમ લાગે છે.

બેજન—હું અહીંથી થોડે દૂર 'વેસ્ટવુ'માં રેહું છું. સર સાહેબ કદાચ તમે જાણીને ખુશી થશો કે હું તમારા જાની દોસ્ત મરહુમ પેશોતન બામનો દીકરો બેજન છઉં.

(રોશન વધુ ગભરાતી જણાય છે.)

સર સોરાબ—(હરખથી) કાણુ? મારા એક વારના આપ સમાન જાની દોસ્તનો દીકરો બેજન? (બેજનનો હાથ પકડી જોરથી દાબે છે. રોશન અકરવકરમાં પડે છે.) મને માફ કરજો. મેં તને લાંબી મુદતે જોયો તેથી ઝાળખ્યો નહીં. (રોશન પાસે બેઠી) ડીયર રોશન, તું એવણુને ઝાળખેય કે? અરે એના બાવા પેશોતન તો મારા ભાઈથી પણ આલે હતા. જીંદગીના છંદા સુધી હમો સથેજ ફરતા હતા. (રોશન હાથ પકડી ઉભી થાય છે.) દીકરા બેજન, હું તુને મારા લગ્નના જેવો ગણુચ તુને મજવાથી તારા બાવાની યાદ મને આવેય, આર બેજન મને બેટ. (બેજન કાટી કરે છે. રોશન નજર ફેરવી નાખે છે.) આજથી તું મને તારા કાકા તરીકે ગણુજે, અને લેડી રોશનનેથી હવેથી કાકી કરીનેજ બોલાવજે. (સર ખુશી થઈ બેજનનો બરડો ઠોકે છે. બેજન કમકમે છે.) આય ધેર તારું સમજ, હંમેશાં અહીં આવતો જતો રહેશે તો હું તથા લેડી રોશન ધણીજ ખુશી થઈશું.

રોશન—(ઉશ્કેરાતાં) ઓ તે નહિ બનશે! નહિ બનશે! મારો જીવ ફરેય! મને કોઈ પકડો!

(રોશન ચીચીયારી પાડી બેસુદ્ધ થાય છે. બેજન તેને પોતાના હાથમાં ઝીલી લે છે. રોશનના બોલવાની મતલબ નહિ સમજવાથી સર સોહરાબશાહ તેમજ સવળાં ધભરાટથી એકમેકને જોય છે.)

રૂબલો.

અંક ૧ લો-પ્રવેશ ૨ નો.

—:—:—

સ્થળ—રેલ્વે સ્ટેશન ઉપરનો રીફ્રેશમેન્ટ રૂમ

(વેટર પીટર બે તરફ બે રાઉન્ડ ટીપાઇ ગોઠવે છે, તેની પાસે ખુરસી મુકે છે, ટેબલ કલોથ વગેરે ગોઠવે છે, હીરાજી દાખલ થાય છે.)

હીરાજી—પીટર? દેખો ટ્રેનકા ટાઇમ હો ગયા. પેસીંજર અખ આતેહી ધાંધલ મચાએગે; ખુબ સંભાલના.

પીટર—હમ બડા ચખરાક હય, તુમ મત ધભરાવ.

હીરાજી—દેખો બહો જન્ટલમેન જેસા ઇધર આના હય; ઉસસે સંભાલના.

પીટર—બહો કયા કરેગા?

હીરાજી—બહો સખ મંગાયગા, ખુબ ખાયગા ઐર ખીલ કષુ નહિ ચુકાયગા.

પીટર—હમ ઉસકા વરદી નહિ લેનેકા; ફેર કેયસા ફાકટમેં ખાયગા?

હીરાજી—બહો બડા ચખરાક હય. યહાં કોઇ પેસેંજર આકે બચઠકે ખાનેપીને લગેગા, તો ઉન્હોમે ખીલ જાયગા, ઉતસે દોરતી કરેગા, ઉન્હીકા પીએગા, ઉતોકો ખીલાપીલાકે અપના ખીલબી ઉતોસે ચુકવાકે ફરાર હોગા.

પીટર—અયસા હય? તખ હમ બહોત હોશીયારીસે ઉસસે કામ લેગે.
(હીરાજી બહાર જાય છે. હોમી ધરપચર્મા દાખલ થાય છે; તે પીટરને જોતો નથી, બહારથી ગાડીવાલા સાથે વાત કરતો આવે છે, પીટરને અથડી પડે છે.)

હોમી—(બહાર જોતો) એઇ, તુમ ગાડી લે જાવ, હમ ફેર ખોલયગા તખ ભાડા ચુકાયગા (અથડી પડતાં) ‘એસકયુંઝમી? સોરી’ (જોઇને) કોણુ નયા વેટર? તુમ બડા હોશીયાર દીખતા હય?

પીટર—દેખો, હમ નયા હય, મગર સબકો પવછાન ચુકા હય. કોઇ મુજકો ઠગ નહિ સકતા એ યાદ-રખના.

હોમી—તુમીરા નામ કયા?

પીટર—પીટર. સાખ આપકા નામ કયા?

હોમી—(સ્વગત) એને મારા નામ સાથે કામજ શું? (મોટે) દેખો હમ ‘શોર્ટસાઇટ’ હય હિસસે દેખને કહેનેમે ભૂલ જાયગા તો યાદ દેનાં. (સ્વગત) મતલબ બેહેરો થાઉંચ તોજ ગુજારો થાયની? (મોટે) ૧ પેગ બિહસ્કી જલ્દી લેજો.

પીટર—અછા સાબ. મગર ખીલકા કયસા?

હોમી—હમારે ‘એકાઉટ’ મે લીખના સમજ?

પીટર—દેખો, તુમપર હમારા મેનેજર બિલકે વાસ્તે જીતના ઇતબાર રખતા હિતના તુમ હમપર ભરોસા રખો, ‘બિહસ્કી પેગકી’ રાહ દેખા કરો. તુમ પહેલે પૈસા દે કે હમપર ઇતબાર રખો, યા હમ લાયગા તબતક હમપર ઇતબાર રખો.

હોમી—પીટર તુમ બડા ‘રૂઝ વેટર’ મુજકા દીખતા હય.

પીટર—થેંકયુ સર. તુમ ઇધર બેઠકે રાહા દેખા કરનાં. હમ દુસરે ઘરાકકી ખબર લેતા હય (જાય છે.)

હોમી—(મનસે) વગર પુંજએ વેપાર કરવો જોટો મુશકેલ છે, તેટલું વગર પૈસે ‘રેસ્ટોરાં’માં જઈ પીત્રા ખાવાનું મેળવવું મુશકેલ છે. મારે ગ્રહસ્થ તરીકાથી વગર પૈસે પેગ મેળવવોય પશુ કેમ? ને કેવી રીતે? હોમી તું લખોપતીનો દીકરો પશુ પુટી બદામનો મોહતાજ! તારા બાપાએ ફક્ત એક દજન વખત તારાં કરજ ભર્યાં, ને પછી ઓવારનિવાર કીધોય. તુને જોતિષોએ કહેલું કે તારા હાથમાંજ કાતર છે; તે પૈસા ધણાજ ખરચાય; તેમાં તારો શું વાંક? તેં મુંબઈમાં ડા. જીજીભાઈ શરોફની દીકરી મહેશ સાથે ‘લવ્હ’ કીધો, ભોળીને ભમાવી, હુલ-કાવી તારીપર મરી શીટતી ઘેલી બનાવી? આખરે ખોટું એડ્રેસ આપી ગુલ થઈ ગયો. ખરું ઠેકાણું આપું તો તેના કાગળપત્રોનો કંટાળો કેમ ખમાય? પૈસાદારની દીકરીને જલમાંતો ફસાવી, કે તે મારાં કરજ ભરે ને લુખો પ્યાર લઈ રાજ થાય. આખરે તેના વતનમાં આવી લક અજમાવવાનો ઠેરાવ કીધો. હાર યા જીત, બન્ને તારે માટે સરખાં છે. (સામે જોઈ) આય કેઈ ચેકે પાછું જોવો નવો પેસીજર આવતો જણાયય? એનેજ બનાવી મારું કામ કાઢી જઈ, તેટલાં મારું લખવાનું કામ પુરું કરું.

(ફરેદુન દીદીનાં માકા સાથે લગેજ લઈ દાખલ થાય છે.)

ફરેદુન—માઠા રોશનપર આપુને લેવા કોઈ નહિ આયું? એમ કેમ?

માઠો—સાહેબ મે તમુને કહ્યું કે, આપુને પેસીંજર ટ્રેનમાં જવાનું હતું. પણ તમે તો ફાસ્ટ ટ્રેનમાં ઉપડી આયા.

ફરેદુન—મને તો બા ફાસ્ટ ટ્રેન ધણી ગમે. હું નાહલો હતોતની ત્યારે ઇનજન દાવ રમતોતો, ત્યારે એમ ફાસમાંજ દોડતોતો. છુક છુક છુક (દોડી અતાવે છે.)

માઠો—અરે અરે જાહેર જગાપર એમ કોઈ એાં કાઢે કે? કોઈ જોશે તો ખરાબ લાગશે.

ફરેદુન—એમ નહિ થાયકે વાડું?

(હોમી ટેમ્બલપર કાગળ ફાઉન્ટન પેતથી લખવા બેસે છે)

ફરેદુન—માઠા? નવે સાસરે જવા આગમજ દિલમાં ગરમી મેળવવી ઠીક પડશે, નહિ તો હું થંડોગાર થઈ જવસ.

માઠો—હાજી શેઠ, જરા જરા વારે નાક બીનવતા રહેજો નહિ તો થરમામીટરનો પારો ઉતરી જશે.

ફરેદુન—સઘળાંએ મને જોતાં માન આપવું જોઈએ; કેમકે મારા પપાના પૈસાથી હું કેવો જેટલમેન બની ગીયોચ હું?

માઠો—તેમાં શું પુછવું? પન શેઠ તમે વગર જોયલી કે નહિ ઓળખેલી બૈરી સાથે અહીં અદરાવા આયાચ ખડેની?

(હોમી લખતો જઈ તેની વાત સાંભળે છે.)

ફરેદુન—મને મારી બૈરીને આગમજથી જોવા તપાસવાની જરૂર નથી. ડા. જીજીભાઈ મારા પપાના ઓલ્ડ ફ્રેંડ થાયચ. મારા પપા સઘળાંને ઓળખેચ એટલું બસ. મારા બાવા પુને આવી રહેચ ત્યારે જીજીભાઈને ત્યાં ઉતરેચ તેથી તેવણે આચ ગબર ડોક-ટરની દીકરી સાથે મને ગોઠવવાની પોતેજ ગોઠવણુ કરી નાખી.

માઠો—પણ છોકરીને જોતાં તમુને તે નહિ ગમી તો? નહિ તો છોકરી તમુને જોતાં નાપાસ કરે તો?

ફરેદુન—મને શું છે? કુતરાએ કરડીયોચ? મારા બાવા કહેચ કે તે ધણી ખુબસુરત છે; અને હુંબી માનુંચ. પન જો, બૈરાંને તો માટીડા સારાં કે માઠાં કે દેખાવળા જોવાનો હકજ છું છે? ફક્ત તે માટીડા છે એટલું જોયું કે બસ?

માકો—ત્યારે તો શેઠ હિમતથી સાસરીયામાં જાવ, તમારી કિમત અકાવે! ને બધાને છક્ક કરો.

ફરેદુન—જેની માકા હું હંમેસાં ચોકસ સાહુચેતીથી કામ કરવા જાઉંય, પણ હંમેસાં ઘેટાળો થઇ જાય છે. ગઇ પરમદિને લગનમાં હું જમવા બેઠો, ત્યાં હાથ ધોતાં પાસે બેઠેલાં ઐરાની સાડીના પાલવને ટુવાલ સમજી તે વડે હાથ તુછી નાખી તેવણની સાડી બગાડી, મારો ફેરનો કાપો.

માકો—ઘણુંજ ખોટું! ઘણુંજ ખોટું! (સ્વગત) અરે મોટાનાં પોરીયાં એવાજ ચકડોળ પેદા પડેયતી?

ફરેદુન—માકા હવે જલદી જઇ બધો લગેજ 'કલોક રમ'માં મુકાવી આવ. હું તેટલાંમાં પેગ લઇ નાક સુકાઉંય (માકો જાય છે.)

હોમી—(મનસે) આયતો કોઇ તદ્દન બોચીયું દેખાયય. અહીંજ મારો હુન્નર અજમાઉં અને પછી આય કાગળ મારી સ્વિતીપર રવાના કરું. (ફરેદુનની પાસે જઇ ખુરસી ખેંચી બેસે છે.)

હોમી—સાહેબજી શેઠ? તમે બહારગામથી નવા સવા આવેલા લાગેય?

ફરેદુન—(વાંકીટીકો થઇ હરખાય છે) હાજી, હાજી. હું તદ્દન નવો સવોમુંબઇથી અત્રે આવેય.

હોમી—મુંબઇની કંઇ હકિકત? વેપાર રોજગાર તો ધુમ ચાલતા હશે?

ફરેદુન—(મનસે) કોઇ ઘણુંજ લાયજીવાલો! માણસ દિસેય. (મોટે) ધંધો તો ઠીક ચાલેય, ખુદાની મહેર છે.

હોમી—(ડાલ ધાલતો) હાલમાં રાજદુવારી પારટીમાં ઉચ્ચ પાથલ થઇ રહીય તેપર તમારું શું 'ઓપીનીયન'?

ફરેદુન—(મનસે) મુંબઇમાં તો કોઇ મને પુછતું નથી કે કોઇ-કોઇ મારું 'ઓપીનીયન' લઇ માન ઇજ્જત આપતું નથી? ને અહીંના લોક તો મારો અભિપ્રાય માંગેય?

હોમી—(તેને જવાબ નહિ આપતાં જોઇ) હું ધારું તમે પોલીટીક્સમાં ભાગ લેતા નહીં હોશો? કેમકે તમે વેપારી પડ્યા. હા જે-તમે તરસીઆં હોશો, કંઇ ડ્રીક્સ લેશો? હું શું મંગાઉં? બિસ્કી-એન્ડી-સ્નેપ કે શેમ્પેન-લિકિયાર-કે વાઇન? બોલો જે ગમે તે માંગી લેવ?

ફ્રેદુન—તમા કાઠ ધણુજ ભલા જન્ટલમેન દેખાવોય, હું હાલમાં ધણી ઉતાવળમાં છેઉં

હામી—એસો! એસો! ના શરમાવો, હું ફ્રેન્ડો સાથે ધણુજ ખુશાલ રહુંય. તમને હું એકલા છોડી ‘ડલ’ નહિ થવા દેવશ. અહીંના વેટર ધણુજ આળસુ છે. હંમેશાં ધરાકને ટોવાવી, ટોવાવી પેગ આપેય. (ચંગ વજડેય પીટર આવેય) પીટર? ‘વિહસ્કી પેગ શૌર ટુ.’

ફ્રેદુન—જલ્દી કરો હમકો બોત બોત કામ હય.

પીટર—(ફ્રેદુન તરફ ફરી) સાબ તુમ ઓડર દેના?

ફ્રેદુન—તુમ સુનતા નહિ? જાવ જલ્દી લાવ.

હામી—પીટર! દેખો હમ દોનો ફ્રેન્ડ રિફ્રેશમેન્ટ લેકે ‘રિફ્રેશ’, હોને મંગતા.

પીટર—દોનોકું? (ફ્રેદુન તરફ જોય છે) દો પેગ મંગતા?

હામી—મુહ કયા દેખતા? જાવ જલ્દી કરો. (પીટરને પાછળથી ધકકો મારી મોકલાવે છે.) કાઠ બડો યુખી છે, તમારા જેવા જન્ટલ મેનને જોઇ ગભરાઇ જાયય.

ફ્રેદુન—તમારી લાયકી માટે આભારી છું. (સ્વગત) મુંબઈમાંતો મને કાઠજ જન્ટલમેન કેહેતું નથી, ને આય ભલો ગ્રહસ્થ તો મને પોતાના જેવોજ ગ્રહસ્થ ધારીને માન આપેય.

(પીટર ટ્રેમાં વિહસ્કીની બોતલ ને ગલાસ તેમ સોડા લાવી ઉખેડે છે, તેમ સેંડવીચ લાવી મુકી જાયય.)

હામી—હવે ‘નો સેરેમની’ જીવ ચાહે તેમ પીજો; શરમાઇને પીઇશું તો ટેસ્ટલેસ રહીશું (પોતે વધારે પી ફ્રેદુનને જરાજ આપે છે) ગમે તેમ પીઓ; પૈસા જેવી હલકી ચીજની મને પરવા નવી.

ફ્રેદુન—હું હંમેશાં જમવા અગાઉ બે પાંચ પેગ લીધા વગર જમતોજ નથી.

હામી—ગલાસમાં સોડા નામીને વિહસ્કી પીવો એ મને ઐરાં જેવું લાગેય; તેથી ધણી વખતે એમ બાટલીથી (બાટલી મ્હોને લગાડતાં) મ્હોને લગાડી કાચો ચાખી જોઇ પછીજ સોડામાં

પીઢિંચ. એથીતો વિહરકી સારા ટેસ્ટનો છે કે હલકો તે જણાવ
જાય. (તેના હાથમાંથી ખુંચવી પીતું ખાવું) હું તમને
ટૂંકાવ આપવા ચાહતો નથી.

ફેરેદુન—(અકળાઈ મનસે) આય કંઈ જાતનો ગ્રહસ્થ હોશે? મારું
બધું પોતે ચપાટી જાય?

હોમી—તમને શું જોઈએય? જેથી તમને જોઈએ તે બેલાશક વેટરને
તેડી મંગાવી ખાતા પીતા થાવ.

ફેરેદુન—મારે ભાગે કંઈ બાકી રહેતો ખાઉં પીઉંની? તે તો તમેજ
બધું ચપાટી ચાલ્યા? (મોટે) વેટર? (પીટર દોડી આવે છે.)

હોમી—પીટર? વેટર? સાબકે વારતે દુસરા લાવ. મુઠ્ઠ કયા દેખતા?
(બહારથી મોટરનો હોર્ન વાગવાનો અવાજ આવેય) મીસ્ટર
તમે જરા બેસજો હં? મારી 'કાર' આવેલી લાગેય. તમને
જ્યાં જવું હોય ત્યાં હું મારી કારમાં લઈ જઈ મુકી આવસ.
(બહાર સડી જાય છે.)

ફેરેદુન—વેટર? એ કોન જંટલમેન હય?

પીટર—એ જંટલમેન હય પુછતા? (હસે છે) બડા અચ્છા જંટલમેન હય.

ફેરેદુન—હમ જાના કોઈ અચ્છા આદમી હોગા, જો હમારી અયસી
અચ્છી મેનેજ કીયા?

પીટર—તુમ ઉસકો નહિ પયછાનતા? વ્હો જીસકે ઉસકે સાથ દોસ્તી
બનાતા, ઉનકા ખા પી કે ભાગ જાતા.

ફેરેદુન—ઉનને હમકો પેગ પીનેકી 'ઓફર' કીયા.

પીટર—ઉસને પીનેકી 'ઓફર' કીયા, ઔર બીજી ચુકાનેકી મજાહ
તુમકુ દીયા.

ફેરેદુન—ઉસકા પૈસાબી મય દઉં?

પીટર—સાબ, તુમને હમકો ઓર્ડર દીયા, તો તુમકો બીલ દેના પડેગા?

(માકો ધસારાબંદ અંદર આવે છે)

માકો—શેઠ તમે હમના પેલા ગ્રહસ્થને પાંચ રૂપિયાની 'ચેન્જ' આપવા
કહી તે મેં આપીય, નોટ તો તમને મળી હોશે?

ફરેદુન—તેં તેને રૂપીયા આપીયા? શું મે તેની પાસથી નોટ લીધીય?
એ શું બકેય? અરે દોડ દોડ, જોતો ખરો? એ તો કોઈ બડો
ચપરખાંદો હતો તે મારે પૈસે ખાઈ પી ગયો, બીજા ચુકવવાનું
મને સોંપતો ગયો, ને ઉપરથી પાંચ રૂપીયાની તુને રૂમઝી મુકાવી.

માકો—અરે તેણેજ તો મને તમારી પાસે દોડી જઈ નોટ લેવા કહેલી.

પીટર—તુમ મોત ઘોલરાવ, એ શ્રીર હયાં આયગા, તબ હમ બત્રા-
યગા, ઉસકો પકડ લેનાં. પહેલે હમારા બીજા ચુકાવ.

ફરેદુન—નખોતગીયો તો મને વેતરી ગીયો?

પીટર—ઠો જજસે બોલતા વેતર! વેતર! વેતર! ઔર તુમ બોલતા
પીટર? પીટર? પીટર?

ફરેદુન—તેથીજ મને વેતરી ગીયો? બીજા આપવા વગર છુટકો નથી,
કીતના બીજા હુવા?

(આનાકાનીયા રૂપીયા પાંચની નોટ આપે છે.)

પીટર—ફાર રૂપીજ ટવેલ આનાઝ સર.' ચાલ માકા મારી સાથે.

(ત્રણે જાય છે. બીજી ગમથી ડો. જીજીલાઈ, મેહેર
ને બચાં આવે છે.)

બચાં—ભઈ જીજી તમે કેટલી દોડાદોડીમાં ફરવા હરવા લાયા? અને
હવે પગો દુખવી દુખવી ઘેરે જવાની ટાંઈ ટાંઈ કરોય?

જીજી—બેહેન બચાં, હું કામકાજનો માનસ પડ્યો. તુને તો જ્યાં જ્યાં
કોઈ માટીઝ મળેય તેની સાથે કારામાય ટાહેલાં કરવા ઉભી
રહેય, ને અમારા ટાંટીયા દુખવી નાખેય.

બચાં—ભઈ જીજી, હું તમારા ધખારા મુજબ નથી ચાલવાની. કોઈ
સારા આબરુદાર ગ્રહસ્થ-જીવાનીયાઓ મારી સાથે વાત કરવા
મને રોકે, અને મને માન આપે, તે તમારાથી જોવાતું
નથી? શેમ!

જીજી—ગ્રહસ્થ સાથે ગ્રહસ્થાઈથી બોલવું એ તો ઠીક છે. પન તુંતો જે
કારામાય ટાહેલાં કરવા પડેય તે ખસતી નથી, ને બધાંને
કંટાળા સમાન થઈ પડેય. તેથી બાજે વખત તારી સાથે જેતે
વાર્ત કરવાનાજ અખારા કરી દૂર નહાસતા ફરેય, એ કંઈ
મને ઠીક નથી દેખાતું.

બચાં—તમે તો થયા છુઠા: તે સાડી ને છુધી નાડી, જેવું તમારું ભેળું થયું. હું ખરું કેહેઉં, મારી વાત કે મારા વિચાર વચ્ચે જો માથું મારસો તો હું કદીજ તમારી સાથે બોલસ નહિ.

જીજી—આય તારા ભેળાંના થોડાક ધકારા મારી દીકરી મેહેરના ભેળાંમાં ઉતારી તેને પન છગાવી મુકીય.

મેહેર—પપા? તકરાર ના કરોની? કુછજી માય તો બોલાં ને શરમઉ છે.

જીજી—દીકરી મેહેર તું હવે ડાહી થજે જો. તારા માટે મેં નક્કી કરેલો ભરથાર આજે તુને મળવા મુંઝવેથી આવનાર છે; તેને આપરે આવકાર આપી સાથે લઇ જઈશું.

બચાં—તમે આપ દીકરી મરાયા કરજો, મારો તો તરસે તરસે જીવ બેતાબ થાયય. તમેને ગમે તો તેને ત્રેનમાંથી ઉતારવા જીવ, હું ઢોકલા ખાતી દોડવાની નથી. હું તો અહીંજ બેસી કહેજી હંડું કરસ. (ચંગ વળડેય, પીટર દાખલ થાય છે તેને લેમન-જ્યુસની વરદી આપેય તે લેવા જાયય. આપ દીકરી બીજી તરફ ફરતાં વાત કરેય.)

જીજી—મેહેર તું તારા કુછપર ધ્યાન ના આપ. તે પોતાની મેળે હંડી પડશે ત્યારેજ આપરી સાથે આવશે.

મેહેર—પપા મને એ અજાણીયા માનસ સાથે કહાં લઇ જઇ મેલવોય?

જીજી—જો દીકરી, આજે તું ફરેદુન ટીટીનાને મળશે ત્યારે તેમને સારી 'ટીટમેન્ટ' આપજો.

મેહેર—પપા, મને આય ઓડાણી જેવા કોઈ ટીટીના, વીટીના નંગ સાથે જોડી કાંય દુખી કરોય? પન મારો વિચાર તો એક હોમી હોમાવંદ નામે જીવાન સાથે હતો!

જીજી—આય કોઇ હોમી-પોલીની વાત મારી પાસે ના કરતી; તું મારી દીકરી છે, ને આપની મરજીને તાબે થવાની તારી ફરજ છે.

મેહેર—આવાજી, મને તો કુછજી બચાંમાએ શિખવ્યું કે છુઠા પપા હોય તો તે બધા ભેળના પોચા ને ધસેલાં ખવાસના હોયય, તેથી તેઓની શિખામણ કદી માનવીજ નહિ.

જીજી—મારી બેહેન થતી તુંને એવું એવું શિખવેય? કમબખતને અહીં રાખેલીજ ઠીક નહિ; નહિ તો બધાના ભેળમાં ભુસું ભરી ભાગવી મુકશે.

મેહુર—પન પપા, અમારી ‘યુથ લીગ’ માં પન બધાં ભાષણો થાયય તેમાં એમજ શિખવેય કે કોઈ દિવસ વડા વડેરાં; પછી માસ્તર હોય કે શેઠ હોય, માય હોય કે આપ હોય, બધાંને નાફરમાન થવું, અને આપરં બેજૂં કહે તેજ કરવું.

જીજી—અરરર છોકરી તું તો હવે હાથથી ચાલી.

મેહુર—તે માટે ના ધભરાવો પપા. હું મારા ‘યુથ લીગ’ના સેક્રેટરીની સલાહ લઈ બધું કરસ.

(ધંટ વાગે છે.)

જીજી—દેનનો ટાઇમ થયો. ‘પ્લેટ ફોર્મ’ પર જમ ફરેદુનને આવકાર આપી સાથે લઈ જઈએ.

(બંને તકરાર કરતા જાય છે. બચાં લેમન ‘સીપ’ કરે છે.)

(હોમી ખુશહાલીમાં દાખલ થાય છે.)

હોમી—(મનસે)કેવી સીક્રિટથી પેલા ગ્રહસ્થને બનાવ્યો હું? હવે મારી રિવટીને આય કાગળ પોંદ્યાડવાનું બાકી છે. (બચાંને જોતાં) પણ આય કાણુ? મને લાગેજ તેજ! એજ મારી રિવટી જણાયય, પણ નખોત ગીથો ચસમો ભાગી ગીથો તે સાટ સાઈટને લીધે દેખાતું નથી. (ટેબલ પાસે બેસી બારી આંખે ટીકે છે) કમખખત ‘શાટ’ સાઈટ’ને લીધે આય કાગળ મીસ ઓફર લખીને સિક્રિટથી એનીપર મોકલાઈ. એનુજ હોશે તો એ નામપરથી ઝટ પારખી લેશે.

બચાં—(બારી આંખે જોતાં) કેવો મજાનો દેખાવળો, મીઠા ચહેરાનો આય જીવાનીઓ છે? એ મનેજ બારી આંખે જોઈ વખાણતો જણાયય.

હોમી—કંઈ ગાવસ તો મારા સાધપર એ જરૂર ખેંચાઈ આવશે.

હોમી— ગાયન.

“તુજને ખુદા કહું કે હું ખુદાને ખુદા કહું ?
મારેખી તું, જીવાડેખી તું, હું તુને શું સદા કહું ?—
મંદીરની દેવીને—યા તું ખ્યારની પુતળીને જોઈ ?
બન્નેની શીકલ એક છે, હું કાણુને ખુદા કહું ?—
કહૈ છે દાનાવો, જીંદગીમાંજ ખુદા વસે,
મુજ જગરમાં તુંજ છે, હું કાણુને ખુદા કહું ?” —

બચાં—(મનસે) કેવું મજેહનું એ ગાયય ? કોઈ ઘણોજ જોવીયત્ત દિસેય.

હામી—(પીટર આવે છે તેને પાછળથી ખેંચી) પીટર તુમકો દેખક ! હમ ખોત ખુશી હય. દેખો એક હમારા કામ કરો ? એ તુમારી ટ્રેમે એ મેરા લેટર રખતા હું. (તેની ટ્રેમાં મુકે છે) તુમ એ ખીલકે સાથ એ હમારા કાગજ ઉધર લે જા કે દેવ. વ્હો લેડીકા કાગજ હોગા તો વ્હો એ ખીલ સાથ ઉડાલેગી.

પીટર—હમ કુચ્છ તુમારા નોકર હય કયા ?

હામી—તુમ બડા અચ્છા 'ખોય' હય. દેખો વ્હો કયસા અચ્છા લેડી હય ?

પીટર—હમ રોજ ઉસકો દેખતા હય. વ્હો મેરી મધર જયસા લેડી હય.

હામી—(પીઠ ઠોકી) તુમ બડા લાયકીવાલા આદમી હય. હમ તુમકો અચ્છા ટીપ દેગા, જલ્દી જાવ (મનસે) ટીપને બદલે એનખી થાપ આપી પોલ તો થવસ.

પીટર—અચ્છા, હમ દેખતા તુમ હમકો કયસા ટીપ દેતા હય.

(પીટર ખીલવાલી ટ્રે બચાં પાસે લઈ જાય. તે ટ્રેમાંથી ખીલ સાથે કાગળ ઉંચકી લેય. ટ્રેમાં ૧ રૂપિયા મુકેય તે પીટર લેછે.)

બચાં—(મનસે) મીસ ઓફ ? મારી પરતું કાગળ દેખાયય. એ મારી પરજ લખેલું લાગેય, જેઉં શું લખ્યુંય ?

હામી—(સ્વગત જોતાં) આખરે કાગળ લીધું ખરું ? હવે એ વાંચશે, ને જીગરપર અસર થતાં મને જરૂર મળશે, મારી જીની યાદ તાજી કરશે.

પીટર—સાબ દેખો વ્હો બાઈ તુમારા કાગજ બાંચતા હય ? અખ બેરા મઝા હય. (જાય છે.)

બચાં—(મનસે વાંચતાં) મારી આશાના ચેરાગ ! તારી નયનોના પલકારાથી મારા જીગરમાં એવો તો જખમ થયોય કે બલભલા સરખન તેથી અજાયબ થયાંય. તારું મીઠું હસવું એજ મારા જીગરના જખમપર મલમપટા જેવું ગણાશે, તેથી તું જરૂર મને તારા પગ પાસે આવી ગુડને પડી મારા જીગરને મજેલી રાહતનું બચાન કરવા રજા આપશે ? હું જાવો

રેહવશ તહાં સુધી તારા મકાનપર પતંગીયા માફક ભટકી
ભટકી મારો જન પટકશ; તો તું મને મીઠી મુલાકાતની
નવાજેશ કરજે,

હું જીવસ તો જીવસ તૂંજ ચાહની ખાતર
જો મરસ તો મરસ તૂંજ ચાહની ખાતર.

લીખતન તારો સદાનો હો-હો

હોમી—(મનસે) વાંચ્યું? વાંચ્યું? આખરે વાંચીને મંજુર કીધુંચ.
હવે અંદા હિમ્મતથી આગળ વધ.

અચાં—(મનસે) ઓહ! આય કાગળ કેટલું રસિલું ને દિલમાં ગીલી
ગીલી લગાડનાઈ છે? પન નામ ઠામ મળે નહિ ને જવાબ
શું આપું? પણ એ હો-હો લખેછ તે બીરુનું શું હોશે?

હોમી—(સ્વગતે હું ખસે જઉં? એખો ચાંપી જોઉં? (નરવસ થતાં)
નહિ બાવા હિમ્મત નથી થતી. લાવની બીજું લખીજ મોકલું?
'ટેલીગ્રાફીક' સંદેશો ચલાવું. (બોલતો જઈ લખે છે) વહાલાં
મીસ ઓફ. મારા પ્યારના ઉભરા સાથનું કાગળ તમે વાંચ્યું
તે માટે ખેહદ ખુશી છું. તમારી નજદીક આવતાં મને શરમ
લાગેચ, તે કાગળનો જવાબ લખી મોકલો, 'લીજ' લી
હો હો (મોટે) પીટર, પીટર એ કાગળ બાધકુ દેવ,
જવાબ લાવ.

પીટર—સાથ વહો ટીપ?

હોમી—અચ્છા. અમ અબી દેતા. જલ્દી જાઓ.

(પીટર કાગળ લઈ જઈ અચાંને આપે છે. અચાં
વાંચે છે. નખરાં કરતી મુગે મ્હોને જવાબ લખે છે,
ને પીટરને આપે છે, તે હોમીને આપતાં તે વાંચે છે)

હોમી—(વાંચે છે) મારા સૈથી વહાલા હો. હો. તમારો પ્યાર હું
ખરા જીગરથી સ્વિકાર્ય, (મનસે) હૂરેરેરે! (વાંચે છે)
પણ તમારી આગળ આવતાં તમારા કરતાંમી મને વધારે
શરમ લાગેછ. હમો અંદ ગાર્ડન પાસેના બંગલામાં રહીએછ,
ત્યાં ડૉ. હીરજીભાઈ ઓફને મળવા આવશે તો હું ત્યાં
મળશ. લી. તમારું વહાલું જીગર. (મોટે મનસે) બરાબર

એજ મારી સ્વટી, સ્વપ્નાની ખ્યુંટી. ડો. જીજ્ઞાસા શ્રોત્રી એ હવે દીકરી. ડોક્ટર પાસે ધસી જતાં વાર શું? કોઈખી દુઃખનું નામ દઈને તેની સામે ધસી જઈશું; પણ ત્યાં કેમ આગળ વધવું તે અંદાનું કામ છે. (ત્રણેલું કાગળ પીટરને આપે છે) પીટર લેવ વો બાઈકુ દેવ.

પીટર—આરી આપ્તકુ કયા પોસ્ટમેન સોમન? ટીપ લાવ. પહેલે ટીપ લાવ.

હોમી—અંહ! છુટા નહિ હય. દેખો હમને એ કાગળ મેં બાઈકુ લીખા હય કે તુમકો બોત બડી ટીપ દેવગા.

પીટર—અથસા? અચ્છા શીર હમ લે જાયગા.

(પીટર કાગળ બચાને આપતાં તે કીસ લઈ વાંચે છે.)

બચાં—(વાંચે છે) મારા વહાલા જીગર, તમારું પ્યારભર્યું કાગળ મધ્યું

હું ખુશીથી ઘેરો બની ગયોછ. પહેલી તકે હું તમારે બંગલે દોડ્યો આવશ. (મનસે) દોડી આવશે તો થાકી જશે ગાડી યા મોટરમાં કાંય નથી આવતો? (મોટે) “ડો. જીજ્ઞાસાને મનશ, ત્યાં તમે મને જરૂર મળાને. લી. હો. હો. (મનસે) લેવ, સામેથી મારા ઘેરનાઓ આવતાં જણાયય; હું બઝેંછ, જરૂર બંગલે આવજો.

(પ્રસાદાંગ કીસ કરી જાય છે)

પીટર—બાઈ સાબ, વહો કાગળમે લીખા હય વહો હમારી ટીપ?

(બચાં ટીપના પૈસા આપી જાય છે. પીટર હોમીને પકડેય.)

પીટર—અબી તુમ ટીપ દેવ.

હોમી—તુમકો બોલાની અમારા પાસ છુટા નહિ હય. દુસરી વખત દેંગા હં? (પીટર જાય છે હોમી ખુશી થતો જાય છે) હવે તો હા હા, કેવી મળ છે? લોહું ગરમ થયુંય તેટલાં તેને ટીપવામાંજ લાભ છે. હું એનું મકાન શોધી કાઢી તેના પગ પાસે પડી મારો પ્યાર બહેર કરસ. જોઈએ નસીબ શું ચારી આપેય તે? મારું નસીબ એવું કમખખત છે કે—

ગાયન.

છે બા માઈં નસીય કોઈં, જાણે અડીયત ઘોડું
 ઠોકર ખાઉં ચાર,—હું ખરેખર.
 વહાણ હંકારે માઈં, સુકાન થાય છે આડું
 ખુરો થાય અવતાર.
 વસુ હું ત્યાં બધે થત જાય ઉંધું.
 દૂધ લેવા જઉં, હું કોઈ ધર, મરી જાય તેની ગાય.
 લેવા જઉં જો કોઈને ઘેરે અગ્નિ,
 ધર જાય તેનું સળગી, એમ નસીય ઉંધું થાય.

કોરસ.

જાઉં હું જો મારી બહાલીને ભેટવા
 હાજર હોય તેનો ખુદો ત્યાં બસ મને ઝપેટવા.
 હાડકાની ખરાબીનો વિચાર કરું
 સાહેબજી સલામ કરીને ભર્યા તોરમાં ખરું.
 વાત કરું હું બેરી સાથ, ધણી ધૂરકવા માંડે
 કોઈની બેહેન તરફ જો જોઉં? તેનો ભાઈ ડોળા કાઢે.
 (જાય છે)

અંક ૧ લો-પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ-સોહરાબશાહના મકાનમાંનો સીટીંગરૂમ.

(રાતનો વખત. બહાર તુફાન સાથે વરસાદ વરસતો જણાય છે. સર સોહરાબશાહ કારભારી હીરાજી સાથે ટેમલપર પોતાનું કામકાજ આટોપતા જણાય છે. બીજો સારા ટેસ્ટદાર પોશાકમાં શેઠની બાબુમાં ઉભો છે.)

હીરાજી—સાહેબ હું ધાઈંય કે ગીયા મહિનાનો હીસાબ તમે તપાસ્યો હોશે ?
 સર સોરાબ—(હીસાબને લગતા કાગળો તપાસતાં) મી. હીરાજી,
 તમારો હીસાબ મેં તપાસીયોજ ને તે બરાબર જણાય
 છે. તમારા કામથી હું ખરેખર ખુશી છું. આપરી એસ્ટે-
 ટના દરેક બાકુતો તરફથી તેમજ ઘેરના માણસો તરફથી

મરીબો તરફના તમારા માયાળુ સ્વભાવની મેં તારીફ સમજી. તમારા જેવા ખાત્રીપૂર્વક અને મારા મન ગમતા મેનેજર મેળવવા માટે હું મગરૂર છઉં, તેથી તમારા કામની કદરશનાશીમાં તમારા પગારમાં આજ્ઞથી સારો વધારો કરી આપું.

હીરાજી—સાહેબ, એક નોકર તરીકે માલેકની નિમકહલાલીથી નોકરી કરવાની મારી ફરજ છે, અને તેમ કરવાને હું સત ધરમથી બંધાયેલો છઉં. તમે સાહેબે મારે માટે સારા સખુન કહી મારી જે કદર કીધીજ તે માટે હું આપનો ઉપકારી છઉં.

(સર સોહરાયશાહ કાગળો વાંચતા જણાય છે. હીરાજી લખવામાં રોકાય છે.)

લીબો—(સ્વગત) નખોત ગીયા શેઠ અને વાણોતર એક મેકની તારીફ ગાઇ રહ્યા છે, અને અહીંઆ મારું પાકીને પલેથર થાયછ; એથી નસીબની વાત છે. ત્યારનું મારું ગળું સુકકુંટસ થઈ રહ્યું છે, તેની કંઈ એ લોકોને કદર છે? આય મેનેજર તદ્દન બોચીયું મુવોચ. આજના વખતમાં નિમકહલાલીથી તે કંઈ નોકરી કરવાની હોય? અરે મને ફકત એકજ મહિનો આય મેનેજરની જગા મળે તો નિમકહલાલીથી એવી નોકરી કરું કે, આય બુઢાની તીજેરીનું તળીયું તદ્દન સાફ કરી, એને પવન પૂલને પાવડેજ ચઢાવી દેઉં, કે એથી મને યાદ કરતો રહે.

સર સોરાબ—હીરાજી, કેટલાંક ભાડુતો તરફથી, તેઓની હાલત બતંગ હોવાથી ભાડું ઓછું કરવાની મારી ઉપર આય અરજીઓ આવેલી છે. તેપર મેં સહી કીધેલી છે. તે જોઈને આય મહીને તેઓ પાસે ભાડું ઓછુંજ વસુલ કરજો, અને આપરી ડર નંબરની ચેહેલીપર રહેતા કેટલાક કામદારોની નોકરી જતી રહેલી હોવાની તેઓ બેકાર બન્યાછ; અતે તેથી ચઢેલું ભાડું આપી શકવાની તેઓની શુંજાસ નથી, માટે તમે જઈને તે લોકને કેહેજો કે શેઠ તમારા ત્રણ મહિનાના ચઢેલાં ભાડાં છોડી દીધાં છે; અને તેઓને પુછી જો ઘટતી તેહેકીક કીધા પછી તેઓ માટે જોઈતો અનાજ આપરાં દાણાવાલાને ત્યાંથી મારા હિસાબે

ભરાવી આપજો. મારા રાખેતા મુજબ હું તે લોકની જાતે મુજાકાત લેઉં તે આગમજ, આપ મારો હુકમ તુરતજ અમલવશો તો હું ધણો ખુશી થવશ.

હીરાજી—આપ સાહેબનું ફરમાન, તુરતજ અમલ લાવવામાં આવશે, તે માટે આપ ખેડીકર રહેશો. (ભીખો સાંભળે તેમ સ્વગત બોલે છે.) વાહરે વાહ! ખરેખર પારસી તારૂં ખીજું નામ સખાવત છે. સર સોરાબશાહ તાહારા જેવા હાતમ દિલના શેઠ્યાઓની આજના વખતમાં, આપણી પારસી કામને ધણી મ્હોટી જરૂર છે. ત્રિમંત શેઠ્યાઓ ગરીબ ભાડુતોથી વસાયલી, તમારી માલેકી હેઠળની ચેહેલીઓની જાતે મુજાકાત લેઇ, સર સોરાબશાહ માફક ગરીબ હમ-દીનોને જો રહાય થઇ, તેઓના જીગરને સંતોશ આપશે તો ગરીબોની આંતરડીની દુવા લેવા સાથે, મ્હોટું પુન હાંસજ કરશે.

ભીખો—(સ્વગત) જો કે હું પુરેપુરો બદમાશ છેઉં, અને મારા ધંધાની રૂએ બદમાશી કરી, લુટકાટ કરી, મારૂં આખરું ઇજ્જતથી ગુજરાન કડંછ. મેંખી ગરીબ વેઠેલી છે, તેથી હીતા-જનું કેહેવું મને તદ્દન વાજબી લાગેછ. એમ તો જોકે હમણા ખી હું ગરીબજ છેઉં, તે છતાં કાંઈખી શેઠ્યાઓ મારા જેવા લાયક માણસને મદદજ કરતા નથી, એખી નસીબની વાત છે!

સર સોહરાબ—(ધડીયાળ જોતાં) આજે રાતની ગાડીમાં મુંબઇ જવાનું છે. નવ વાગી ગીયા, અને કલાકમાં સ્ટેશનપર જવું જોઇએ. (તપકીર સુંવતાં નીચી નજરે) દોરાબ જા બલ્દી મોટર તૈયાર કરાવ, અને મને અખર આપ.

ભીખો—વારૂં સાહેબ હમણાજ કહી આઉંચ. (સ્વગત) શેઠ પતશે તોજ અંદાતું નસીબ જાગશે? નખોત ગઇ શેઠની હીરાજીડીત ડાબડી મારી આખની સામે ચકકર ચકકર ફરીયા કરેચ. ખારસી ૫૦૦ ની હોશે ખરી? પન હજુન સુધી એ મારા હાથમાં આવી નથી એખી નસીબની વાત છે. (જાય છે.)

હીરાજી—(નમનતાપથી) આપ સાહેબને મે અખર આપીચ તેપર હવે જરૂર ધ્યાન આપશે તો બહેતર. નહિ તો હાલમાં જે

નહાની નહાની ચોરીઓ ધરમાં થાયય, તેજ મ્હોટી ચોરીમાં બદલાતાં આપુંને ઘણું ખોવું પડશે; અને અઠંગ ચોર સાવ હટડી જશે.

સર સોરાબ—મેં એ બાબતમાં હીટકટીવ ખાતાના કમીશનરપર લખેલું છે. તેઓ એ બાબતની તપાસ કરશે, ને ધરમાં ચોર કાણ છે તેને જરૂર શોધી કાઢશે. વારું લેડી રેશન પાર્ટીમાંથી કેટલા વાગે આવશે તે તુને કહુંય કે ?

હીરાજી—તમે જવાની આગમજ આવવાનું કહી ગીયાંય સાહેબ !

સર સોરાબ—(મન સાથે બોલતા હોય તેમ જોરથી બોલે છે) ઘણું સારું. હું ધારુંય કે લગનની પાર્ટીમાંથી દોડાદોડી કરીને જઈ નહિ આવે તો સારું (હીરાજીને) આય વખતે લેજસ્ટ્રેટીવ કાઉનસીલ માટે મને કેટલા ઓટસ તમે મેળવી આપી શકશો તેની ગણતરી કીધીયકે ?

હીરાજી—તમારા બાકુતો તેમ ઓળખીતાઓએ; પોતાના દરેક દરેક ‘ઓટસ’ તમારીજ તરફેણમાં આપવાનાં ‘રિપલાઈ’ મોકલી આપ્યાંય. (ટેમાં પડેલા કાગળનો ચોડો બતલાવે છે.)

સર સોરાબ—આય તમામ કાગળોની તમે ‘સમરી’ કરી રાખજો, કે મારું ‘પોઝીશન’ તે અગાઉથી ચોકસ કરી શકું. છતાં જો લેડી રેશન પોતાની ઓળખાન પિછાણમાંથી ‘ઓટ’ મેળવી આપવાની જેહેમત લેશે તો જરૂર હું બેઠક મેળવી શકશ. અજ કાલતો ‘વોટ’ કેનવાસીંગમાં જ્યાં જ્યાં બાનુઓનો હાથ હોયય ત્યાં જરૂર ફતેહ હોય છે.

હીરાજી—સાહેબ, લેડી રેશન બાનુ તો હાલમાં ફટલુંક થયું ઘણા ગમગીન થઈ ફરતા ફરેય. ઝાઝાં કાપને મળતાં નથી, કે કથે કાપ સાથે બેગાતાં નથી.

સર સોરાબ—તેવણની ઉંઘમાં ચાલવાની આદત ફરી ઉભરી આવીય, તેથી કદાચ ‘ડલ’ રહેતાં હોશે, એ બાબતમાં હું ડાં જીજીભાઈની જરૂર સલાહ લેવશ. આવતે અઠવાડિયે તો આપરે ત્યાં મેલાવડો છે, તેમાં ઘણા સારા ફેમીલીઓને ઇજન કરવામાં આવેલાં છે, માટે બંગલાને ઘણુંજ

‘હાઇ ટેસ્ટથી ડેકારેટ’ કરવાની સંભાળ લેજો. (યાદ આવતાં) વાઈ’ મીઁ બેજન આમ ઉપર ‘ઇનવીટેશન કાર્ડ’ તમે મોકલ્યોછ કે ?

હીરાજી—નહીં સાહેબ ! આખ સાહેબ તેવણ ઉપર ‘ઇનવીટેશન કાર્ડ’ મોકલવા ના કરેલું છે.

સર સોરાબ—(ઉતાવળથી) ના કહ્યુંછ ? કાંઈ વાઈ ? રોશન બાનુને તેમ કરવાનું કંઈ કાનણ ?

(આય વેળા તપકીર ફરી સુંઘે છે. બીબો તુરતનો દાખલ થાય છે, તેની નજર તેપર પડતાં તેના હાથ ચવળે છે.)

હીરાજી—તે તો કાણુ જાણે ? મી. બેજનનું નામ પોતાને હાથે છેકી નાખ્યું હતું.

સર સોરાબ—(મનસે હસતાં રમુજ લેતાં) એમ છે ? કદાચ રોશન બેજનને રેસીંગના અથંગ શોખિન તરીકે જાણતી હોવાથી એની તરફ અણગમો ધરાવતી હોશે. કેમજે રોશનને રેસીંગ તરફ ધણો ધિક્કાર છે; પણ બેજન જેવા લાગ-વગીયા અને ઉલટમંદ જીવાનીયાની મને મારા ‘ઇલેક્શન’માં મદદની મોટી જરૂર છે. એવા માનસને તો આપરી પક્ષમાં ખેંચીજ રાખવો જોઈએ. માટે યાદ રાખીને મી. બેજનને ઇનવીટેશન કાર્ડ જરૂર મોકલી આપજો.

બીબો—(મોટે) સાહેબ, મોટર તૈયાર છે, અને આજી પણ આવી લાગાંછ.

સર સોરાબ—ધણું સાઈ (હીરાજી તરફ ફરી) હું હમણાજ મી. બેજન માટે રોશન બાનુ સાથે વાત કરીને ખુલાસો માગુંછ. [બીબો પોટમિંટો લઈ વીંગ પાસે ખડો રહે છે; ને સુનાને ઇશારો કરે છે. લેડી રોશન ડૉં જીજી સાથે દાખલ થતાં તેમને રસ્તો આપે છે, રોશન આવતાં સમેત ઓવરકોટ કાઢી નાખે છે. તે બપકાદાર ટ્રેસમાં જણાય છે. દાખલ થતાં કંટાળેલી અદાથી કોચપર જઈ પડે છે, પાછળ સુના દાખલ થઈ મદદ કરે છે.]

ડૉં જીજી—સર સોહરાબશાહ, તમને લેડી રોશન બાનુ માટે ખોટી થવું પડ્યું હોશે? પણ હું એમની તખીયતને સંભાળવા થકી મારી સાથે જલ્દીજ લેતો આવ્યો છું.

સર સોરાબ—ડૉક્ટર તમે મારે લીધે ઘણીજ તસદી લીધી? થેંક્યૂ.

ડૉં જીજી—એમાં મારો આભાર સાનો સાહેબ? આજની પારટીમાં આખી રાત ક્યાંની ક્યાં પસાર થતે એવી ‘જૉવીયલ કંપની’ મળીતી; પણ લેડી રોશન બાનુ માથું દુખવાની, તેમજ હાર્ટમાં દુખારો થવાની ‘કંપ્લેન’ કરવા લાગ્યાં, તેથી હું ઉતાવળે ઘેરે લેતો આવ્યો.

સર સોરાબ—થોડા મહીના અગાઉ મોટરમાંથી ઉતરતી વખતે પડી ગીયાં અને મીં બેજન બામે સારવાર કીધી તે દિવસથીજ રોશનની તખીયત કદી સારી ચાલેલી મે જોઈ નથી. ડીયર રોશન, હમણા તખીયત કેમ છે?

રોશન—(કંટાળે બતાવતાં) ફક્ત માથું દુખેય, બીજું કંઈ નથી.

સર સોરાબ—(ડૉક્ટર તરફ ફરતાં) ડૉં જીજીભણ, આજનું ‘ગેધરીંગ’ ઘણું ભેગું હોશે? તમારો વખત પણ સારી રીતે પસાર થયો હોશે?

ડૉં જીજી—હા જી! આજ રાતનાં ગેધરીંગમાં ઘણાજ જોવા કાયક અને રમુજી જીવાનીયાઓ હતા. તેમાં મીં બેજનજી બામે બધાંને ઘણીજ રમુજ આપી, ઘણાં હસાવ્યા; પણ લેડી રોશનને તે જરા થઈ ગમ્યું નહિ. કાણુ જાણે, બસ મી. બેજનને જોતાજ ગુસ્સે થઈ ત્યાંથી ઉડી બીજા રૂમમાં જઈને બેઠાં.

સર સોરાબ—(ઉતાવળથી) એજ બેજનો હું હમણા નિગાર કરતો હતો. (રોશન તરફ ફરી) પણ હું અજબ થઈય રોશન કે તુને બેજનતરફ એટલો બધો અભાવ રાખવાનું શું કારણ?

રોશન—(ગુસ્સાથી ઉડીને) સોરાબશાહ, મી. બેજનનો દરજ્જો આપણી બરોબરનો નથી.

સર સોરાબ—‘હંબગ?’ રોશન તું બૂલ કરે છે, લલ્લા બેજનને ગેરહનસાફ કરે છે. મારો જાની દોસ્ત મરહુમ પેસોતાન બામ મારીજ સરોબરીનો હતો, તેનોજ દીકરો તે બેજન

છે. તો પછી તે આપણાથી ઉતરતી પંક્તિનો કેમ કહેવાય?
હું કબુલ કરું છું કે, બેજન રેસીંગનો, કલબનો અને
બિલીયર્ડનો શોખીન છે, તેથી તે કંઈ હલકો નહિ કહેવાય.
બેજન ઇચે ઇંચ એક ગ્રહસ્થ છે.

ભીખો—શેઠ ત્રેનનો ટાઇમ થવા આયોગ્ય. મોટર પણ તૈયાર છે સાહેબ.
(રેશન બેજનની તારીફ સાંભળી બેચેન બને છે.
આય વેળા બહાર તોફાન વધારે વધતાં બારીબારણા
ખુલી જાય છે, અંદર પવનના સોસવાટા આવે છે.)

સર સોરાબ—હા ચાલો, રેશન આજની રાત તુફાની લાગેય, સર-
દીખી ઘણી છે. માટે મારી ગેરહાજરીમાં તારી તખીયતની
ઘણી સંભાળ રાખજે.

રેશન—આવી તુફાની રાત છે, તો તમે આજે રાતના મુંબઈ જવાનું
માંડી વાળો, કાલે જાજો.

સર સોરાબ—તેમ બને એમ નથી. ઘણુંજ તાકાદનું કામ છે તેથી
મારે જવુંજ જોઈએ. મારી તું જરાખી શીકર ના કર,
નચીતે રહેજે. (કપાળપર 'કીસ' લેતાં) હીરાજી ચાલો,
દોરાબ તુંખી મારી સાથે રેશનપર ચાલ, કદાચ તારૂં મને
કામ પડશે રોક્ટર સાહેબજી.

(ભીખો ઓવરકોટ લાવી સર સોહરાબને પહેરાવે છે.
દોરાબ તુ મારી સાથે રેશનપર ચાલ. સાહેબજી.
સવે નચીતે ઉંઘજો, મારી શીકર ના કરતા. (સોરાબ-
શાહ ડૉ. જીને શેકહેંડ કરે છે)

ડૉ. જી—સર સોરાબશાહ 'વીશ યુ પલેઝંટ જરની'!

સર સોરાબ—'થેંક યુ! ગુડ નાઇટ એવરી બડી!

(સર સોરાબશાહ જાય છે)

ભીખો—શેઠ મને ત્રેનના ડાળામાં સામાન ગોઠવવા કહેશે તોજ બે
પૈસા ચાંડિ કરી દાબડી છૂઃ કરવાની તક મળશે. (જતાં
જતાં દાબડી પટેલીપર નજર પડતાં થોભી જઈ વિચારમાં પડે
છે અને ઉંચડી લેતાં) અરે પણ ગજવામાં આવી એખી
નસીબની વાત છે.

(ખીજી ગમ ડા. ટ્રેમાં પડેલા કાગળ તપાસે છે. રોશન પોતાની સાડીપરથી સ્કાફ, બેસ્ટ, ઉતારેચ અને ખીજી સોફાપર મુકેચ. તેમ કરતાં રમાલ નીચે પડેછ. ડા. જીજીના હાથમાં બેજનનું કાગળ આવેચ તે તપાસે છે.)

ડા. જીજી—આય થું ? મી. બેજન આમને ત્યાંનું કાગળ જણાયછ. હું ધારૂંચ તેણે તમારું ‘ઇનવીટેશન’ કબુલ કરીધુંછ.

રોશન—(ચુચવાય છે) હોયખી. મેં હજી કાગળો જોયાં નથી. (ખાજી) ‘ઇનવીટેશન’ કાડું તો મોકલ્યો નથી, ત્યારે આય કાગળ શાનું હોશે ? (પોતે બેજનનું કાગળ લઈ લે છે.)

ડા. જીજી—રોશન બાનુ મને માફ કરશો ? બેજન આમ તરફની તમારી અણગમતી લાગણી હું સમજી શકતો નથી. આજે તમે લગનની પાર્ટીમાં જે રીતે તેની તરફ અણગમે બનાવ્યો, તેમાં ખુલ્લું અપમાન તો નહિજ વતું, છતાં મારી આંખો કેહેચ કે તમે તેનાથી કંઈક ડરોછ.

રોશન—ડૉક્ટર તમે અમારા ધણાજ ભલા ને દિવસોજ દોસ્ત છેવની ? (તે હાનું ડોકું હુનવી “હાજી” કહે છે) ત્યારે હું માંગી લેઉંછ કે હવે પછી કોઈખી વખતે મી. બેજનનું નામ મારી પાસે ના લેતા.

ડા. જીજી—(માથાપર પસવારીને) રોશન બાનુ ગુસ્સે ના થાવો. મને તમારી કોઈખી વાતમાં માથું મારવાનો જરાખી હક્ક નથી. (સ્વત ખીજી ગમ જઈને) ઓરત જાતમાં સમાયલાં ગુણ અને દોશ,—જેવાં કે, દુઃખ, મોડખત, અને ધિક્કાર અથવા વિરોધ એક જગે સામટાં રહેછ, તેવાં કોઈ પ્રાણીમાં રહેનાં જોયાં નથી. અમારા આંધેલા કાયદા કરતાં સ્ત્રીની નજરમાં વધારે સત્તા ભરેલી છે; અને ઓરત જાતની આંખોથી જેટલી ખિલીક ઉપજેછ તેટલી કસાથી મને ઉપજતી નથી.

રોશન—(દિલગીરી બતલાવતાં) ડૉક્ટર મેં તમને નારાજ કરીધા હોય તો માફ કરજો, પણ તમે મુગા કેમ ઉભાછ ?

ડા૦ જીજી—હું હવે ઘેર જવાનો વિચાર કરતો હતો. તમે નિરાંતે સૂજો. મગજ પર કોઈપણ વિચારના બોજ વિના સુસો તો સહવારે ઘણાજ તંદરોસ્તી સાથે ઉઠશો. હવે મને જવાની રજા છે ?

રોશન — હા, સીધારો; હું પણ થાકી ગેઈછ, તેથી જલ્દીજ સુવા જવા માંગુછ. ડોક્ટર સાહેબજી.

(મીઠાસ સાથે શેકહેંડ કરી ડોક્ટરને વિદાય કરે છે.
રોશન છુટકારાનો દમ ખેંચે છે)

રોશન—(રોશન આ વેળા પોતાની ‘મેનસ’ એકદમ ચેંજ કરી ગુસ્સામાં આવી, ખુરસાનો ટેકો લઈ ઉભી રહે છે.) આખરે હું એખલી પડી ! નહિ તો હું નિસોસ થઈ પડી જતે. (કાગળ છુપાવેલું કાઢી જોતાં) બેજને મારી ઉપર કાગળ મોકલવાની દિમ્મતજ કેમ કાઢી ? બીજાએ પ્યાર-મહોબતની યાદ કેટલી જહાલી લાગેચ ? તેને બદલે મનેતો દુઃખ પર ડહામ આપી સંતાપેચ. એ દરજ્જો હશે કે મારા પ્યાર થકી એ પોતે કેટલો દુઃખી થાયછ તે હું આય કાગળ વાંચી જાણી શકું ! (ગુસ્સાથી) પણ તેને મારા સુખનો ખ્યાલજ નથી. (પરખીડું ઉખેડી કાઢતાં) એમાં શું લખ્યું હોશે ? (ઉઘાડું કાગળ જોતાં) તે મારે વાંચી જાણવું જોઈએ. (મનમાં વાંચી હથેળીમાં કાગળ ચુંથી નાખેછ) હવે હું શું કરું ! એના એવા કાગળો વાંચતાં મારું દિલ નરમ પડતું જાયછ. મારું જીગર ખોટે રસતે દોડતું જણાયછ ! ઓ ખુદા ! મારા દિલમાંથી એવા છુરા ખ્યાલો દૂર કરી મને શાંતિ આપ. મારા આવિંદ તરફની વફાદારી જાળવવાની મને શક્તિ આપ (ધરેણા વગેરે ઉતારી મુકતાં) આજે કુદરતી મારું જીગર કંઈ ધડકાયા કરેછ ! આજે મને ઉંઘ આવે તેમ જણાતું નથી. સુતાને આજે મારી સાથે મારા રૂમમાં સુવાડું તો ઠીક થઈ પડશે. (જાય છે.)

(જહારથી બારી ઉઘડતી જણાય છે. પરદો ખસતો જણાય છે, બેજન બારી વાટે અંદર આવતો દેખાય છે. બેજન પોતાનો ઓવરકોટ ઉતારી બાજુએ મુકે છે.)

બેજન—(સ્વગત) આય મેહેલના દરેક રસ્તા બચપણથી મારા પગ તળે આવી રહ્યાં. કોઈના ઘેરમાં મધરાતે ચોરી છુપીથી દાખલ થવું એ ઘણું જ ખોટું અને હેમાકત ભરેલું છે; પણ બેજન તું શું કરે? તારું જીર તારા હાથમાં નથી. લોકો કહેય કે “પ્યાર આંધળો છે.” ખરું છે—તું ગ્રહ્યો છતાં દિવાનો બન્યોય, તેથીજ આજે રાતે પારકા ઘેરમાં બીજાની પરણેતરને તેની મરજી વિરૂધ્ધ મલવા આવવાની બેવકુફી કરી રહ્યોય! (જમીનપર પડેલા રકાફ અને બેદર પર નજર પડે છે, તેને ઉંચકી પ્યારથી ચુમે છે.) હા, આયજ રકાફ! આયજ રકાફ વહાલી રોશનના દિલ પર તેં બેસ્યો, તે તુને કેટલો બધો વહાલો લાગેય? (તેને મ્હોના પર દાબે છે, પછી રમાલ ઉંચકે છે) આય એનોજ મધમધતો રમાલ. બસ! આય વહાલીની દરેક ચીજો બેતાંજ તું દિવાનો થાયય! તો તેની હાજરીમાં તારી હાલત કેવી થશે! (બધું પાછું ગોઠવતાં) નાઉમેદીએ મને ઘેલો બનાવ્યોય! રોશન મને બેતાંજ દૂર નહાસેછ, કમકમીને વેગળી થાયય! (મનપર કાણુ રાખી દાંત પીસતાં) એની એવી ઠંડી લાગણી છતાં બેજન તુંજ તણાષને એની આગળ ને આગળ આવેછ; તૂને તારું કિસમત તેના પગ પાસે કોઈ છુપી ખેંચાણુ શકિતથી દોરવી લાવેય. બેજન તું નાચાર છે! પ્યારનો ગુલામ છે!

ગાયન.

બેજન—

હીન થયો હોશ ભૂલી, દિલ જલે જીવાનીમાં
જોઈ આંખોથી ન મરો, અરે જીવાનીમાં.—
અંધ બની પ્રેમને વશ, મર્દ બને નારને વશ
તે સખા ભોગવી—ખાક કરે જીવાનીમાં.—
હોશને આખરીએ, ધૂળમાં ગુમાવી કિરની,
જોઈ આંખોથી ન મરો, અરે જીવાનીમાં—

(રોશન જે તરફના રૂમમાં ગઈ તે તરફ બેજન મકકમ કદમે વધે છે, તેટલા બીજો દાખલ થઈ, બેજનને જોઈ બધું પામી જઈ ખુશી થાય છે.)

લીબો—વાહ એમી દીક. અહીં તો કેથી એમ વાત છે? હુંજ એખલો
આય ઘેરનો ચોર નથી, પન ખીજોખી એક ચોર અત્રે
દાખલ થયોય. ભીખા જ્યારે તુંને પૈસાની લુખ છે!
તારે પેલાને હવસી પ્યારની તલખ છે. એકના હાથમાં સદ્ કંઈ
રહેશે! ખીજો હવામાં ખાચકાં મારી બેહોરમત બનશે! ભીખા
આગળ વધ! આજે આય ઘેરમાં દીક લાગ છે. એમી
નસીબની વાત છે.

ગાયન.

લીબો—

મુજ બાજ છે રંગ ભરેલી—
સીકતથી જોર કરેલી,
દંગ બનીને રંગ જમાવી, હાથ કરેં ધરખાર.
સિકતથી મેળવી ભેદોને જોરવી
સંભાળી કેળવી, ચલાડિં સેતાની ચાલ.
આ સાચી દુન્યા, જોવા જશો (તો) ખોશો ધતખાર—
ફેરેયથી ફેરવી, બાજને કેળવી
કુચી કળ ફેરવી, બતાડિં સેતાની ચાલ.
ઘોત્તા ઘાત્તા, કોરી ખાશો (તો) જોશો પુરો સાર.
(પાછળ પાછળ જાય છે.)

અંક ૧ લો-પ્રવેશ ૪ થો.

—:૦:—

સ્થળ-હોં જીજીભાષના ઘેરનો એક ઓરડો.

(અંદર દાખલ થવાનો એક દરવાજો. તેમ ઓરડો
અંદર જવાનો ખીજો દરવાજો. જોને અંદરથી બોલે
મુકેલો જણાવો. હોમી ધર્મ પશ્વે દાખલ થાય છે)

હોમી—આખરે પતો મલ્યો, હવે હું મારી રિવટીને જઈ મળી
મારો ઉભરો ખાલી કરી મારી આશાના વેલાને ઉમેદની
વાઘર ચઢાવી દેવસ. (સામે ફરી જોતાં) પન આય કોણ
આવી રહ્યું? અરે આયતો પેલો રિક્કેશમેન્ટ રૂમમાં મળેલો
એકેપાઈ અહીં આવતો જણાયય. દીકરા હોમી કેથે છુપાઈ

જા, નહિ તો તારો દૂરીયો કરી તુને અહીંથી નહસાડશે (વિચારી) તે કરતાં છુપાઇ સાંભળું તો ખરો? એનું અંહી શું કામ છે?

(રામલા સાથે ફરેદુન દાખલ થાયછે, હોમી છુપાયછે)

રામલો—શેઠ અંદર આવીને બેહો, શેઠને મોકલતો છું.

ફરેદુન—છોકરા તારું નામ શું? તું કાંઈ બેતો ને લેતો દેખાયય?

રામલો—હા છેટ હા, તમે કેમ પારખેલું?

ફરેદુન—તારા ખુબસુરત ચેહેરા ઉપરથીજ તો. વારું ઘેરમાં કાણ કાણ વસેય?

રામલો—એક તો મારા છેટ દાક્ટર છે, તેમના દીકરી છે, શેઠના બેહેન છે, હાંધા મળી મારી સાથે ચાર જણા છે.

ફરેદુન—ચાલ જલ્દી મારા આવવાની ડોક્ટરને ખબર આપ.

રામલો—શેઠ તમને શું થતું છે? કાંઈ પેટમાં વાઈ તો નથી, પેટમાં દુખતું તો નથી? કાંઈ પગે વાગું તો નથી?

ફરેદુન—હું કાંઈ દરદી નથી. હું તો તારા શેઠનો જમાઈ થવાનો છેઉં. જોતી રામલાં હવે હું મારા બિપનાં સસરાને મળી મારી ઉમેદવારીની સરડીપીકેટ રજુ કરી. મારી પોતાની સરવીસ એમની દીકરીને સંપુરદ કરી, જાંદગીની પાર બાંધી દેવા માંગુય; તું કાંઈ સમજ્યો કે?

રામલો—એમ? એમ? પત્ન હું તમારી લાછા બરોબર નહિ સમજેલો. વારું છેટ તમે સાથે લાઇછન પત્ન લાવેલા કે?

ફરેદુન—અરે લાઇસન્સ સાનું?

રામલો—જ્યારે તમે સરડીપીકેટ લાવેલા ત્યારે મારા શેઠ તમારું લાઇસન્સ પત્ન જોવા માંગસે. કેમકે મારા શેઠ શોકરને રાખે ત્યારે તેનું લાઇસન બરાબર તપાસેય.

હોમી—(સ્વગત) વાતતો કેથી ઉડી દેખું? લાલાજીતો અહીં શાલપામરી આઢવા પેધા પડયાય. હીક છે હવે મારી સાથે કામ છે.

ફરેદુન—જોતી, ડોક્ટર સાહેબ મારા પપાનાં ધણા મોટા દોસ્ત, તેથી પોતાની એક પુરી બેટીનો હાથ મારી કમબખત જાંદગી સુધી સાથે બાંધી આપવા નકી કીધુંય. તેવણુ મને પુરે પુરી

રિસપેક્ટ આપશોજ, જા તું તેમને કહે કે ફરેદુન ટીટીના આયાય. (રામલો અંદર જાય છે.)

હોમી—(સ્વગત) હવે આ ફરેદુન ટીટીના—વિટીનાં નંગનું શું કરું? એને જો નહસાડી શકવાની આજી રમુ તોજ એ પિય પતે ને મારી મેહેરના દિદાર નજરે પડે.

ફરેદુન—(કાગળ કાઢી જોતાં) મારા પપાએ આય ઇન્ટ્રોડક્શન કાગળ આપ્યુંય તેમાં શું લખેલું હોશે? (ફરવી હેરવી જોયછે.)

હોમી—(સ્વગત) પોતાની ઓળખ આપવા એ ઇન્ટ્રોડક્શન લેટર લાવેલો દેખું? ત્યારે તો એની અત્રે પેહેલી મુલાકાત હોશે? બુદ્ધો ઓય આવશે ને મળશે તેટલાં આય ઓરિઅન્ટેશન પટાવવા આજી રમવી જોઈએ. પેહેલે કોઈ જોય નહિ તેમ બુદ્ધને અંદર આવવાનું બારણું 'લોકઅપ' કરું. (રામલો જો બારણું ગયો તે ધીમેથી બંધ કરે છે.)

હોમી—(સામે આવી) તમારો તાબેદાર સેવક તમને સેજદો કરેય.

ફરેદુન—સેજદો! (સ્વગત) અહીંના લોકો સલામ કરવાને બદલે સેજદો કરતા હોશે! એ અહીં કહાંથી?

હોમી—આખરે તમે મને શોધી કહાડ્યો ખરો? વાઈ મે મારા માનસ પાસે તમારીપર પાંચ રૂપીઆની નોટ મોકલી તે મળી ગઈ હોશે?

ફરેદુન—(અજાણ્યમાં) હું કંઈ રૂપીઆ માટે આયો નથી.

હોમી—હું ધારતો તોજ કે તમે એટલા અધીરા નહિજ હોશો? ત્યારે મારી મુલાકાત લેવાનો કોઈ મોતેબર સબબ હોશે? જરા અહીં ખુરસીપર બેસો!

(ખુરસી લાવી આપી તેના પગપર જોરથી નાખે છે, તે જુમ પાડેય.)

ફરેદુન—અરે એ શું કરોય? (પગને દાબતાં) તમે શું અત્રે રેહવોય?

હોમી—હાજી, હાજી, હું ડો. જીજીભાઈનો ભત્રીજો થાઉં, તેથી અત્રે રેહઉંય. ડો. જીજી બહુજાજ અગત્યના કામમાં રોકાયેલા છે.

ફરેદુન—કોઈ દરદી સાથે હોશે? કોઈને ઓપરેશન તો નથી કરતાં?

હોમી—તેવુંજ કંઈ ગંભીર છે. હાલમાં એવણુ સર સોહરાયશાહ ચીનાઇ સાથે પોતાની એક પુરી બેટી મીસ મેહરને પરણાવવાની વાતચીત કરવામાં રોકાયાય.

ફરેદુન—(અભયખીથી ઉભો થાય છે) શું મીસ મેહર સર સોહરાયશાહ સાથે પરણવાની છે ?

હોમી—તમે નહિ જાણતા કે ? પણ નવા સવા આયા હોસો ? પન તેમાં તમારો શું વાંક ? ડોક્ટર પડ્યા ચકરમ, તે ચકરમની એકે પાછ દીકરીની તરેહવાર વાતો ગામમાં ચાલજતો. તમુને ઉતાવળ નહિ હોય તો અહીં નચિંતે બેસો, હું ધુમ હસવાની વાત કરસ.

(ફરેદુનને બેસાડતાં ગળડાવે છે. તેથી તે સંભાળીને બેસે છે. તેની નજીક હોમી પોતાની ખુરસી તાણી સતામણી કરતો બોલે છે.)

ફરેદુન—(મનસે) આય ગામના લોકની રીતભાત મને કંઈ સારી દેખાતી નથી !

હોમી—જુઓની, મારા કાકાજીએ થોડા દિવસપર કોઇ ટીટીના નામના જુઠા જુખીના દીકરા ફરેદુન નામના સાથે મારી કઝીનને ગોઠવવાનું નક્કી કરીધું હતું. તેની અત્રે આવવાની વાર કાગડે ડાળે જોતા હતા. પણ તેટલાં અત્રેના જાણીતા સર સોહરાયશાહના પૈસાપર મારા કાકાનો ડાળો બોલાયો; અને મારી કઝીન તે જુઠાના પ્યારમાં માથાથી પગ સુધી ગરક થઇ ગઇ, એટલે જુઠોતો લેલેયુરા સાથે નાચવા લાગો, તેથી મારા કાકાની દિયાનત સાફ ફરી બેઠીય. (આ વાત દરમ્યાન ફરેદુન દરેક બોલપર ચીરડાટ, નાસીપાસી દર્શાવે છે). મેતો આય ટીટીના માટે એવું સાંભળ્યુંય કે તે તદ્દન જુખી, બેવકુફ ને ઓરાંગઉટાંગ જેવો છે.

ફરેદુન—(ઉછળી) આય ફરેદુન ટીટીના એટલો બેડોળ છે ? પછી ? પછી ?

હોમી—એથીજતો મારા કાકા તેને અત્રે આવેલો જોતાં તેનો હુરીયો મારી પાસે કરાવવા માંગિય. (આય વેળા હોમી ધુમ હસેય. તેને હસતો જોઇ ફરેદુન ઉશ્કેરાઇ અકરવકરમાં પડેય. તે દરમ્યાન ઇનત્રોડકશન લેટર પડી જાયય, તે હોમી ધીમેથી ઉપાડી ઉંચકી લેય.) હા હા હા કેવી મજા પડશે, સમજોયની ?

ફરેદુન—(ખોટું હસતાં) હા હા ધણી ગમત પડશે. (બાણ) અત્રેના લોકો તો તદન બેવકુફ ને મેનરલેસ જણાયય (હોમીને) પન જો એ ફરેદુન તમારી વાત જાણશે ત્યારે તમારી સાથે ધુમ હસવામાં ભાગ જરૂર લેશે અને કેસરી પાક જરૂર જમાડશે.

હોમી—(ધકકો મારતાં) એ ધધેડો શું કરી શકશે? પેહેલે તો હું તેનું લાંબુ નાક ખેંચી કાઢશ્ચ ને આખે ઓરડે દોડાવશ્ચ. કેમકે લાંબા નાક વાલા માણસ ધણાજ બેવકુફ, અકકલહીન, ગાંડા હાથી જેવા હોયચ (લોલતાં ફરેદુનનું નાક પકડી તાણેચ) અરે-અરે-અરે? તમુને કોઈ નાકપકડુ કહેશે. તેના બદલે મારું નાક સાનું ખેંચાય?

હોમી—એ તો હું પ્રેક્ટીસ કરંચ, તેનું તમે મનમાં ના લેતા!

ફરેદુન—(મનસે) આવા બુખીઓના ઘેરમાં બેસવામાં જરા શોભા નથી (મોટે) હવે હું જતો. પાછો ફરીથી ફેરો મારતો જવશ.

(અંદરથી જીજ્ઞાસુ બારણું ઠોકેચ)

હોમી—તે તો ઓર બહુતર, તમે ફરી તાજ હવામાં ફરી પધારજો, સાહેબજી (સ્વગત) બુદો બારણું ઉઘાડવાના ફાંફાં મારેચ; હવે એ પતે તો સાઈ. (મોટે) માસ્તર સમજોચ કે? જમવાનો ઓય વખત થશે ત્યારે આવજો, હું તમુને મારી સાથે ખાણાપર ખુશ જમાડશ. તેટલાં ટટા! ટટા!

(ફરી બારણું ખખડાય છે)

હોમી—હવે તમે પતો. (સ્વગત) નખોત ગીયો બુદોતો ઉતાવળમાં પડ્યોચ (મોટે બોલી પાછળથી ધકકેલો મારી) જલ્દી વેકો, અહીં ખીજાં ઘણાં કામકાજ પડ્યાંચ (તેને ધકકેલા મારી કાઢે છે) મેદાન સાફ થયું, ચાલો હવે બુદોને ઠેકાણે લગાડવો પડશે.

(અંદરથી બારણું ખોલતાં ડો. જીજ્ઞાસુ દાખલ થાય છે)

ડૉં જીજ્ઞા—(શેકહેંડનો હાથ લંબાવતાં) માય ડીયર ફરેદુના ટીટીના, હું તમુને જોવા નેહાયત ખુશી છું, તમુને ઘણા ખોટી કીધા? (પાછળ ફરી જોતાં) પન આય બારણું અંદરથી કોણે બંધ કીધું હતું?

હોમી—હા હા હા હા! મેંજ બંધ કીધું હતું સાહેબ!

ડૉં જીજ્ઞા—તમે? કાંચ? શું કામ?

હોમી—ફક્ત રમુજ ખાતર. મેં ધાયું કે તમને બનાઉં, કે તમારા ઘેરમાં દાખલ થઈ હું કંટલા બધો તમો લોક સાથે ભેળાઈ ગયોય તે ?

ડૉઁ જી—(તેનું મોહોનું જોઈ સ્વગત) રમુજ ખાતર એણે મને અંદર રોકી રાખ્યો ? કાંઈ અજબ માણસ લાગેય. (મોટે) ચાલો તમે ભલે આયા હું ઘણો ખુશી થયો.

હોમી—તમે હવે મારે માટે જેમ જેમ જાણશો, તેમ તેમ ઘણા ખુશી થું, પણ મારા જેવો જમાઈ સહુ કાંઈને મળે એવી દોઆ ગુજરશે ?

ડૉઁ જી—મીં ફરેદુન તમારા ફાધર સહુ સહુ કોઈ સારી પેઠે હોશે ?

હોમી—હા સાહેબ, ફાધર મધર સહુ સારી કાની છે.

ડૉઁ જી—મધર ? તમારાં મધર તો ગુજરી ગીયાંય ?

હોમી—હં-હં-હં-તમે મધર સમજ્યા ? હું તો અધર કેઉંય, અધર.

ડૉઁ જી—તમારા અધર ક્યાંથી આયા ?

હોમી—(સ્વગત) કાચું કપાયું, હવે ફેરવી તોડું. (મોટે) જોવનીજ માગ બાવા, તે દહાડે મારી સાથે ચીરડાઈ ગીયા; ને બીજો દીકરો કરી લેવા માંગેય. મારા બુઢા પપાએ આય બલેક એન્ડ વ્હાઈટમાં તમારી ઉપર મારી નેક નામીનું બલેક એન્ડ વ્હાઈટમાં લલામણુ પત્ર આપ્યુંય, તે વાંચીનેજ ખાતરી કરી લેવાની ?

(ફરેદુનનું પગવેલું કાગળ આપે છે.)

ડૉઁ જી—‘ઇનટ્રોડક્શન લેટર’ પત્ર લાયાય કે ? (લે છે)

હોમી—(સ્વગત)અંદર થું ભૂસી મારીયુંય તે મારી બધા જાણે ? આય નામચીન ટીટીના ફેમીલીની બારાખડી પત્ર મને ખબર નથી.

ડૉઁ જી—(વાંચે છે) વ્હાલાભાઈ ડૉ. જીજીભાઈ જોગ, આય કાગળ તમારા હવે પછીના ચનાર જમાઈ માટેની લાયકાત જાણવા પુરતું ગણશો. હું ધાંચું તમો અને તમારી બેટી મારા બેટા સાથે મુલાકાત કરવા ઘણા ખુશી થશે ? મારા દીકરાની આગલી બેવકુફ ‘હેબિટસ’માં હાલ ઘણો સુધારો થયોય. (હોમીનું મ્હોહું જોઈ મનસે) દેખાવપરથી કંઈ જાણાતું નથી ? આગળ

વાંચુતો ખરો (વાંચે છે) મારા દીકરા સાથે નરમાસથી વરતજો, એની નાદાન 'મીસ્ટીફ' પર દરગુજરની નજરે જોજો; તમારા પુરાણા દોરતના જીવાન બેટાપર જેટલું ધ્યાન અપાય તેટલું આપી મારી, તમારી ઉમેદ બર લાવશો? તમારો હંમેશનો લીંબાપુજી દીટીનાં. (મનસે) ધણું અન્યયન જેવું લલામણુ પત્ર દેખું?

હોમી—વારૂં મારી 'ચારમીંગ' મેહેર કહાં છે? માફ કરજો. મારી અધિરાષ્ટ્ર ધણી વધી ગઈય.

૭જી—(તેનું મોહનું અન્યયખીથી દીકતાં) હવે તો તમને અમારા ઘેરમાં બધા સાથે ભેળાવા દેવાની મારી પ્રરજ સમજીય. ચાલો (સામે જોતાં) લેવ મારી દીકરી અહીંજ આવેય.

હોમી—(સ્વગત) જો એ મને ચહાતી હોતે તો એકદમ ઓળખી કાઢશે. પછી આગળ શું કરવું એ મારું કામ છે. (મેહેર દાખલ થાય છે.)

૩૦ જીજી—દીકરી મેહેર એવણુ મીસ્ટર ફરેદુન દીટીના. મારા ફ્રેન્ડનાં બેટા. (હોમીને જોતાં મેહેર ચોકે છે.)

હોમી—બાનુ તમારો સેવક પોતે.

મેહેર—(અન્યયખીથી ધીમે) કાણુ હોમ?

૩૦ જીજી—પેહેલીજ નજરે ગમી ગયેલો લાગેય!

હોમી—(બાજીમાં) ધીમેથી બોલો અન્યય ના થાઓ, હું પોતેજ છું.

૩૦ જીજી—મારાં સીસ્ટર મીસ બચાં માયને લાવીને તમારી સાથે ઇન્ટ્રોડ્યુશ કરૂંય, તહાં સુધી વાતે બેસો. (જાએ છે.)

હોમી—તમે બંધીકર જાવ. હું મીસ મેહેર સાથે ઓય પલોટાષ્ટ જવશ. (મેહેરને) ડીયર મેહેર. તુને શોધતાં શોધતાં થાકીને બેવડ થયો, ત્યારે આખરે મારી પરીપયકરને શોધી કાઢી મારી બગલમાં દાખવા કિસમતદાર થયોય.

મેહેર—ઓ જૂલમગાર! મને કેટલા બધા મહીનાઓ સુધી તારી રાહ જોતી ટોવાવી ટોવાવી હવે કહાંથી પુટી નિકળયો? તારું ટેકાણું કહાં હતું? મે તારીપર દઝનબંદ કાગળ લખ્યા, તેમાં એકનો પણુ જવાબ નહિ મળે?

હોમી—ડીયર થું કરું ? મને તો દબનખંદ એવાં એવાં એકસીડન્ટ લખાં
સંજોગ વચ્ચે ભટકવું પડ્યુંય કે તારા કાગળ મને મળે
કહાથી ? તેમ તેં મને તારું એડ્રેસ આપ્યું તે કાગળ હું
ભાન ભૂલો કેથે ગુમાવી બેઠો, તેથી નાચાર થયો.

મેહેર—તમે મને નાચાર બનાવી મુકી. મારા પપા તો મને ખીજ
સાથે પરણાવવા માંગેછ.

હોમી—હા. હું જાનુજી. એ તારો ભવિષ્યનો ઉમેદવાર મારા આવવા
આગમજ અત્રે પેઠો પડેલો પણ મે સિફતથી તેને ગભરાવી
અહીંથી નહસાડયોય. અને તે જે ‘રેકમેડેશન લેટર’
પોતા માટે લાવે હતો, તે મે પડાવી લખ તેના જગે તેને નામે
ઠસી બેઠોય. એથી તારા બાવા મને ફરેદુન ટીટીનાજ સમજેય.

મેહેર—પણ તેં આવો દ્રેસ કાંય પેહેરીયોય ?

હોમી—તારા ખીજ ઉમેદવાર કરતાં સારો દેખાઉં તેથી કીધોય.

મેહેર—હવે તમે ખાદીનો ડ્રેસ પેહેરશે તો ધણા શોભશે. આવ ડ્રેસ
નથી શોભતો.

હોમી—મારા જાન તારી મરજી રાખવા જેવો કેહેસે તેવો દ્રેસ પેહેરસ.

મેહેર—આજે તું મને મલ્યો, તો હવે આપરે જીંદગી સુધી વળગી
રહી કદી છુટા નહિ પડશું.

હોમી—જરૂર કદી છુટા નહિ પડશું ! તારે ખાતર અસલકારી થવસ,
જેલમાં જવસ, તરીપાર થવસ, પણ તુંને મેળવસ.

ગાયન.

મેહેર—બનજો રેંટીયો મુજ જીગરનો મારા સરતાજ,
શુભ સ્વરાજ મોહબતનું અપાવજો.

હોમી—નરમ હૈડાનો રૂ છે, તમ કાંતવાને કાજ,
દિલનાં તાતણાં તમ હેતના, કંતાવજો.

મેહેર—ફરવી ચાહતી ચકલી
કાંતશ પ્રેમની તકલી,

હોમી—જવતરની ધરીપર પ્યારનું પૈકું
હેતનો હાથો આલી પ્રિતે ચલાવજો.—

હોમી—તાણે વાણે વહાલનો માંડી
પ્રેમ સુતરે ભરજો દાંડી.

મેહેર—જીગરની સાલ કરી સાછી
વહાલની વણુશ હું ખાદી.
પેહેરી વહાલનું તાજ, ચલાવશું આપણે સ્વરાજ.
કેમ ખરૂંની? હા-રે-હા.
મોહ્યત મહાત્માની જે ખોલાવજો.--

મેહેર—(સામે જોઇ) લેવ મારા બાવા આવેચ હવે આપરે દુર-દુર
રહીનેજ વાત કરશું.

હોમી—તું પત જખરી, મારા જેવી બિલેર દેખું?

હોમી—(મેહેર તરફ વળી) મારાં મેહેરબાન બાનુ; સેવક પર નારાજ
ના થાઓ. શું કશું તમારી દાજરી મારા તનખદનમાં ખુશ-
લાલીની ગીલ્લ ગીલી પેદા કરેચ તેથી હસી હસી જવાયચ.

ડા૦ જીજી—(સ્વગત) પોરીયો બડો ચખરાક લાગેચ (મોટે) મી.
હું જોઇ શકુંચ કે તમે મારા ઘેરને લાયકના સલુકવાન ઇચ્છે
ઇચ્છેવ. મારાં સીસ્ટર ઓય અહીંજ આવશે (મેહેર તરફ
ફરીને) આજે આપરે સ્ટેશનપરથી આયા, ત્યારથી આય
તારાં ધુધ કંઇ કાગળ લઇ વાંચી વાંચીને હસેચ, રહેચ કંઇ
સમજ નથી પડતી. વળી મ્હોનાપર પાઉડર પફનાં લેપડા
કરીયા કરેચ. મે એનું કાગળ જોવા માંગ્યું તો તે સંતાડી
દઇ, શરમઇ શરમઇને ઉશકેરાઇ ગઇ.

હોમી—(સ્વગત) ઓત્તારી કંઇ ઘોંટાળો તો નથી થયો? મારી શોટ
સાઇટની મોહકાણે? મેં રિફ્રેશમેન્ટ રૂમમાં મારું કાગળ જે
લેડીને આપ્યું તે તો એ નહિ હોશે? તેમ હોશે તો જોઇ
લેવ મારો ફેરતો. કાઢખી રીતે આય બીજી મીસને
હુલકાવી બોલવવી પડશે. નહિ તો એ ચક્કી વચ્ચે પીસાઇ
જવસ.

(બચાં બીજી લપકાદાર દ્રેસમાં દાખલ થાય છે.)

ડા૦ જીજી—આય મારા દોસ્ત મી૦ ફરૈદુન અને એવણુ મારાં બેહેન
મીસ બચાં માય.

(હોમીને જોતાં બચાં ચોકે છે. હોમી સેફતથી શેકહેંડ કરતો બાબુએથી તેનો પગ દાબે છે. ને ઈસારો કરે છે.)

બચાં—કાણુ તમે?

હોમી—બહાલા બાબુ શું છે? (બાબુએ) મને જોઈ અજબ ના થતાં? અહીં હું કેમ ને શા માટે આયોચ, તે પછી કેહવસ (બાબુએ ધીમેથી વાત કરે છે.)

ડા૦ જીજી—(સ્વગત) એ શું કહેવાય? આય ફરેદુનને જોતાં મારી આખી ફેમીલી એમ અજબ કાંચ થતી હોશે? કદાચ એતાં ‘પિકયુલર ટ્રેસ’થી તો ઘભરાતી નહિ હોય?

મેહેર—(સ્વગત) બચાં મારા હોમીને જોઈ ચોંકી કાંચ હોશે? એ મુઠ્ઠા મારા હોમીપર શીદા તો નથી થય?

બચાં—(હોમીને બાબુ મચકાતાં) તમે તો કોઈ જબરા હિંમતવાન જણાઓચ? મારી પુઠે પુઠે આવી આપરે મને શોધી કાઢી ત્યારેજ નચિંત થયાની? હત લુચ્ચા.

હોમી—(તેને) હાજી. હું ઘણોજ હિંમતવાન છેઉં ખરો...પણ બાબુ એ બધું પ્યારને ખાતર.

બચાં—ચપો!

ડા૦ જીજી—મી૦ ફરેદુન તમે બન્ને છોકરીઓના મનપર તમારે છાપ જલ્દી મારીઓચ.

હોમી—ધીમે ધીમે બધી સમજ પડશે, તમે આગળ જોય તો કરો.

બચાં—હું ચોંકી તેથી તમે સઘળાં અજબ થતાં હોશો? પન પવનના ઝુકાટાથી મને જરા ઝોક લાગે તેથી ચીસ પાડી.

હોમી—ખરું છે, ખરું છે, મને પન હમેશાં સામા પવનના ઝુકાટાથી એમજ ચમક થાયચ.

મેહેર—(સ્વગત) બચાં તો આય ફરેદુનની સોડ છોડતીજ નથી, તહાં ને તહાંજ ભમેચ.

હોમી—બાબુએ હવે ચાલશે? આપરે બગીચાની ખુલ્લી હવામાં ફરી વાતચીત કરીએ? મીસ મેહેર મને રજા છે? (તેનો હાથ બગલમાં લેતાં) મીસ બચાંમાય મને રજા છે? (બન્નેને પોતાના હાથ આપે છે.)

બચાં—(શરમ) તમે કેટલા બધા લાયકીવાળા છેવ? તમારા જેવા બધા મેં કોઈને જોયા નથી.

હોમી—એવું એવું બોલી મને ના શરમાવો. મને શરમ! શરમ લાગેય. (બાબુ મેહેરને) મેહેર હમના તો તું ચાલ પછી હું આપ એબને પતાડિંય. (ડો. જીજીને) જોયું ડોક્ટર હું કેવી સમ્યતાવાલા છોકરાનો નમુનો છેકેં તે?

(બંનેના હાથ બગલમાં લઈ અંદર જાય છે)

ડો. જીજી—કેવો મારા ઘેરને લાયકનો ચલુકવાન છોકરો છે? અક્કલ તો જરા કમ લાગેય; પણ હું ધારિંય પરણ્યા ગઈ સુધરી જશે. (પાછળ પાછળ જાય છે)

અંક ૧ લો-પ્રવેશ-૫ મો.

—:૦:—

સ્થળ-સનગારેલું દિવાનખાનું.

[લેડી રોશનનો સુવાનો ઓરડો. રોશન કીમાનો પહેરી, ધરેણા ઉતારી વિચારમાં ફરતી જણાય છે.]

રોશન—આજે મારા જીગરને એટલી બેચેની કેમ લાગતી હોશે? ખુદરતી કંઈ દિલમાં ધારતી જેવું લાગેછ. આજના જેવી નાહિમત હું કદી થઈ નથી! ખુદા તું મને હિમ્મત આપ! મારા મનને શાંતિ અને નયિંતઈ આપ!

(ગુફને પડી બંદગી કરે છે)

જગતનો છે ખાવીંદ-તું પરવર દિગાર,
અરજ સુન મુજની—ઓ રહીમાન યાર.
તન અને મનની અશાંતિ તું કાપ
બલી નેક મનશનીનો—વિચાર તું આપ.
કરું નેક વિચાર, કરું કામ નેક
શુરાં ખ્યાલ મનમાંથી—છોડું દરેક.
ફરજ મુજબના ખાવીંદની, કરવા અદા
કરું નેક રાહને—હું અખલ્યાર સદા.

હસાહસતો દબારો લઈ ખેડેલી ચાકડી (મેહુડ, હોમી, ખચાં, ડાંઠ છત્તી).

[એજન ધીમ કદમે દાખલ થઈ, રોશન ધલરાઈ ઉઠે નહિ તેથી સાહુચેતીથી તેણીને ચેતવા આગળ વધે છે. તેને જોતાં રોશન ધલરાય છે. બીખો પછળ પાછળ કોઈ નહિ જોય તેમ દાખલ થઈ પાછો ધીમે પગલે બહાર નિકળી બહારથી બારણું બંદ કરે છે]

એજન—રોશન !

રોશન—(ધલરાઈને જોતાં) કાણુ એજન ! એજન તમે આંહી કેમ ?

એજન—પાર્ટીમાં હું મળ્યો ત્યારેજ નહિ કહ્યું તું કે, હું ગમે તે ભોગ આપીને જરૂર મુલાકાત લેવસ ?

રોશન—આય ઘેરમાં દાખલ થવાનો તમને હક્કજ શું છે ?

એજન—ડીવર રોશન ! આય ઘેરમાં હમેશાં આવવા માટેના લક આજથી સાત વરસ આગમજ તેજ મને બહેલો હતો.

રોશન—(મગરીથી) મીઠું એજનજ હવે હું લેડી સોહરાયશાહ છેઉં એ તમે ભૂતો જાઓજ ?

એજન—(દુઃખથી) રોશન તું હવે લેડી સોહરાયશાહ થઈ તો ભલે; પણ આય તારી આંખોમાનો ઝાંખો ઝળકાટ, અને આય તારા ચેહેરાપરની ઉદાસીની નીશાનીથી હું ખુલ્લું જોઈ શકુંય કે તેંબી મારા જેવા જુદાઈના દુઃખો તન અને મનથી ખમેલાં છે.

રોશન—(ધિક્કારથી સામે થતાં) તું કહેવ કે તેં દુઃખો વેડીયાંય ? નહીં ! નહીં ! મારા જેવા સંતાપના દુઃખ તારા જગરમાં કદી વસ્યાજ નહીં હોશે.

એજન—જગબારથી આયા પછી હું તુને પેહેલ વેહેલો મળ્યો, અને છુટો પડ્યો. ત્યાર પછી આજ સુધી મેં મારો એકમાત્ર દિવસ સુખ ચેતનમાં પસાર કરીધો નથી. મારા જગરપર કાણુ મેગવવાની કાશેષ કરીધી છે. તારી યાદ મારા મગજમાંથી ભૂતો જવાની તળવીજ કરીધી ! તારાથી દુર દરાજ જઈ રહેવાનો ખ્યાલ કરીધો, પણ બધું ફેકટ !

રોશન —એ બધું સંભળાવી મને કહેવા શું માંગેય ?

એજન—રોશન ! તેં મને મેસમેરાઈઝ કરીધો હોય, તેમ તારી નજદીક હું ખેંચાતો રહ્યોજ ! અફસોસ ! હું મારા જગરપર કાણુ રાખી શકતો નથી, તેમજ તારાથી દુર થઈ શકતો નથી.

રોશન—હવે બસ કરો! મીઠા બેજન કહો નમે રાતની વખતે અહીં શાને માટે આયાછે?

બેજન—(ઝનૂની જૂરસાથી) તુને કહેવા! ખુદ તારા રૂમમાં આવી તુને કહેવા આયોછ કે, હું તારા વગર કદી જીવી શકશ નહિ! ફરીથી કેઉંચ કે, જેટલી મારી જીંદગી માટે શ્વાસોશ્વાસની અગત છે, તેટલી તારી હાજરી મારા સુખ માટે જરૂરની છે હું આયોછ! સખખ તુંને હૃદયહાર આહુંચ! હું ગુઠને પડી તારી દયા આહુંચ! ઓ રોશન મારીપર રહેમ કર!

(ગુઠને પડી તેનો હાથ પકડી તેપર ચુમે છે. રોશન મહેલું ફેરવી પોતાનું માથું પકડે છે.)

રોશન—ઓ ખુદા મને બચાવ! મારી ઇજ્જત અને આખરનું રક્ષણ કર!

બેજન—(જૂરસાથી) તારી ઇજ્જત? તેમાંજ મારું સુખ છે! તો હું મારા સુખને કદી છુટ્ટી નહિ કરસ. (દુર થાય છે)

રોશન—(પોતાના મનપર કાબુ મેળવતાં) બેજન તું કહેછ તું મને ચાહેચ! તે હું માનુચ! પણ તું જાણેચ તેમ હવે હુંતો પચ્છેલી છેઉં, કમનસીબે બીજાની થએલી છેઉં. બેજન આય દુનિયામાં જે ઇનસાન સચ્ચો પ્યાર જીગરમાં ધરાવેચ, તે પોતાનો ભોગ ચઢાવેચ! જો તેમ તું મને ચાહતો હોય તો મારા માટે તારા પ્યારનો ભોગ આપી હવે ચાલી જા! મને સદાની ભૂલી જા!

બેજન—હું જવસ પણ તને નહિ ભૂલસ! હું જવસ તો પણ તારી યાદમાં જવસ! (ફરી નજદીક આવી.) ડીયર રોશન શું તું ભૂલી ગઈ કે? જ્યારે વરસા આગમજ એક મધરાતે હું ફરતો ફરતો આય તારા મકાન તરફ આયો, ત્યારે મેં તુને પુનઃમતાં ચંદ્રમાના પ્રકાશમાં એખલી નહી કીનારે બતાવેલું! જાણે દોષ જવતો પરી સૂતને મેં મધરાતના ફરતી બેઠા. હું તારી તરફ ખેંચાયો! તારી નજદીક આયો! ત્યારે મેં જાણ્યું કે તું ઉંઘમાં ચાલતી હતી. તું તારી ઉંઘની બેલોરીમાં બેસા વિના નદાને કાંઠે જઈ પુગી! હું તારી પાસબાનીમાં આગળ ધસ્યો! મેં તુને નદામાં પડતી જવાવી લેવા મારી ગાદમાં ખેંચી લીધી. (આજીવી યાદથી રોશન ગમગીન બની ખુરસીપર બેસે છે.) મેં તુને બચાવી; અંતે હું ખોઈ બેઠો!

રોશન—તમે ખોષ ખેઠા? તમે શું ગુમાવ્યું?

ખેજન—જેવી તેં તારી આંખો ખેલીને મારી ગમ જોયું, કે મારા જીગરમાં કંઈ નવી લાગણી જરૂર થઈ. કંઈ નવી જાંદગી મારી નસેનસમાં ઉછળી ઉઠી અને (મહેબતથી) હું તુને ચાહવા લાગ્યો!

(રોશન આંધું ઉછળતી છતીથી સાંભળી; ફેડવ સાથે ઉછળી ઉભી થાય છે.)

રોશન—ખેજન ખુદાને ખાતર બસ કરો, અને મને છોડી જાઓ! નહિતો તમારી આગલી યાદોથી હું મારી ફરજને ભૂલી ખુદાની ગુન્હેગાર થવસ.

ખેજન—રોશન! રોશન! તારાં આંધ લગન સરિયામ ફરજિયાત અને તારી મરજી વિરૂદ્ધનાં હતાં. તારું જીગર તો મારું હતું. તેં કદી સર સોહરાબશાહને ચાહ્યો નથી, કે તેનો ખ્યાલ પડીક કીધો નથી! (પાસે જઈ રોશનનું ખમું પકડતાં) તુંને કીસમતનાં લેખપર ઇતિહાસ છે? (તેનો હાથ ફેડાવતી પકડતાં) જો તેમ હોય તો આંધ ઘેરને સદાતુ છોડી હું મારી આંખો ખંધ કરી મારા કીસમતના લેખને શરૂ થવસ, તુંને સુખી કરસ.

રોશન—(ગુસ્સાથી) નાં ખેજનજી છોડો મારા હાથ; અને એકદમ મારાથી દૂર થાવો. મારા ખાવીદની ઝેરહાજરીમાં તમારી મુસાફાત લેવામાં, અને આગલી યાદોની ગંધ ગુજરી સાંભળવામાં મેં મોટી ભૂલ કીધીજી. અને તેમ કરી મારા ઘણીની હું ગુન્હેગાર બનીજી! તમે ખુદાને ભૂલી જઈ, આગલા પ્યારની ધૂંધમાં એક વફાદાર પરણેતર ઓરતને લમાવી, ખરાબીના રસ્તે ઉતારવાની વેતરણુ કરી રહ્યાજી! મગર યાદ રાખજો કે એ તમારી કીસમતની કિશ્તી તમને અને તમારા આંખના પ્યારને પાપના દરિયાવમાં હોમાવશે! તે સાથે ખુદરતનો કેહેર વરસશે!

ખેજન—(આજેજ બની કરગરે છે.) મારું નહિજ માનશે? મારી સાથે નહિજ આવશે?

રોશન—લલિપમાં મારી જગા અને દરજ્જો મારા ખાવીંદના પાસામાં છે, અને સદા રહેશે ! મારો ખાવીંદ આવશે, તેજ વખતે તેના પગપર પડી, આપ સન્નળી કપરીવત કહી દેવસ, તેની મારી ચાહવસ !

બેજન—હવે હું ખુલ્લું જોઈ શકું છું કે તું મને ધિક્કારે છે ! (ગમગીનીના નિસાસાથી દૂર થતાં) રોશન મને માફ કર ! હું તારા પાકીજેલ પ્યારને તદ્દન નાલાયક નિવડ્યો છું ! (ખીજી ગમ મ્હોંડું ફેરવી) ખુદા ! ઓ ખુદા ! આપ જલતા જીગરની આગ જે તતબદ્દનનં સગાગાવી રહીય તે દુઃખો અમવાને વાસ્તેજ શું તેં મને આજે જીવતો રાખ્યો છું ? અરે તેના કરતાં તો, જે વખતે લલામના મેદાનમાં દુશમનોના હાથમાં સપડાયોતો તેજ વખતે માર્યો ગયો હોતો તો બહેતર થતે ! કે જેથી આજના આપ સંતાપ કારક જજાપાથી સદાનો અચતે ! તું મને જરાજ કેહેય તો હું જાહેંય ! પણ યાદ રાખજે રોશન, કે આપ કમનાસન બેજન, જીંદગીના છેડા સુધી તારીજ યાદમાં જીવમે ને મરસે (દરવાજા ખાલી જવા કરે છે પણ બહારથી બીખાએ બંદ કરેલા હોવાથી ઉઘડતો નથી.) અરે પણ આપ દરવાજો તો બંધ છે ? એની ચાવી કહાં છે ?

રોશન—જરા થેભો. સુનાને તેડી તમુને બહાર પોંદ્યાડસ. (કળ ખેંચી જોઈ) અરે કળની કુંચી તો કેથે પડી ગયલી જણાયય, હવે શું કરું ?

(બેજન ખીજી ગમથી બહાર નિકળવાનો રસ્તો તપાસી પાછો વળે છે)

બેજન—મારો જવાનો રસ્તો બધી તરફથી બંધ છે, મને કોઈ બાજો રસ્તો બતાવો.

રોશન—ફક્ત આપ બારીને રસ્તે બહાર બગીચામાં જવાસે.

બેજન—(બારી ખુલ્લી જોઈ) ઓ તો ઘણું સાફ. હું ‘કરટન’ને ટીંગાઈ બારી બહાર કુદી જઈ શકશ.

રોશન—(બલરાટમાં પડે છે) નહીં નહીં બારીથી જમીન ૧૦-૧૨ ફીટ નીચે છે. તમે પડી જશો ! તમુને ધમ્મ થશે !

બેજન—મારા અદનની મને પરવા નથી, હવે મારે મનથી જીવવું કે મરવું સરખુંજ છે.

(બેજન પરદો પકડી તેને લટકી આરી બહાર કુદવાની કોશિષ કરે છે. રોશન તેને વળગી પડી પડતો બચાવે છે)

રોશન—થોભો ! તમે એમ કુદી ના પડો. જાણી જોઈને મ્હોતના ડાયામાં ના જવો. બેજન હું તુને મારી આંખો સામે મરતો જોઈ નહિ શકશ. હું આંધળી હોતે તો બહેતર ! કે જેથી પછી તુને ગમે તે થતે તે હું જોઈ નહિ શકતે !

બેજન—રોશન, હવે હું અત્રે થોભીજ કેમ શકું ? તેં કીધેલી જીદા-છની સગ્ગ મને ખમવી જોઈએ ! મારે જીવુંજ જોઈએ !

રોશન—(બેજનને વળગી પડતાં) હું નહિ જવા દેવસ ! મારી નજર સામે તારો વાળળી વાંકો થશે તો મારો જીવ જશે. બેજન, તારા જાનને જોખમમાં નાંખી તુને કુદકો મારવા તો નહોંજ દેવસ !

(આય વેળા બહારથી ભીખો ચોર ફાનસ સાથે દાખલ થાય છે. ખીજા હાથમાં છરી છે તે ખુદ્દી રાખી આવે છે. પ્રથમ રોશન—બેજનની નજર તેપર પડતી નથી, પછી તેને જોનાં ધભરાય છે.)

ભીખો—ખબરદાર ! કોઈ ચૂં કે ચાં ના કરતા !

રોશન—કૈન દોરાખ ? તારું અહીં શું કામ છે ?

ભીખો—મારું કામ પુછોછ બાઈજી ? એખી નસીબની વાત છે. વારું સારે આય બેજનજી શેઠનું અહીં શું કામ છે તે સમજાવશો ?

બેજન—દોરાખ તું મને પચાજાનેયની ?

ભીખો—ધણીજ સારી પેઠે શેઠ ! તમે અને બાઈ એકમેકના પ્યારમાં—

બેજન—(દીલપર ધસી ગલચી પકડતાં) ચૂપ ચંડાલ ! તારી જખ્યાનજ ખેંચી કાઢશ.

ભીખો—ધીરા પડો શેઠજી ! મારી જખ્યાન ખેંચી કાઢવા આગમજ તમારી ધજજતનો વિચાર કરો !

રોશન—(બંનેની વચમાં ધસી જતાં) બેજન ! મારી અને મારા ખાવીંદની આખર ખાતર ચૂપ થાવ.

લીખો—આછુ આય શેઠને જરા સારી શિખામણ આપો. તદ્દન નાદાન જેવા છે. સેવકને બરાબર ઓળખતાજ નથી.

રોશન—(ભીખાને પકડી) તું શું કહેવા માગેય ? તું ને શું જોઈએય ?

લીખો—(હડે કલેજે પેટ પસવારતાં) હવે-હું-શું-માંગું ? તમારી આજરના દાયળા મારા હાથમાં બરાબર આવી ગીયાંય, એજ મને દોલત મળાય ! આછુ એખી નસીબની વાત છે; કેમ ખરું ની ?

ખેજન—બદમાશ ! તું શું એમ ધારેછ કે લેડી રોશનની ઇજાત તું લઈ શકશે ? યાદ રાખજે, જે પવે તારી જખાનથી આય પાક દામન ઓરતનું નામ બદનામ કરવાનું ચુલખાન ઉઠાડશે, તેજ ઘડીએ તારી ગળચી મારા હાથમાં પકડી દબાવી દેવશ.

[ખેજન ભીખાનું ગળું ચપટ પકડે છે. ભીખો સ્વ-અચાવમાં છરી મારવા હાથ ઉંચકે છે, રોશન આય બનાવથી ગભરાઈ ઉઠી વચમાં અચાવવા ધસે છે.]

રોશન—(ચીસ પાડી) કાંઈ બચાવો ! કાંઈ બચાવો !

(સુના દોડી આવે છે, ને આય દેખાવ જોઈ ચેતી જઈ બધાને મદદ કરે છે.)

સુના—શું છે બાપ ? શું છે ? (જોતાં) આય કાણુ ? તું નીમક-હરામ ? ખેજનજ શેઠ આય નીચને છોડી દેવ ! (ભીખાને ખેજન છોડે છે, સુના તેને ખભામાંથી પકડી દોદરો કરતાં) યાદ રાખજે મારાં બાપ માટે એકખી આડો સુખન ખોલશે તો તારી હાલત હું ઘણી ખુરી કરસ !

લીખો—(દુર હટી જતાં) ઓહો ! સુના દીકરી તું એ લોકનીજ સોર સાંધેય કે ? મને ઓળખેયની ?

સુના—(સામે ધસી) તૂને ? તૂને ? હા ઓળખુંછ; અને મને પણ હવે ઓળખજે ?

લીખો—જ જ છોકરી વાધ પાસે બકરીની બેં બેં કેટલા વારની ?
(લીખો સુનાને પકડવા જાય છે. સુના ડ્રેસીંગ ટેબલ ઉપર પડેલી મોટી કાતર ઉંચકી તેની આંખો સામે બન્ને પાનાની તીણી ધાર ધરી તેને દુર રાખે છે.)

સુના—દોરાજ તું જરાખી આગળવધોય તો આય કાતરના બને પાનાં તારી આંખમાં ખોસી દઇ તુને જનમનો આધિજો કરસ.

લીખો—(પાછળ હટતાં) અરે શેહેતાનની બચ્ચી, મને ડરાવેય? એમ કરશે તો તારાં બાઇ શેઠની આખરની વાખવાખી ગામ શેહેરમાં થતી સાંભળશે.

સુના—તું નીચ શું કરી શકશે? મારાં બાઇની આખરને રાખનાર તે ખુદા છે! જો જરૂર પડશે તો હું કેહવડાવશ કે ચોરી કરી બાઇ પર આય શયતાને હુમલો કાઢે; તેજ વખતે મેં મારાં બાઇનાં બચાવમાં આય ખવિસની બંને આંખો ફેાડી નાખી!

બેજન—સુના તું બાબુ થા. એને મારી પર ફોડ! હુંજ એને પુરો પડસ.

રોશન—નહોં! નહોં! એને જવા દેવો. નીચને નીચ મ્હોતે મરવા દેવો. હુંજ એને ચુપ કરી શકશ, મારા ખાનદાનની આખર સાચવી લેવસ.

સુના—ચાલીજ મુવા બુચ્યા બેશરમા સેહેજખી સામે થશે તો તું તાડ કાઢું જાણ! મને માફ કરજો બાઇજી. હું બારણા બહાર ઉભી રહીને તમારા લોકની વાતચીત સાંભળતી હતી. પણ એ મુવો ચોર કોણ જાણે કેમ છુપેથી દાખલ થયો? બાઇજી તમારા ખાવીંદ તરફની વફાદારી જોઇને મારું દિલ ખુશહાલ બન્યું. જેવી રીતે તમે બંને સાફ દિલ, ને નેક જીવરનાં રહ્યાંય તેવી રીતે ખુદા સદા રાખે! બેજનજી શેઠ તમે જાવો. હું મારાં બાઇની સાંભાળ લેવા પુરતી છેઉં. આય લોકરને દેકાણે લાવવાનું કામ મારે હાથ છે!

લીખો—શું એની જીલ ચાલેછ? જીંદગીથી હાથ ધોઇને મારી સામે આવેલી લાગેછ!

રોશન—બેજન, ખુદાને ખાતર તમે અંહીથી જલ્દી નિકળી જાઓ.

બેજન—આય બદમાશની હાજરીમાં તમે લોકને એખલો છોડી કેમ જાઉં?

સુના—મુવા ચશમ ચોર હું તુને હોકમ કરુંછ કે એકેદમ અંહીથી ચાલતોથા.

(લીખો ડોળા કાઢીને જોયછ ને હસેછ.)

સુના—કેમ નથી જતો? (તેના દિલપર કાતર સાથે ધસી જતાં)
ચાલ રસ્તો પકડ!

ભીખો—(ગુસ્સામાં ઉછળી સુનાનો હાથ પકડી) તુને મોતેજ ઘેરીય
તો આવ મારી સાંભળે, અને છરીનો સવાદ ચાખ!

(ભીખો સુનાનો હાથ પકડીને છરી મારવા જાય છે,
રોશન તથા સુના ચીચીયારી પાડે છે. તુરતજ બેજન
ધસી જઈ ભીખાના હાથમાંથી છરી ઝુંટવી લઈ, તેને
છાપટ મારી જમીનપર પટકે છે. અને છરી તેનીજ
છાતી સામે મારતો હોય તેમ ઉભો રહે છે.)

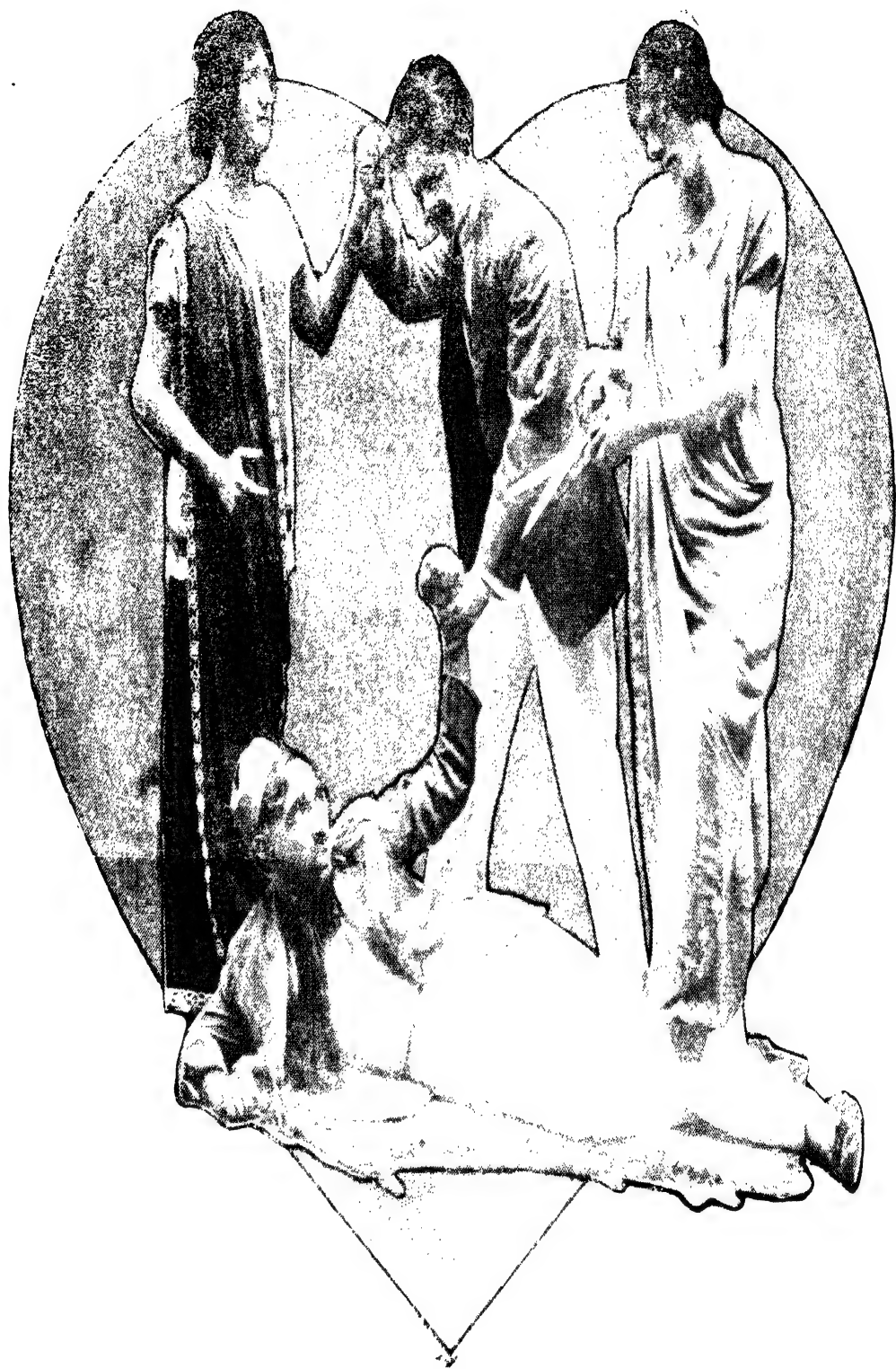
ભીખો—(ભોંયપર પડતાં) શું જમાનો આયોજ? જંગલનો સિંહ,
આય લોમરીઓની જાળમાં સપડાયોય? એથી નસીબની વાત છે.

[સુના કાવરની ધાર તેની આંખ સામે ધરી રાખે
છે. રોશન વચમાં પડી ભીખાને બચાવે છે.]

ટૂંબલો

(અંક ૧ લો સમાપ્ત.)

શું જમાના બ્યોયાય! જંબડનો સિંહ લોભરીઓના હાથમા.
(રેખલો)

અંક બીજો—પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—ગાર્ડન સીન.

અંદરથી બેંડનો અવાજ આવવો, ખુશહાલીના અવાજ આવવા, બોય બટલરનું આવન જવન દેખાવું, સુના ભપકાદાર ડ્રેસમાં દાખલ થાય છે.]

ગાયન.

સુના—

કોમ દિવે છે કેવાં સુખી, અંતરમાં સહ્ અળતા;
કેઈ દેખાવે હસ્તાં ફરશે, ખાતેનમાં તો રડનાં.

સુખ દુઃખની છત્તર છાયા,
આડી નહીં નથી કોઈની કાયા,
કરી કમોટી જુહી માયા; માયામાં નાં ફસતા—કોઈ દેખાવે.
રંક રાયના એકજ રસ્તા,
ઉંચ નિચ સહિ સાથે વસ્તા,

કરણી તેવી પાર ઉતરણી, ખુદરતના આય રસ્તા—કોઈ દેખાવે.

સુના—આજે તમામ ઘેર ખુશહાલીથી કેવું ગાજવાજ રલુંચ ? બધાંના મહોનાપર ખુશહાલી પંથરાઈ છે. સર સોહરાબશાહે ‘મલેકશન’ માં મદદ કરનારાઓને આજે પારટી આપીય; પણ ઘેરની રાણીને મનથી બહું ધૂળ સમાન છે. બેજનજીએ મારા શેડને ‘મલેકશન’ માં મોટી મદદ કીધી, તેથી તેવજીને તો ખાસ માન પાનથી નવાજ્યાંછ; પણ તેવજીની હાજરી રોશનઆનુને બેચેન બનાવેછ. બેજનજીને મારાં બાઈ કેટલાં ચાહેચ તે તેમની છુપી લાગણી ઉપરથી હું જોઈ શકુંચ. બેજનજીથી બાઈ જોકે દૂર રહેવા ચાહેચ, પણ તેમનું જીગર તો મોહ-બતથી બેજનની નજદીક ખેંચાતુ રહેચ એવું તેમના ચેહેરા ઉપરથી મને ખુલ્લું માલમ પડેછ.

(સુનાની પછવાડેથી હીરાજી કારભારી હાથમાં કપ-સાસર સાથે કોરી ‘સીપ’ કરતા દાખલ થાય છે. તે પણ ‘ધવનીંગ ડ્રેસ’માં છે.)

હીરાજી—સુના તું એમ દલગીર જેવી કાંય કરેય ? એવા ખુશહાલીના પ્રસંગે તો તારે પણ તેમાં ભાગ લઇ, ખુશદાલ બની કરવું જોઇએ ! હું જાણું છું તું શાથી દુઃખી છે ?

સુના—(ઘભરઘને) તમે ! તમે મારા દુઃખનું કારણ જાણો છો ?

હીરાજી—(દયાથી) હા. તારા મસીઆઇ ભાઈ દોરાબ ગંદેવીયા થકીજ તું દુઃખી છે. તેં એની ભલામણ કરી અહીં નોકરીએ રખાવીયો, પણ તાબેદારીથી નોકરી કરવાને બદલે અતો ઘણોજ નાફરમાન થતો ચાલ્યો.છ, એની એવી ચાલથી એ કદી સારો માણસ થઇ શકશે નહિ. સુના, તુને એવા લટખટ પરક જરાખી ધ્યાન આપવું નહિ જોઇએ.

સુના—(છુટકારાનો દમ ખેંચી) હું શું કહું હીરાજી ? એ મારો સગો છે, અને સગાઇની લાગણીથી એની તરફ ધ્યાન આપવાની મારી ફરજ છે.

હીરાજી—સુના હું જાણુય કે તેં એના ઘણા અપમાનો ખમીયાંય. એની એવી નાફરમાની અને ખેરડી ચાલને લીધે એને ઘણું ખમવું પડશે.

સુના—(માયાથી) પણ જ્યારથી તમે એને ઘેરના કારોબારમાંથી દુર કરી બહારના કામદાજ ડિપર રોક્યોય ત્યારથી એ સુધરી ગયેલો જાણુયય

હીરાજી—હટ, હટ, એ સુધરે સાનો ? એને જ્યારેમી જુઓ ત્યારે દાર્થી લીંખયલો છાકટ લાલતમાં ફરતો ફરેય અને કામની ખેરડી કરેય. એને તો હવે એકેદમ 'ડીસમીસ' કરવો પડશે.

સુના—(દ્રવાઇ) નહીં નહીં હીરાજી. એમ ના કરતા. તેમ થશે તો એ વધારે લટખટ ને લાગતુ થઇ જશે.

હીરાજી—પણ તુને એની તરફ એટલી બધી લગણી કાંય ?

સુના—તે મારો સગો છે. એટલાજ સાદું મારી લાગણી છે.

હીરાજી—હું એ માનુંજ નહિ ! મને કહે સુના શું તું એને ચાહેય ? જો તું એવા ખેબદામનાનો ખ્યાલ છોડી દે, એની તરફની લાગણી દૂર કરી દે.

સુના—(ઝડપથી) હું એની ચાલને ધિક્કારું ! પણ નાચાર !

હીરાજી—ત્યારે તેના તરફની લાગણી પણ મુકી દે. સુના ! હું કદી કોઈ દિવસ તારી પાસે નથી બોલ્યો, તે હવે હિમ્મતથી બોલુંય; કે હું તુને ચાહુંય ! હું તુને મારી બૈરી કરવા માંગુય.
(સુના પોતાના હાથની માગણીથી ઘભરાઈ ઉઠી, દુર ચાલ છે)

સુના—શું બોલ્યા ? હું તમારી બૈરી થાઉં ? માફ કરો હીરાજી. ફરોથી એવું ના બોલતાં.

હીરાજી—એમાં એટલી ઘભરાયજી સાંતી ? મેં કંઈ એવદખી ભરી માંગણી થોડીય કીધીજી ? તું કુમારી છે હું પણ કુમારો છેઉં પછી શું છે ?

સુના—(ઘભરાઈથી) ઓ હીરાજી ! ખુદા ખાતર એમ કદી ના બોલતાં. તમુને કશી ખબર નથી ! તમે કશું જાણુતા નથી ! મને કંઈખી પુછતા ના, મને માફ કરો.

(બિહી ધૂજ ધસારામાં ચાલી જાય છે. હીરાજી સુનાના આવા દેખાવથી ગુચવણમાં પડે છે)

હીરાજી—આરત જાતખી એક અજબ ઉખીયાણું છે. મરદ જાતપર તે સરવે રીતે સરસાઈ ભોગવેજી ! હું જેમ જેમ ચાલ સુનાં તરફ ખેંચાઉંય તેમ તે મારાથી દુરની દુર નહાસેજી. મારો પ્યાર જાહેર કરુંય તો ગુસ્સે થવાને બદલે ગુપચુપ ચાલી જાયજી, પણ અપમાન કરતી નથી. એની મોહબતે મારા જીગરમાં વાસો કીધોય, તો કોઈખી ભોગે એને મારી બનાવવાનો મેં પકડો ઠેડાવ કીધોજી.

(હીરાજી અદર જાય છે, અંદરથી ખેંડના સરોદ સ્ફાવેય, રોશનખાનુ દોરોદાર લેખાસમાં ધસી આવી નિસોસ થઈ બાજટ ઉપર પડકાઈ પડેય)

રોશન—

ગાયન.

જીવન ઉમેદ નિનાતું જે
ગણે ત્યાં સુખ શા માટે ?
મનની આશા બગી જેની
સુખી તે થાય શા માટે ?

ગુણરૂં ધાધ આંસુને, જગરનાં આંસુઓના સાથે
ખુદાપર મે સખર રાખી, છતાં દુઃખી છું શા માટે?—

જખમ મે પ્રેમમાં જોઇ

શરમ મે પ્રેમમાં જોઇ

અચાઉં કેમ હવે દામન?

મરણ દરકાર શા માટે?—

રોશન—આજના આય સુંદર મેલાવડામાં અધાં ખાણીપિણીમાં ચકચૂર
અને રંગરાગમાં કેવાં ખુશહાલ છે? પણ આય જલતા જગરને
તો અધું આકૃત મિસાલ છે. મને કોઈ સાથે બેળાવા ગમતું
નથી! મને લાંની ચેહેલમેહેલ પસંદ નથી! બસ મારે મનથી
અધું અકાઈ છે. (ફરી બેંડનો ધીમા અવાજ આવે છે)
આય ખુશહાલીના રંગરાગમાંથી છુટકારાનો દમ ખેંચવા હું
ચાલી આવી. હવે મારા મનને નિરાંત મળશે. (નિસોસ બની
સોડ ઉતારતાં) મારા મનનું દુઃખ દિનપર દિન મને જલાવી
રહ્યુંછ! સર્વે દુઃખો વેદાય પણ મોહ્યતનો કારી જખમ
નહીં સેહવાય! બેજન! બેજન! તું અહીં કાંય આયા
હોશે? અરે તારી હાજરી, મારી છુપી મ્હોળતનો ધંગાર
મારા તનઅદનને જલાવી મુકેચ! તેથી તુંને જોતાંજ હું દુર
નહાસુંચ; પણ મારા પગ તારીજ તરફ મને ખેંચેછ! તારી
ખેંચાણ શકિત મને મારી ફરજથી પાછી વાળેચ! મને નહિ
ઘટતા વિચારો કરવાને લલચાવેચ! (કમકમીને) ખુદા તું
મને માફ કર! મારો બચાવ કર! અને આવા ખુરા વિચા-
રોને દૂર કર! (રહે છે)

(સુના ઉતાવળે દાખલ થઇ, રોશનને દિલગીરીમાં
જોઇ સમજાવે છે)

સુના—આજજ મેલાવડાનો રંગ રાગ છોડી અહીં કાંય આયાંછ? શેઠ
તેમજ સરવે પરીણા તમારે માટે પુછી રહ્યાંછ. આજજ મનને
ના દુખાવો! આજના આવા રંગરાગના દિવસેતો ખુશાલ
બની ફરો?

રોશન—સુના, મારી ખુશહાલી સદાની નાશ પામીચ! (સુનાને વળગી)
સુના હું શું કરું? મને કશું સુઝતું નથી. બેજનને આજની

દારની હું કદી અડાસે જતો નથી.

(ભીખો ભગત ગરગર તરીકે)

પારટીમાં તેડવા મેં ના કહેલું છતાં તેને તેડાવ્યો, એજ મારી બેચેનીનું દુખ છે. હું તેની હાજરીમાં ઉભી રહી શકતી નથી; મારા જલતા જીરને શાંત પાડી શકતી નથી. (રડી પડે છે.)

સુના—(પસવારતાં) મારાં બહાલાં બાઈ ના દુઃખી થાવો. જવો તમે જલદી જમ સુખ જવો, હું શેડને કહી સરવેને વિદાય કરુંચ.

રોશન—સુના બેજન ગયો કે છે ?

સુના—તેવણ તમારીજ શોધમાં આસપાસ ફરતા ફરેછ. તમે જેટલાં અહીં દુઃખી છેવ, તેટલાજ બેજનજી શેડ પણ અધિરા, બેચેન બની સાવજ જેવા ફરતા ફરેછ.

રોશન—એ આયોજ કાંય ? જેમ જેમ મારી ના ! તેમ તેમ એ વધુ પાસે દોડી આવેછ, હું હવે કેમ છુંદુ ? મને ઉપાય બતાવ ?

સુના—તમે એમ હેબત અને ધસકથી નહાસતા ફરશો તો પરિણામ શુરૂં આવશે ! શેડ ચેતી જશે.

રોશન—વાઈ તું જા, હું સુખ જવસ. તું મને ઉઠાડવા ના આવતી, મને જરૂર પડશે તો ચંગ વળડશ.

(રોશન અને સુના જાય છે. બીજી તરફથી બીબો લથપથર હાલતમાં આવે છે, હીરાજી તેનો કાન પકડી ખેંચતાં જણાય છે.)

હીરાજી—કેમ વળી મફતનો દારૂ મળ્યો તે ઢીચીને તુફાન મચાવવા માંડ્યુંય કે ? ચાલ જમને સુખ જા.

લીબો—(કાન છોડવતાં) હીરાજી શેડ કાન છોડો, દારૂની હું કદી અડાસે જતો નથી.

હીરાજી—જુઠું બોલેય ? આય તારી ફરેકાર વાસવાસ મારેય, ને પગબી ઠરતા નથી એવો તું જાકટો બન્યોય.

લીબો—મોહોતું સંબાલો. તમે મારા જેવા ઇજ્જતદાર માનસને જાકટો કેહવોય ? મારું અપમાન કરોય ? (હીરાજી તા દિલપર લપેરા ખાયછ) જાકટો માનસ કદી ખોટું બોલતો નથી; કેમકે જુઠી વાતો બનાવી વાતો કરવાની તેનામાં સુદ્ધિજ હોતી નથી.

હીરાજી—કમળખત નથી સહતો, તો પી શું કામ મરેય ?

લીખો—અરરર એતો તમે માઈ લાયખલ કીધું. યાદ રાખજો—છાકટો માનસ કોઈ પાસે કોઈની ગીબત કરતો નથી; કેમકે કોણ-કોઈ શું બોલ્યું તેની તેને યાદજ હોતી નથી.

હીરાજી—ચાલ અહીંથી બહાર જા, નહિ તો બાય બટલર પાસે ઉંચકી ફેંકી દેવાવસ.

લીખો—(લથરપથર ચાલતાં) હું, બધું સમજુંચ, તમારી આંખ છેની તે પેલી સુના ઉપર છે. (હસતાં) પણ યાદ રાખજો હીરા, કે તારા બેળના કીડાને તે સપાટે સપાટે ઝપેટી સાફ કરસે, કેમજે સુના તો મારી છે, એખી નસીબની વાન છે. (હસતો ચાલી જાય છે.)

હીરાજી—જે છોકરીના ભોગ લાગ્યા હોય તેજ એવાને બસ પડે. મેંખી આવા છાકટા સાથે વાત કરવામાં મુરખાઈ કીધી, ફાકટનો વખત ગુમાવ્યો.

(બેજન પાછળથી દાખલ થાય છે.)

બેજન—(દાખલ થતાં) મીન હીરાજી તમે દુરના દુર કહાં ફરોય ? પેલીગમ સર સોહરાબચાહ તમુને શોધતા ફરેય.

હીરાજી—હું તહાંજ જાઉંચ. આજે હમારા શેઠ ધણીજ ખુશ મુડમાં છે.

બેજન—કાંય નહિ હોય ? જુઠાપાના વખતમાં ફિરતી, જુવાન મોહોરદાર, મબલખ પૈસો, ને લોકોમાં ધજજત, માન એ સધળું જોને નસીબે હોય, તેના જોવા આય ધરતીપર સુખી બીજને કાણુ કહેવાય ? (અત્રે હીરાજી નમીને જાય છે, બીજ ગમથી સુના દાખલ થાય છે.)

સુના—કેમ બેજનજી શેઠ તમે મને મેળાવડામાંથી અહીં આવવા કહ્યું તે માઈ કંઈ કામ છે ?

બેજન—હા મને તાઈ કામ છે, તેથીજ તુને બોલાવી સુના. મને નહિ કેહે ? રોશનબાતુ પોતાના રૂમમાં એટલા જલ્દી કાંય ચાલી ગીયા ?

સુના—આજની તખીયત દિનપર દિન ધણીજ અગડતી જાયછ. તેવણુ નિરાંતે કદી સુતાં નથી. રાતના રોજ ઉંઘમાંથી ઉઠીને જોયા જાણ્યા વગર બહાર નિકળી પડેચ, તેથી ધાસ્તીને લીધે હું એવણુ પાસેજ રોજ સુઉંચ.

બેજન—જે સુના હું આપ ઘેર સદાનું છોડી જઈ તે આગમજ તારાં
આપ સાથે મુલાકાત કરવાની મને તક આપ.

સુના—બેજનજી શેઠ તે કેમ બને? રાતની વખતે આઈની મુલાકાત
કેમ કરી થાય? જે શેઠ જાણુવા પામે તો જોવા જોગ રોખર
જગશે. બેજનજી શેઠ ખુદાને ખાતર રાત પડી આઈની મુલાકાત
લેવાનો ખ્યાલ છોડી દેવો; એમાં તમો બન્નેનું લલું છે.

બેજન—જે સુના મારીપર એટલી મેહેરબાની કર, મને આઈ સાથે
હમણાજ મેળની આપવામાં મદદ કર.

સુના—બેજનજી શેઠ માફ કરો. મને તમારી દયા આવેય, પણ
દિલગીર છેઉં કે આપ વાતમાં હું તમોને મદદ કરી શકતી
નથી. માફ જીગર રાત દિવસ આઈ ખાતર બગીચાની ખાખ થાયય.

બેજન—એ હું બધું જાણુંય.

સુના—તેમના સુખ માટે મારા જીનનોખી ભોગ આપવો પડે તો હું
તે આપવાને ડર નહિ જો!

(બહારથી સર સોહરાબશાહનો અવાજ આવે છે.)

બેજન—(રોજની બીજી તરફ લઈ જઈ) વાઈ સુના મેં મોકલાવેલું
કાગળ રોશનને પુરું તો હોશે? મારા કાગળમાં મેં છેલ્લી
સલામનુંજ એક લાગણી લઈ લખાણુ શિવાય કશું બેઅદબી
લખ્યું નથી.

સુના—તમારા કાગળ પછીજ તેવણની તખીયત વધારે બગડીય.
(સોરાબશાને આવતાં જોઈ) લેવો મોટા શેઠ અહીંજ આવેય,
હું હવે જતો.

(સુના જાય છે. સર સોહરાબશાહ થોડાક પરાણા
સાથે દાખલ થઈ સર્વેને વીદા કરે છે.)

સર સોરાબ—ગ્રહસ્થો હું કહેવાને દિલગીર છેઉં કે લેડી રોશનની
તખીતમાં એકાએક બગાડો થવાથી તમને જતી વખતે
મળી શક્યાં નથી.

૧ મિત્ર—કંઈ નહિ સાહેબ, અમારી લલી દુવા એવણને કહેશે.

૨ મિત્ર—તમારી આજની સુંદર પારટી માટે આભારી છિયે.

૩ મિત્ર—હમેશાં એવા લલાઈના મેળાવડા કરતા રહેશો. સાહેબજી.

સર સોરાબ—મીઠા બેજનજી હું તમારો ફરીથી આભાર માનુંચ, તમારા લાગવગથી અને મહેનતથીજ ધણે મોટે લાગે મને ‘વોટો’ મળવાથી ‘કાઉનસીલ’ માં હું દાખલ થવા પામ્યોછ.

બેજન—તમારા સંખ્યાબંધ મિત્રોએ જે કીધું તેજ મેં પણ કીધુંછ. તેથી વધુ કશું કીધું નથી. તમારી લાયકી માટે આભારી છેઉં, હવે રજા લેતે. સાહેબજી (તે જાય છે.)

સર સોરાબ—(બેજનને ધારીને જોતાં) કેવો નમાનો અને લાયકીવાલો છે ? એણેજ મને ડગલે અને પગલે મદદ કીધી, તેથીજ હું પેહેલી હરોળમાં ‘વોટ’ મેળવવામાં ફાવ્યોછ; પણ એ મારી સાથે ‘પરસનલ’ ઝાઝો બેળાતો નથી એ અજબ જેવું છે, (સુનાને આવતાં જોઇ) સુના રોશનબાનુ કહ્યાં છે ?

સુના—સાહેબ, બાઇજી કહારનાં સુઘ ગીયાંછ મને કહી રાખીયુંછ કે ગમે તે કારણે પણ ઉંઘમાંથી ઉઠાડવાં નહિ. આજે તો તેવણી તખીયત ધણીજ અગડી આવીચ. હું તેવણુ આગળજ સુઉંછ, તમે શેઠ શીકર કરશો નહીં. (જાય છે)

સર સોરાબ—(ગમગીનીથી મનસે) રોશનની બેચેનીનું કારણ સમજ શકાતું નથી. જ્યારેખી હું જોઉંછ ત્યારે એ ઉદાસ ને ગમગીન ફરતી જણાયછ; અગાઉની માફક મારી સાથે દિલ ખોલીને વાત કરતી નથી, તેમજ હું કંઈખી પુછુંછ, તેનો જવાબ પણ બરાબર આપતી નથી. એને માટે ડોઁ જીજીલાઇને પુછ્યું તો, તેવણુ કહેય કે એને તનની બિમારી કરતાં મનની બિમારી વધારે લાગેછ, તે શું હોશે ? એની ઉંઘમાં ચાલવાની આદત પાછી ઉભરી આવીછ, તેથી તો એ મુંઝાતી નહિ હોય ? આજના મેલાવડાની શરૂઆતમાં એ ખુશહાલ ફરતી જણાતી હતી, પણ પછી એકાએક ચાલી જવાતું એને શું કારણ મલ્યું ? બીમાર છે એમ કહી સર્વે પરોણાઓને વિદાય કીધાં, પણ માફ મન માનવું નથી. એના દિલનો જેખી બેદ હોય તે મારે જણવેા જોઇએ. હમણા તો રાત

ધણી ગુજરીછ. હુંબી 'ટાયડ' થઇ ગીયોછ, એટલે
સુવા જાઉંય. સહવારે એને સમજાવીને પુછસ ને
ખુલાસો મેળવસ. (જાય છે)

[બીજી ગમ થી બીખો આજુબાજુ જોતો આવે છે;
તદન હુશીયારીમાં છે]

લીખો—ચાલો બધાં પાપ પત્યાં. હવે ધભરાવા જેવું કશું નથી. હવે
તો આય તમામ સામાન ઝાડીઝુડીને સાફસુફ કરવાનું અને
ગળ્યાં ભરવાનું કામ માફજ છે. ચાલ બીખા કદમ લખાવ.
હવે રસ્તો તદન સાફ છે, એથી નસીબની વાત છે.

(જાય છે.)

અંક ૨ જો-પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—રેશન રિફ્રેશમેન્ટ રૂમ.

(ફરેદુન ટીટીના, માકા સાથે દાખલ થાય છે)

ફરેદુન—માકા ! હું જનમ્યો ત્યારથી આજ સુધી આવું અપમાન કદીજ
ખમ્યું નથી. પેલા હોમી હોમાવંદે મને મારા સાસરીયામાં
એવી તો નાલાયક ચાલ ચલાવીય કે, હું તેને કદી માફ
નહિ કરસ.

માકા—હવે તમારી ખાતરી થઇ? તમે કેવા લુચ્ચા માનસ સાથે
દોસ્તી કાઢીતે ?

ફરેદુન—એતો મારા સારા નસીબ કે આવી હલકી, તોછડી ફેમીલી
સાથે હું સંબંધમાં આવતો બચી ગયો. આય ડૉઝ જીજુના
ભત્રીજાની ચાલ ઉપરથી એમના ખાનદાનની ધન નસલ મળી ગેઇ.

માકા—શેઠ હું તમારે જગે હોઉનીતો, આવા અપમાનનું વેર જાતે
જઇ એવું લેવું કે બધા હરનફાર થાય; ને એ હોમી ટોમી
પન નહાસી છુટે.

ફરેદુન—હવે જોતો ખરો, હું પોતે ફરી જાતે જઈ મારા અપમાનનો જવાબ મેળવશ. જવાબ નહિ મળશે તો આખરનો જવાબ કોર્ટમાં માંગશ. મને જેટલા તેણે અપમાન કર્યા તેના બ્યાજ સીકે હું અપમાન કરશ પણ એને નહિ છોડશ.

માકો—એવુંજ કરજો શેઠ, નહિ તો આપરી આખરની દાણાદાણુ થઈ જશે.

ફરેદુન—તું હવેજ જોશે. પન જોની મારા બાવા કેટલા મુશ્કેલી કે બાવા હલકા, 'મેનસ' લેસ ફ્રીલી'માં જોયા જાણ્યા વગર મને ધકેલી દીધો? ચાલ તું પન સાથે ચાલ. આપરે મારતી મોટરે જઈ આવ ડૉક્ટર, તેના નવા જમાઈ સોરાબશાહ, તેની દીકરી, તેનો ભત્રીજો એ સઘળાને આપરો હાથ બતાવી આપશું.

(ફરેદુન ટીટીના અને માકો જાય છે. બીજી ગમથી ભીખો દાખલ થાય છે.)

ભીખો—ચાલ જરા મન વેરવા અને થાક ઉતારવા ભીખા તારે માટે આવ જગીયા ઘણી લાયક છે.

(એક પારસી દાખલ થાય છે.)

૧ પારસી—(મનસે) હવે આજે આખો દિવસ રખડી એ હોમી હોમાવંદને સોધી કાઢવો પડશે.

ભીખો—(સ્વગત) એ આવ કોઈ સાહુ બીલુ લાગેય. અંદા પેહેલે તપાસી જો, કોઈ તારો આગલો ઝાળખીતો તો નહિ હોય?

૧ પારસી—સાહેબજી મીસ્ત, તમારું નામ શું?

ભીખો—દોરાબજી ગંદેવ્યો (સ્વગત) નખોતગીયો સી. આઈ. ડી. તું કોઈ ભોરયું નો નથી?

૧ પારસી—હાં હોમી હોમાવંદ નામનો એક જવાનીયો આવીને ઉતર્યોય તેને ઝાળખોછ કે શેઠ?

ભીખો—નહિ બા. તેનું કંઈ કામ છે?

પારસી—હાજી. તેના લક્ષાપતી બાવા ખાનબહાદુર અરદેશર હોમાવંદ મોતને બિછાને પડયાય; તેવણ પોતાના એક પુરા દીકરાને મળવા છંતેજર બન્યાય.

લીબો—(સ્વગત) લીબોપતી બાવા? ને તેથી વળી મરી જાય! કેટલો લઈ પોર્યો; એથી નસીબની વાત છે.

પારસી—શેડ જવાબ આપશો?

લીબો—મારા સાહેબ એટલા બધા ઉતાવળીયા ના થાવો. ધીરજથી વાત કરો તેટલાં મારા તરફથી એક પેગ પીતા જવો ને મને હકીકત જણાવો, હું તમને તેને શોધી કાઢી મેળવી આપીશ.

પારસી—અરે એમ કંઈ હોય? હુંજ તમને ઓફર કરવાનો હતો. (મોટે) બોય, બોય.

લીબો—વેટર! વેટર! મીં પીટર જલ્દી આવ.

(પીટર આવે છે.)

પારસી—દેખો બોય હમ દોનો કે વાસ્તે 'ડુ દબલ પેગ' જલ્દી મેકહેસ્ટ.

પીટર—અલી લાતા સાહેબ. (જાય છે)

લીબો—(સ્વગત) દારૂ પાછ વાતતો પડાઉં; કે કંઈ મારો હુન્નર અજમાવી શકું. (મોટે) તમે મને શરમાવોય હં.

(પીટર બે મોટા પેગનું ગલાસ અને સોડા લઈ આવે છે, અને મુકી જાય છે. બન્ને ગલાસમાં સોડા નામવા માટે છે તેટલાં હોમી દાખત થાય છે)

હોમી—(સ્વગત) ગેડ સારવાનો વખત થઈ ગયો, તે નાક ફાટ ફાટ થાયછ, પણ ખીસામાં કેલી એક આનો છે. હવે કોણને વેતર? આય બે જણા છે, એમાં કોણને બનાઉ? (પાસે જઈ મનસે) હજી બન્નેએ પીધો નથી, તેટલાં જેનું ગલાસ અનટય હોય તેનેજ અજમાઉં (લીબો ઝટ પીવા માંડે છે, પારસી ગલાસમાંનો દારૂ પીવા જાય છે તેટલાં) મીસ્તર, મારી સાથે એક આનાની સરત મારોય? આય ગલાસ તમારી આગલ ઉમો રહીને તમે નહિ જેવ તેમ પી જાઉંય. બોલો જોઈ?

પારસી—કબુલ-કબુલ. જોઈ પીવો? (હોમી ઝટ ઉઠાવી પી જાય છે) હૂરેરેરે? મીસ્તર હું તો તમને જોઈ શકુંય. બાવા તમે સરત હારી ગીયા.

હોમી—(કોહેલું મ્હોલું કરી) શરત હારી ગીયો? લાચાર. લેવ બા આય એક આનો તમારો (આનો આપે છે)

પારસી—ને પેગના બે રૂપીયા તોલોની?

હોમી—હેં? પેગના પૈસા ચુકવવાની કહાં સરત હુતી?

પારસી—(સ્વગત) નખોત ગીયો એંતો મને નડી ગીયો, બનાવી ગીયો.

હોમી—એમ ના ધભરાવો. આય બોયના હાથમાં દોઢ ચાટલો ઠેસવી ચાલતા થાવો (ફફડતો ચટકતો પારસી જાય છે)

લીબો—મીસ્તર મારા પેગના પૈસા ના આપતા, તમારું તમેજ ચુકવી જશે (સ્વગત) મારા બાપ, આય તો મારા કરતાંખી મવાલી દેખું (મોટે) સાહેબજી, મીસ્તર. તમારું નામ શું? આવો, આવો બેસો.

હોમી—હોમી હોમાવંદ. (સ્વગત) જોઈએ હવે એને વેતરવાની તક મળે તો સારું.

લીબો—(સ્વગત) પેલો પારસી જોને સોધતો હતો તેજ એ લખો-પતીનો છોકરો દેખાયય. એની સાથે દોસ્તી પડે તો બેહેડા પાર. (મોટે) મી. હોરમસજી હું તમુને ઓળખુંય, તમે તો ખાન બહાદુર અરદેશર હોમાવંદના બેટા થાઓની?

હોમી—(સ્વગત) એ મને કહાંથી ઓળખે? (મોટે) હાજી, તમારું નામ શું?

લીબો—દોરાબજી ગંદેવીયા.

હોમી—ઓહ! ‘આઈ એમ સો ગ્લેડ હુ મીટ યુ!’ (શેક હેંડ કરે છે)

લીબો—વેટર! વેટર! દુસરા દો પેગ લાવ (પીટર આવે છે)

પીટર—(ગુચવાધ) સાબ પેગકા પૈસા કૈન દેગા? તુમ દેગા?

લીબો—હાસ્તો જાય. (પીટર જાય છે)

હોમી—નહીં-નહીં-મીસ્તર ગંદેવીયા, પૈસા મને આપવા દેજો. ખુદના હુકમથી મને શું ખજાને ખોટ છે? (પીટર દ્રેમાં ગલાસો સેડા સાથે લાવે છે.)

લીબો—તે તો હું પણ જાણુંય. મી. હોમીસા તમારી સાથે ઓળખાણ પડવા માટે હું પોતાને લાયગશાળી સમજુંય.

હોમી—(મનસે) મારા બાવાના નામપર બોળવાધ ગએલો દિસેય. જો એને ખખર હોત કે હું ઓવાર નિવાર થએલો છેઉં તો

મારેથી દૂરજ નહાસતે (મોટે) તમારી સાથે દોસ્તી પાડવા માટે હું ઓછો ખુશી નથી ! (બન્ને પીએ છે.)

લીખો—(મનસે) એ જો જાણુસે કે હું ‘જેલખડ’ છેઉં તો મારી આગળથી ઉભી પુછડીએ નહાસતે (મોટે) તમે રેહવોચ કહાં ?

હોમી—હયાં સંગમધીજ આગળ અમારો મોટો બંગલો છે. ગમે ત્યારે આવજો. ‘યૂ આર ઓલવેજ વેલકમ.

લીખો—(પીતાં પીતાં) આવસ, આવસ, જરૂર આવસ. (મનમાં) ને ત્યાં હાથ મારવાની તક શોધતોજ રહેવસ.

હોમી—(સ્વગત) ને ધકેલો ખાઈને જાજે. (મોટે) બીજું કંઈ મંગાઈ ? શું લેશો ?

લીખો—નહીજ ‘થેકયુ’. બસ ! (સ્વગત) બચ્ચા લવિષમાં તુને એવો કાપુચ, જોતો ખરો.

હોમી—શું કેહું ? અરે એક વખતે મુંબઈના તાજમહાલમાં મારો રકાસ થતો બચી ગીયો. ખાઈ પીને જેઉંચ તો મારી પક્ષ ગુમઘ ગયલી. પછી એક બીચારો તમાગ જોવો જરથોસ્તી હતો, તેણે તરત દશ રૂપીઆ કાઢી આપ્યા; ને બીજેજ દહાડે મે તેની ઉપર તેની લાયકી માટે દસને બદલે સો રૂપીઆ મોકલી આપ્યા

લીખો—(છલકાઈ જતાં) શાબાસ ! તમે તો કોઈ ખરા જરથોસ્તી શેડીયા લાગોચ ? (સ્વગત) ખુદા કરે ને આજે એની પાકીટ ગુમાઈ જાય ?

હોમી—(ગજવાં ખોળતાં ગુંચવાઈ) અરે !

લીખો—શું છે મીઠો હોમી ?

હોમી—મારી ‘વૉલેટ’ નહિ મળે ? કોઈ સાણુત ખીસું કાતરી ગીયું. (ફાટેલું ગજવું બતાવી) સાઈ થયું કે ફક્ત બે ત્રણ હજાર રૂપરડી હતી, પણ હમણા બીલ સૌ ચુકવવાતું છેતી ?

લીખો—કંઈ નહિરે સાહેબ, હું આપું ? કેટલા જોઈએ ?

હોમી—(સ્વગત) કપાયો મારા બાપ. (મોટે) હાલ બંગલે જતાં સુધીમાં ૧૦-૧૫ હોસે તો બસ. (સ્વગત) મને સ્વદેશી કપડાં પણ ખરીદવાનાં છે.

લીજો—લેવો બાવા. (૧૫ રૂપીઆ આપે છે)

હોમી—થેંક્યુ, તમારું એદરેસ મને આપો. તમે ખુશી ને અજાજ થશો તેટલાં બધા ઉમેરીને પાછા મોકલાવી દેવશ.

લીજો—તમારી મહેરબાની છે તો બસ. ફરી મલસું ત્યારે થઈ રહેશે. (પીટરને બોલાવે છે) ઇધર લાવ. ઇધર લાવ. (પીટર બીલ આપે છે.)

હોમી—અરે નહિ હું આપુચ (બીલ ખેંચી લઈ) પીટર એ બીલકા રૂપીયા લેવ, ઔર તુંમકો રૂપીયા એક બક્ષીસ.

પીટર—(સ્વગત) એહેં ? આજ હોમી શેઠને બીલ દીયા ઔર ટીપબી દીયા ? એ ઇતના લેહેરી કયસા હુવા ?

[પીટર ખુશી થતો જાય છે, લીજો, હોમી બગલમાં હાથ લઈ ગીતો ગાતાં દોડી જાય છે.]

ગાયન.

લીજો—દોરતી પડી આજે આપણી સદા નિભશે યાર
(સ્વગત) બન્યા જોજો તારું ફેવું સાફ કરૂંય ધર્યાર.

હોમી—ખુશી છું હું ખરેખર, બન્યા તમે દોસ્તદાર
(સ્વગત) સપડાયો એબી સાણુત, કપાયો ચીકાર.

કોરસ.

લીજો—નિભાવશું દોરતી યાર
કરશું મજાહ બિસીયાર

હોમી—(સ્વગત) જો પાછો મળ્યો કોઈ વાર
જુરો થશે અવતાર.

લીજો—અંગલે આવશ વારંમવાર

હોમી—(સ્વગત) થજે ધકેલા ખાઈ હાડમાર.

લીજો— તમે ખરા શેઠીયા છેઓ ઉદાર

હોમી—(સ્વગત) હા—ઉલથાપનો સરદાર.

અંક ૨ જો-પ્રવેશ ૩ જો.

—:૦:—

સ્થળ-ખીજી દિવાનખાતું.

[સણુગારેલું દિવાનખાતું. રાતનો વખત, રાત તુફાની. બહારથી ઉઘડતી કાચની બારી જણાવી. કાગળ વાંચતા સર સોરાબ દાખલ થાય છે.)

સર સોરાબ—ઘેરમાં કોણુ ચોર પેઘો પડયોય તે હજી સુધી પકડાતો નથી. રોજને રોજ કંઈનં કંઈ ચોરી થતીજ રહેય. મારી હીરાજડીત દાબડી ચોરાઈ, રૂપાના ચમચા કાઢા ચોરાયા, અને કેશ બોક્ષમાંથી અવાર નવાર નોટો ને રૂપા પણુ ચોરાયછ. એ માટે સી. આઈ. ડી. ખાતાંને કામ સોંપેલું હતું તેના તરફનું આય કાગળ આયુંય. (મનમાં વાંચી જોઈ) છુપી પોલીસ ખાતું ચખરાક તો ખરૂં, અંહી થતી ચોરીની તપાસ કરવાનું કામ શરૂ પન કીધુંય ને કંઈક તેનો પતો પણુ તેઓએ મેળવીયોય, એમ એમા લખેય. (મનસે) હીક છે, હવે ચોર ઝાઝા દિવસ પોલીસના હાથમાંથી છટકી શકવાનો નથી.

(સામેથી રોશન હાથમાં બળતી કેંડલરિટક સાથે છુટા બાલોમાં, કીમાનો પેડુરેલી હાલતમાં ઉંઘમાં ચાલતી દાખલ થાય છે. આંખો ખુલ્લી ને સ્થબ્ધ છે.)

સર સોરાબ—(અજાણ્યથી) એ કોણુ? રોશન!

રોશન—(મનસે) આજે તુફાન કેવું ચોતરફ ફરી વળીયુંય! વિજ-ળીના ચમકારા અને વાદળનાં ધડક ધુમરા મને નચિતે સુવા દેતા નથી. (બારી પાસે જતાં બત્તી બુજાય છે ‘કેંડલ બાર બાળુ મુકી પરદો સરખો કરે છે) તું ના જા! આવી અંધારી તોફાની રાતનાં અંહીથી ના જા!

સર સોરાબ—(તેને દુરથી બરાબર તપાસી) એતો ઉંઘમાં છે. લાંબા વખત પછી એની ઉંઘમાં ચાલવાની ટેવ પાછી ઉભરી આવેલી લાગેય.

(સર સોરાબશાહ રોશનને જાગૃત કરવા તેના ખભાં-
પર હાથ માયાથી મુકી જાગૃત કરવા જાય છે, તેટલાં
તે બોલવા માંડતા હાથ ખેંચી લઇ શકમંદ બને છે.)

રોશન—ઉતાવળ કરો! ‘કરટન’ છોડી દેવ! તમે જલ્દી જાવ. જો
સહવાર વેર અંહીં રહેશે તો જોજો હું પકડાઇ જવશ. હું
રરતો બતાઉં તેમ નહાસો! તેવણુ ઘરમાં નથી, તેટલાં
તમે નહાસો.

(સર સોરાબશાહ રોશનના બોલો સાંભળી અવાચક
થઇ દુર ઉભા રહી સમજે છે. રોશન બારી ખોલે છે.)

સર સોરાબ—(અજાણીથી) “તેવણુ ઘરમાં નથી, તમે નહાસો.”
એ કાણુને માટે બોલતી હોશે? એ ઉંઘના ઘેલાપણામાં
તો કંઈ બોલતી નહિ હોય? ખુદરતી મારા દિલને
દેહેશત લાગેય. શું કરું એને જાગૃત કરું કે સાંભળું?
અસ મારે સાંભળવુંજ જોઈએ! એને બોલવા દેવી જોઈએ!

રોશન—(જુરસાદાર ટેડાવથી) થોભી જાઓ. તમે તમારી જાંદગીને
જોખમમાં નાખોય, બારીપરથી પગ જરા છટકશે કે, તમે
નીચે પડી મરી જશો, મારાથી તે નહિ જોવાશે. મારા જાન!
માની જા! (થોભી) પણ જો તું અહીં થોભશે તો પકડાઇ
જશે! મારી ઇજ્જતની ધુળ થશે!

સર સોરાબ—હું આ સ્વપ્નને જોઉંય કે જીવતો જાગતો દેખાવ
જોઉંય? એ આવ હું શું સાંભળુંય? એ દીવાની તો
નથી થઇ? નહિ નહિ! પણ એની જાગ્યાનથી નિકળતા
આય ભેદી બોલો મને દિવાનો બનાવી મુકવાને પુરતા છે.
રોશન! રોશન! હું ચાહુંય કે તારે માટેની મારી
ગણતરીમાં હું ખોટો પડું!

(પોતાનું નામ સાંભળી અવાજ તરફ જરા ફરી
ઘભરાટમાં બંને હાથો હેબતથી છાતીપર મુકી ધુજે છે.)

રોશન—એતો મારા ધણુનો અવાજ? ચુપ! જો તુને એ અહીં જોશે
તો જરૂર મારી નાખશે (જરા ફરીને આગળ વધતાં)
માટે ચાલીજા.

સર સોરાખ—(સ્વગત) ઓ ખુદા ! આય સાંભળતાં મારાં કાન બેહરા કેમ થઇ જતા નથી ? અરે એવું બોલતાં એની જાણ કેમ ખેંચાઇ જતી નથી ? ઓ બેવફા રોશન ! મારા સચ્ચા પ્યારનો આવો બદલો ? મારી સાથે આવો દગો ? પણ હજી સુધી એ તેનું નામ બોલતી નથી. મારે શાંત થઇને એ આગળ શું બોલેય તે સાંભળવું જોઇએ !

રોશન—હેલ્લી સલામ ! બહાલા તારા કાગળે હું રાખી શકતી નથી. હું તેથી ધણી ડરુંચ ! હું હવે દુનિયાની દરેક ચીજોથી ડરુંચ ! જો ! જો ! મારા હાથ કેવા ઢંગ્ગેય ? આના તુફાન વચ્ચે પણ મારા હૈયાના ધભરાટનો અવાજ વટીક સંભળાયછ ! જવો ! જવો ! મારો ધણી આવે તેની અગાઉ તમે નહાસો ! સહવારે આપુને નવી ઉમેદો મળશે ! ગુડ નાઇટ !

સર સોરાખ—એની પાપી જાણતી નિકળતા બોલો માફ હૈયું ચીરી નાંખેય ! એ કાણ નાપેકારને માટે બોલેય ? તેનું નામ હજી સુધી જણાવતી નથી. મારા મુદ્દખતું નામ મારે જાણવું જોઇએ. એ જાગૃત થાય તેની અગાઉ એના મહોનેજ તે નેહરત નામ નિકળવું જોઇએ !

[સોરાખશાહ તેના ચાલવાના રસ્તામાં ખુરસી અફાળે છે.
રોશન વગર જોવે તેને અથડી હડસેલે છે. ખુરસી પડવાનો અવાજ થતાં તે ચોંકી છુમ પાડે છે]

રોશન—(અથડતાં) અરે એ પડી ગીયો ! બહાલા બેજન ! બેજન ! હું તારા વગર હવે કેમ જીવશ ?

સર સોરાખ—હંચ ! એ કાણતું નામ બોલી ? બેજનતું ? શું બેજન બદમાશ નિકળ્યો ? જેને મેં જીવરથી ચાહ્યો ! અરે જેને મેં પોતીકા ગણ્યો, તેજ એક ઝેરી સાંપ બની, મારાજ ઘેરમાં ઘુસી મનેજ ડાંગ્યો ? ઓ કમીના બેજન ! તારો દોજખમાંથી દાર થવો મુશકેલ છે !

[રોશન જાગૃત થતી હોય તેમ જગ્રત થતી ધભરાય છે, તેટલાં સોરાખશાહ તેને પોતાની બાથમાં પકડે છે]

સર સોરાબ—અરે પણ એ જાગૃત થાય છે ! મારા ગુસ્સાને દાખી
મારે શાંત થવું જોઈએ ! મોટે રોશન. (હોશમાં આવેય,
સોરાબશાહ તેને ખુરસી પર બેસાડેછ) બિંહીતીના રોશન,
એતો હું છેઉં !

[આ વેળા રોશન તદન જાગૃત થાય છે; પોતે
કહાં છે તે આસપાસ ફરી જોઈ, દેહેશતથી
ડરી જાય છે. સોરાબશાહ પોતાના મનપર
કાણુ રાખી નરમાશથી વરતે છે, રોશન ખુરસી
પરથી ચમકીને ઉઠે છે.]

રોશન—કાણુ સોહરાબશાહ ? હમણા શું બન્યું ? હું શું બોલી ? હું
કહાં ઉતી ? (માથું દાબતાં) મારી છાતી ધડકેછ ! માથું
દુખેછ ! હું અહીં કેમ આવી ?

સર સોરાબ—તું આય દરવાજે ઉંઘમાં ચાલતી હમણાજ દાખલ થઈ,
તારી ઉંઘમાં ચાલવાની બિમારી પાછી ઉભરી નિકળીછ.
સારું થયું કે હું તારી નજદીક હતો.

રોશન—(દેહેશતથી ડરી) ફરી ઉંઘમાં ચાલતી આવી ? (કરગરીને) હું
શું બોલી તે મને કહી દેવ !

સર સોરાબ—(નરમાશથી) કંઈજ નહિ. તું કંઈ ભાગું તુફું નહિ
સમજ પડે તેવું બોલતી હતી; તેટલાં મેં જાગૃત કીધી.
રોશન જા, તારા રૂમમાં જઈ સુઈ જા. સુનાને હું તારી
પાસે મોકલી આપુંચ. તું ધાસ્તીથી ઉજળી પૂતી જેવી
થઈ ગેઈચ, તુને 'ચેન્જ'ની જરૂર છે.

રોશન—હા ડીયર ! મારી તખીયત હાલમાં જરા જરામાં બગડી
આવેય; તેથી મને ચેન્જની ખરેખરી જરૂર છે.

સર સોરાબ—(તાનાથી) હુંખી તુને જરૂરજ હવે લાંબી ચેન્જ
મોકલવાનો વિચાર કરૂંચ; કે જેથી તહાં તારી તખી-
યત સુધરી જાય; અને તારા મનનેખી શાંતિ મળે.

રોશન—(ભોળાઈથી) તમો ધણાજ ભલા છેવ. હું તમારી ભલાઈને
લાયક સદા થવા ઇચ્છુંછ.

સર સોરાબ—(અનકામાં) મને પન હાલમાં તેવુંજ દિસેછ. હવે તું
સુઈ જા, સડવારે ડોકટરને મળી બધી ગોઠવણ કરશું.

રોશન—(જતાં) ‘ગુડ નાઇટ ડીયર હઝબન્ડ’!

(સર સોરાબશાહ દરવાજે ખોલ્લો કરી રૂમ તરફ લઇ જઇ મુકી આવેચ, પોતાનો દાખી રાખેલો જુસ્સો તેનીપર ખાલી કરેચ.

સર સોરાબ—ઓ ખુદા! હું જાગુંચ કે ઉંઘાઉંચ? એ હમણું શું ખોલી ગઇ? “ડીયર હઝબન્ડ”! ઓ દુગારી ઓરત હજી મને ઠગેછ? મને ચાહતી હોય તેવું ડાલ દાલી લમાવેછ? ઓ રોશન! મેં તુને મારી પરણેતર બનાવી તારામાં વિશવાસ મુક્યો! મારી આખી જીંદગી સાચ્યાં જીવનના પ્યાર સાથે તુને અરપણુ કીધી! તેનેજ તું ખેવડા થઇ? તારાં પવીત્ર નામને કલંક લગાડી ગુન્હેગાર થઇ? અફસોસ : એક નીચને હાથ જઇ પડી મારી ઇજ્જતની ધુળધાણી કીધી. ઓ અબાગી રોશન; તારા ખર્વીદ તરફની પાક ફરજ ભુલી, દોજખને રસ્તે જઇ તું બહેસ્તનું સુખ સદાનું ગુમાવી બેઠીચ (ટેમલપરથી છત્રી ઉઘડેચ) હા! આય છત્રી પરણીયા પછી રોશન સાથે મેં પડાવીતી. આગલી મોહબતની કેવી યાદ આપેચ? (છત્રી તરફ મોહબતથી વરતી) રોશન, વહાલી રોશન, આપરે એકમેકને કેવા ચાહતાતા? અરે કેવી ખુશહાલ જીંદગી ગુજરતાં હતા? તારો પડીયો ખોલ બજાવી હું તને સદા ખુશી રાખતો તો! તે શું તુ તમામ ભુલી ગઇ? (દુઃખથી) મેં તારો એવોતે શું ગુન્હો કીધો કે મને છોડી બીજાની થઇ? કેવા સાફ દિલથી ને પાક નજરથી મારી ગોદમાં બેઠીતી? (ગુસ્સે થતાં) હવે! હવે! ઓ કમગખત રોશન મારાથી દુર થાયછ! તો પછી તુને! આય તારી સખીના ત્રિથરાને, મારા જીવનથી મારે સદાની દુર કરવી જોઇએ. (ઉશકેરાટમાં છત્રીને ફાડી પગતળે મસળેચ) જા! મારી સામેથી જા! દૂર થા! નાબૂદ થા! (વધુ ઉશકેરાતાં) મારી આંખોમાં ખુન વરસી રહ્યુંચ, મારા જીવનમાં કીનાની આગ સળગીચ! ઓ નાપેકારો, તમોએ મારા સુખનું સત્યાનાશ વાળ્યુંછ! મારું જીવન જલ્લતું બનાવી

મુકયું! તેના બદલામાં યાદ રાખજો એ ચંદ્રલો? કે મારા જલતા જીવરની આગ હવે કીનાના કેહેરમાં બદલાઈ, તમેપર વરસે! વેરનો જખુન બદલો જરૂર લેશે! બસ કીનો! કીનો!

સીતમનો કહેર વરસાવીયોય, બની મુદ્ધ તું નાબકાર!

બદલો વેરનો જો ન લઉં, તો પડે મુજપર ખુદનો માર!

(ઉશ્કેરાયલી હાલતમાં ટેબલપર માથું નાખી પડે છે. ધીમે મ્યુઝીક વાગે છે.)

અંક ૨ જો—પ્રવેશ ૪ થો.

—:૦:—

સ્થળ—૩૦ જીજીલાઈનું મકાન.

(૩૦ જીજીલાઈ, મેહેરને બચાવ થાય છે. તેમની સાથે હોમી અંદરથી ગાતો ગાતો આવે છે.)

ગાયન.

હોમી—

હિંદ હમારો દેશ છે, હિંદ હમારી માત
માતા સુખી તો હમે સુખી, એવી હમારી જાત.
આપ્યા ભોગો આપશું, ઝિએ વફાની આરસી
સોના દુઃખે હમે દુઃખી, એવા ઝિએ હમે પારસી.
હિંદના હમે સપૂત, સદા રહીશું.—
આપીશું માતાને સુખ અખુટ
રહી સદા સાશુત—ખરેખરા.—

૩૦ જીજી—મીં ૩૨૬૬૬ તમે કેવું સરસ ગાઈ શકોય હં?

બચાવ—૩૨૬૬૬ તમે ગાયન ગાવાની તાલીમ સારી લીધી હોશે, નહિ તો આવું સરસ કોઈ ગાઈ શકે?

હોમી—જાનુ તમારી વખાણ માટે સેવક નમેય.

બચાવ—તમને સંભળનારા ધણાજ ખુશી થતાં હોશે?

હોમી—હાજી, હાજી, ધણાજ ખુશી થાયછી! (મેહેરને બાણ) કીયર આય દારામત્ત ટાહેલું મારો પીછો મુકતી નથી તે હવે કેમ કરું?

મેહેર—(ચમટો તોડી) તમે લાલાજી તો બધીને રાજી રાખવા લલાસ મારીયા કરો ત્યારે એમજ ફસોચની ?

બચાં—(મલકાતા) હું પન મજેનું ગાઇ શકુંચજે; પન મારી સાથે હારમોનીયમ કે શીડલ વળડનારો હોશીયાર હોવો જોઇએ.

ડાં ૦ જીજી—એહેન બચાં, તું હાલમાં તારું ગાવાનું રેહવા દે, તારા લાયકના સુરીલા વળડનારા મળશે ત્યારે હમુને સંભળાવજે, હમના તો ઘેરના કામકાજપર ધ્યાન આપો.

બચાં—તમે એવાજ ઉજબખ રહી ગયલાં. (ફફડતી ચાલી જાય છે.)

ડાં ૦ જીજી—દીકરી મેહેર ? તુને ખબર કે આજે આપરે ત્યાં વગર તેડો પોરો ધાધ પડનાર છે.

મેહેર—પપા બોલોની તે વળી કાણુ છે ?

હોમી—તેનું નામ શું ?

ડાં ૦ જીજી—મને આય કાગળ બચાં પાસથી મળ્યુંચ. (હોમી પોતાનું કાગળ જોતાં ચોકે છે) કોઇ કલમકસ, મગજનો ગેપ હોય તેમ, તેના આય કાગળ ઉપરથી જણાઇ આવેચ.

હોમી—તમેજ વાંચી જીઓની ?

(બન્ને કાગળ મનમાં વાંચે છે ને હસે છે. મેહેરાં ડાળા ચઢાવે છે.)

મેહેરાં—(સ્વગત) આય અક્ષર તો હોમીનાજ લાગેચ. એ લાલાજીનું તો કંઈ કારસ્તાનતો નથી ?

ડાં ૦ જીજી—લખનાર કોઇ ઘણોજ ચક્રમ ને ઉજબખ જણાયચ, હા હા હા.

હોમી—(તાનીતોડીને) હી હી હી હી—એ કોઇ જખરો ધડીયટ હોશે, મને પન વાંચતા ઘણી રમુજ મળેચ (સ્વગત) હવે તો મારી ટાલકી સાફ થવાનો સોદો લાગેચ. રખેને મેહેરાંએ મારા અક્ષર ઓળખીયા હોય.

(ત્રણે વાત કરેચ ત્યાં પાછળથી બચાંમાય આવી પોતાના બોવાયલા કાગળપર ટીકા કરતાં જોઇ ચીરડાતી ઉભી રહેચ.)

ડાં ૦ જીજી—તેને આવવા તો દેવ, હું એને કેવો બેવકુફ પુરવાર કરુંચ ?

હોમી—જરૂર ! મને તો ધણીજ ગમત પડશે.

બચાં—તમે લોકની 'ફૂ મેનસ' થી હું તદ્દન કંટાળી ગય્ય. એ હું નહિ ખમશ ! તમે લોકને મારું સાફ-સાફ કંઈજ નેવા નથી ગમતું તે હું બરાબર સમજું છું.

ડા૦ જીજી—ડીયર સીસ્ટર, તમે એમ તપી ના જાવો (કાગળ બતાવી) એ તો હું આપ કાગળમાં જે સુશીયાનું લખીયું છે તે વાંચીને હસતોતો (હસે છે) હા હા હા કેવું રમુજ લખીયું છે ? (ત્રણે હસે છે)

બચાં—પન એમાં હસવાનું જ શું છે ? (રવગન હોમીને) મી૦ ફરેદુનજી તમેજી પોતાનાજ લખેલા કાગળપર હસો છ એ નહિ સાંખસ ! (કાન ચીમટે છે)

હોમી—(બચાંને બાબુમાં) મારા હસવા માટે માફ કરજો. એતો જરા-રતી આપ લોકને રમુજ મળી તેમાં મદદ કરતોતો. હસવાનો પણ ઉડતો રોગ છે ની ?

બચાં—હું સમજું છું બધું સમજું છું (ચીરડાતી બીજી ગમ જાય છે)

મેહેર—(અનકાથી હોમી તરફ જોતાં) પુછજી તમે આપ જવાનજોત લખનાર શાએર ઉપર મીઠી નજર રાખતા રહેજો, તમે ગુસ્સે થશો તો તેનું મોતજ થશે.

બચાં—તમે આપ દીકરીની તાનાજણી હું નહિ સાંખસ જો ?

ડા૦ જીજી—એન તમે એમ તરીયાપાવપર ના આવો. આપ જીવાની-યાને આવવા તો દેવ, અમો તારી સાથે તેને ગોઠવાની દરેક મદદ કરશું. મી૦ ફરેદુન તમેજી મારી બેનને સમજાવી શકશો.

હોમી—(મનસે) ત્યારે તો મારી કમખખતી. આપ ડોખાં સાથે હું એખલો રેઉં ? એને હેંડલ કેમ કરસ ?

મેહેર—(અનકાથી) હા, હા, મી૦ ફરેદુન તમે મારા પુછને થંડા પાડી શકશો. આપ કાગળનો અરથ પુછજીને મજેહનો તમેજી સમજાવી શકશો.

(બન્ને આપ દીકરી અંદર જાય છે. આપ વેળા હોમી અને બચાં વાંકી ડોકે એકમેકને શરમાઈને જોયા કરેય.)

હોમી—(સ્વગત) હવે આય ઘેલું મારે ગળે ઓળચાયુંય તે કેમ પટાઉં ?
(અચાને) મારાં વહાલાં અચાં માય !

અચાં—જાબા ! મને અચાંમાય શું કેહવોછ ? મને યુચી કરીને કેહવો.

હોમી—(ઘેલા કાઢતો) યુચીમાય તમે કેવાં મજેહનાં લાગોછ હં ?

અચાં—(મચકાઇ મરડાઇને) હું ઘણી ઘણી સરસ લાગુંચની ? જા,
બા ! મને ના શરમાવો.

હોમી—પેલું મારું કાગળ તમે પોતે એ લોકોને આપ્યું કે ? ઘણુંજ
'એબસડ'.

અચાં—કાણ જાણે બાઇને કેમ મલ્યું ? એઓએ વાંચ્યું તેમાં તમારું
દિલતો નથી ફરીયુંની ?

હોમી—(સ્વગત) દિલતો ફરેલુંજ છે. (મોટેથી અચાને બેહેકાવતાં)
મારું દિલ ફરેખી ? જરાખી નહીં ! મને પણ શરમ લાગેછ.
(ટોંગ ફરેછ ને શરમાઇ મરડાઇ જાયછ)

અચાં—(મચકાતી હોમીના દિલપર અઢેલાતાં) તમારી સાથે એખલાં
પડી વાતચીત કરવાથી મને આય પેહેલીજ તક મળીય.
(મરડાઇને) જો તમે જાણતા હોને તો ?

હોમી—(ઘભરાઇને ઉતાવળથી બોલેય) અરે તે તો હું બધું જાણી
ચુકોય. તમારું દિલ; મારું દિલ, પેલાનું ઓલાનું દિલ,
દરેકનું દિલ હું સમજી શકુંય, પન (સ્વગત) હવે જો એને
અત્રેથી પટાવી બધાં વચ્ચે લઇ જઇ નહિ મુકસ તો આય
બલા જરૂર ગળે વળગી પડવાની. (મોટે) જુઓની ! હમણા
આપરે ડોઁ જીજીલાઇને જઇ મળી મીસ મેહેરને કંપની
આપીએ; નહિતો તેઓ આપુને એખલાં અડુલાં પડેલા જોઇ
અદેખાઇથી બળી જળી જશે.

અચાં—(શરમાઇને) એટલી બધી ઉતાવળ કાંય કરોય ? મને તો
તમે ઘણાજ બિહીકણ લાગોય ?

હોમી—હું તો માખ, મચ્છર, ચક્લી જેવાનો શેકાર કરી જાણુંય,
બાકી કુતરાં બીલાડાંથી બિહીતોજ ફરંચ જો ?

અચાં—(મરડાઇને) આપરે કેવી મજેહની વાતો કરીએય હં ?

હોમી—(તેને બનાવવા પેતરા કરતાં) હાજી હાજી ધણી મજેહની!
ગીલી ગીલી લાગે તેવી! પન મને કશું બોલતાં નથી આવ-
ડતું તે શું કરે?

બચાં—(હોમીના દીક્ષ પર ઢક્કી પડતાં) એવું એવું બોલી મને ના શરમાવો?

હોમી—નહીરેજ; તમે મારી મતલબ નથી સમજ્યા?

બચાં—(ઉશ્કેરતાં) શું તમે એમ પતરી પડી મારું જીગર ભાંજી
નાખવા માંગોય કે? હું તમારું માનવાની નથી, મારા જેવી
નિરદોશને તમે ઢગોય? ઓ ધાતકી! જંગલી! સખત હૈયાના
મરદ (ફેંટ થઇ હોમીના હાથમાં પડી જાય છે, તે ઓકવડ
પોઝીશનમાં પોનાને જોઇ ધભરાયય)

હોમી—બચાંમાય! બચાંમાય! હું તમારા જીગરને કદી નથી છેડવાનો!
(સ્વગત) એતો ચોખ્ખી માથે અને દિક્ષ પર પડીય! હવે મારે
કંઇ ગાંડુ ઘેલું બોલી એને બેહેકાવી નહસાડવી ઠીક થઇ પડશે.
નહિતો એ જરા જરામાં 'ફેંટ' થઇ મારી પુક પકડશે. (તેને
હાથમાં ઝીલેલી રાખી) ઓ આકાશની દૂરી ને દુનિયાની
પરી, (આય વેળા અચાનક મેહેર દાખલ થઇ, બનાવ જોઇ
હેબતીને જોયા કરેય) તારા સ્ટીલના છટકામાં પકડાઇ,
જીગરમાં જકડાઇ, નફામાં અટલાઇ, શેરખજારમાં મોટે પ્રિમી-
યમે હું વેચાઇ ચુકોય. તારી નજાકત, શરાફત—

મેહેર—નફટ! શરમ છે બન્ને પર! (મેહેરને જોઇ બચાં ખસીયાણી
થઇ ઉછળી પડેય, હોમી અકરવકરમાં પડેજ)

મેહેર—(કાગળ હાથમાંનું બતાવતાં) કેમજી ત્યારે આય કાગળ તમેજ
લખી આય મારા પુછ પર મરી શીટવા અત્રે આયા કે? શરમ
છે! દગલખાજ બેવફા મરદ!

હોમી—(મેહેરને બાબુમાં) નહિજ, એ તો એવન ફેંટ થઇ ગીયાં
તે સારવાર કરતો હતો. (બચાંને સ્વગત) બાબુ હવે જલ્દી
અહીંથી ખરી જવ! તમને સામું ખરાબ ખરાબ લાગશે
(મેહેરને બાબુમાં) મારાં મહેરબાન બહાલાં મહેર.

મેહેર—દુરજ રહેજો. બહાલાં ને મહેરબાન તમારાં હોય તેને કહેજો,
મહોતું ના બતાવતાં.

હોમી—જરા મારે સાંભળશે નહિ ?

મેહેર—હું એકબી બોલ સાંભળવાની નથી. એક મ્યાનમાં બે તલવાર રાખી રમત રમવા મંગિતા હોશો, તો યાદ રાખજો તમને બેહોરમત થવું પડશે. બેશરમ માનસ !

બચાં—શું એ બેશરમ છે ?

મેહેર—વણોળ બેશરમ.

હોમી—(પોતાના બન્ને કાન પકડી) હવે મારી પુરી કમબખતી જગી. આય બન્ને વાવિઝોટાંની ચક્કિ વચ્ચે હું પુરો થઇ જવશ. (બીજી ગમ બચાંને સ્વગત) મારાં વહાલાં મીસ બચાં એકદમ ચાલી જાવો. હું ગાર્ડનમાં આવી બધો ખુશાસો કરી તમારા દિલનું સમાધાન કરસ.

બચાં—(બાજુમાં) જો નહિ આવી મલ્યાં તો ?

હોમી—(,,) જરૂર આવી મલસ. હમણા તો પતો ?

મેહેર—બચાં ક્રુધ તમને શરમ નથી આવતી ?

બચાં—તું મારા કરતાં નાદાન છે, તુને દુનિયાદારીની શું ખમર ? મારા જેવી અનુસરી વચ્ચે આવતાં શરમાવું જોઈએ (બાજુમાં હોમીને) યાદ રાખજો ગાર્ડનમાં મને મળવા ભુલતા ના (જાય છે)

હોમી—(સ્વગત) હવેજ મારી કલેજને સમજાવી લેઉંય. (મોટે) મારી મેહેર ! તેં મારે માટે શુરો વિચાર કેમ કીધો ? હું એવો માણસ છેઉંબી ?

મેહેર—હું હવે એક બોલ નથી સમજવાની. મારા પપા પાસે જઈ તુને ખુલ્લો પાડશ. તેવણ હમાલ સોડે તારો ગુણ કોથળો કરી રસ્તાપર નખાવશે ત્યારેજ જતો મુકશે.

હોમી—(બોચીયાં જેવો દેખાવ કરી મેહેરનો હાથ પકડતાં) હું માનુંંય મે તુને વેહેમાઇ જવાનું કારણ આપ્યું; મારું માન ડીયર, હું ખરું કહુંંય ! પેલું કામજ મે તારે માટે લખેલું હતું, પણ કમ ચોધડીએ વેટર પીટરની ભુલથી બચાંને હાથ ગયું, અરે હું તો આય ધડીએ તારી સાથે નહાસી જઈ લગનના પેવંદથી જોડાવા આતુર છું.

મેહેર—(ઠંડી પડે છે) ચાલો ચાલો ફેંકા ના.

હોમી—નહિ! ખરું કેહુંછ. તારો ખુદો મારા જેવા કડકાખાલુસને જમાઇ તરીકે કદી કબુલ કરવાનો નથી. ને જો તું માને તો આપણે હમણા નહાસી જઈને અગિઆરીમાં લગન કરી આવીએ

મેહુર—(હરખથી ઉછળી) શું તું ખરું કેહેછ ?

હોમી—હા.

મેહુર—અને મને જાહેગી વેર ચહાતો રહેશે ?

હોમી—જરૂર હું જીવસ જગસ તહાં સુધી તુને ચહાનો રહેવસ. જેની સાથે પ્યાર કરવાની રમ આપશે તહાં જઈને લગ્ન કરસ ! તારા હાથના લાઇસન્સ વગર કેથે દિલ નહિ લગાડશ ! આય મારું વચન છે !

મેહુર—જોડે તાહારે આપણા માટે ગાડી, મોટર મંગારી તૈયાર રાખ, હું તૈયાર થઇ આઉંછ.

હોમી—હું આય ગાડી, મોટર, ટાંગો, રેંકરો, પાત્રખી, રીક્ષા જે મળે તે લઇ આઉંછ

મેહુર—તો વેકાની ! જતા નથી ને ઉભા ઉભા જાઉંછ જાઉંછ સાનું કરોછ ?

હોમી—આય ચાહ્યો (મનસં) ગજવામાં દોસમોરીયાં નથી તેનું કેમ કર ? (સામે જોઇ) અરે આય તો પેલોજ ફરેદુન આવી રહ્યોય મને જોશે તો જરૂર જંગ જગાવશે.

મેહુર—મરેરે ? ધણીજ કમનસીખી. એને કોઇ રીતે નહસાડ ! નાહ શકશે ?

હોમી—તું અંદર દોડ હું હવે તો બરાબર એ ઉદ્ધુને ઉલકાવી નહસાડશ, નહિ તો એનો ગુણુ કોથળો કરી રસ્તાપર નાખશ ! પણુ નહિ છોડશ (અન્ને દોડે જાય છે)

અંક ૨ જો-પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—સર સોરાબશાહના મેહુલનું દિવાનખાનું.

(સોહરાબશાહ હાથમાં કાગળ સાથે દાખલ થાય છે.
ચિંતાની ને ઉશકેરાટની લાગણીમાં જણાય છે.)

સર સોરાબ—મદમાશ બેજન ઉપર કીનો લેવા થકી દિલમાં આગ સળગી રહીય ! રોશન હાલ બહાર ગએલી હોવાથી,

તેના રૂમમાંથી આય એક કાગળ પેલાજ નીચ બેજનનું લખેલું મળી આવ્યું! એણે શું લખ્યુંય તે જાણવાની હું જાણાસા દબાવી શકતો નથી! મારે વાંચવું જોઈએ! જાણવું જોઈએ!

(વાંચે છે) બહાલી રોશન!

“કાલે હું મારા કામ સારું બહારગામ ઉપડી જનાર છેઉં! પાછો ક્યારે આવશ તે ચોકસ નથી! તારી મહોબતની યાદ દિલમાં લેતો જવસ! પણ હું જાઉં તે આગમજ તારી મુલાકાત માટે મારું જીવન તલપી રહ્યું! માટે આજ રાતનાં મધરાતને સુમારે હું બગીચામાં તારી બારી નીચે થોભસ, હું ઉમેદ રાખું છું બહાલી મને જરૂર મલશે! અને તારી ભલી દુવા આપી મને વિદાય કરશે!”

લીન્—“તારો એક વારનો માનીતો બેજન.”

(કાગળને મુઠીમાં ચુથે છે) આયજ કાગળથી પાપી-ઓના પાપનો પુરાવો સાબેત થઈ ચુકાય! ઓ ચંડાલ બેજન! તેં મારા સુખનું સત્યાનાશ વાદ્યું! તો હું પન હવે તારા ચાહતા જીવનના તુકડા તુકડા કરી નાખસ! મારા કિનાતી આગને જુગવવા, તુને મારા રસ્તામાંથી સદનો દૂર કરસ! તુને નાખુદ કરસ! ત્યારે—ત્યારેજ હું જાંપીને બેસસ! મારા ઘેરમાં બે મુદ્દાઓ પેલા પડીયા! તેમાં એક તો આય મુજબ બદમાસ બેજન! અને બીજો ચોર દોરાબ ગંદેવીયો! (અંદરથી ભીખાનો કંઈક ગાવાનો અવાજ આવે છે. તે સોરાબશાહ એકચિત્તે સંભળી વિચારમાં પડી કંઈક ઠેરાવપર આવે છે) હું કીનો લેવા ચાહતો હતો! અને કીનો લેવાનું હથીયાર મને આય મળી આવ્યું! એજ મારું કામ બજાવશે! મારા મુદ્દાને દૂર કરશે! મારાં કીનાતી પ્યાસ જુગવશે!

(ભીખો રંગીલો બનેલો દાખલ થાય છે)

ભીખો—(સર સોરાબશાને જોતાં હટી જાય છે) શેઠ માફ કરજો.

મેં તમારા એકાંતમાં ખલલ કીધી, પણ મારી એક અરજ

છે, મને થોડાક પૈસાની ગરજ છે; બાદ સાહેબ બહાર ગયેલા હોવાથી તમારી પાસે માંગવાની મારી ફરજ છે !

સર સોરાબ—(બાબુ) શેશન હબુ આવી નથી એખી ઠીકજ છે.
(મોટે) દોરાબ તુંને પૈસાની જરૂર છે. તે તૂને મલશે.
પેહેલે પેસો દરવાજો બંધ કર. મારે તારી સાથે કંઈ વાત કરવીછ.

લીજો—(ખીંછીતો) વાઈ-વાઈ સાહેબ. (સ્વગત) એ દરવાજો બંધ કરાવી મને શુ કેહવા માંગતો હોશે ? મારી ઝડતી લેવાનો તો વિચાર નહિ હોય ? હમનાજ બંદાએ કેશ બોક્ષમાંથી થોડીક નોટો તફડાવી ગજવામાં ઠેસવેલી છે. (તે દરવાજો બંધ કરે છે.)

સર સોરાબ—(સ્વગત) મને ધણા જોખમભર્યા માનસ સાથે કામ પાડવાનું છે. એની સાથે ધણી સાહુચેતી રાખીને કામ લેવું જોઈશે.

લીજો—ફરમાવો સાહેબ ! શું હોકમ ?

સર સોરાબ—(ભીખાને ખલામાંથી પકડી દરેક અવાજે) ભીખા ભગત !

લીજો—(ધભરાઈને) સર સાહેબ માઈ નામ તો દોરાબ ગંદેવીયો છે.

સર સોરાબ—ચૂપ ! તું શું એમ ધારેછ કે તારી ધન નસલથી હું અજણો છેઉં ?

લીજો—સાહેબ તમે કાંઈ ભૂલ કરોછ. ભૂલમાં કોઈ ભલતા બદમાશને બદલે મને બદનામ કરોછ. મારા જેવા પરહેજગાર અને વફાદાર નોકરને ગેરખનસાફ કરોછ !

સર સોરાબ—કેવો પરહેજગાર ? તુરંગની સજા ભોગવનાર, ઘેરનો કારભારી બની ચોરીઓ કરનાર ! અને વફાદાર નોકરનું ડોળ ધાલનાર ? (લીજો એ બધું સાંભળી આભો બની જાય છે) ઓ ભીખા ભગત તારી લતરાજી છોડી દે. તારૂં પાપ પકડાયુંછ; પોલીસને તારો પતો * મલ્યોછ, જે વખત જાયછ તેમાં પોલીસ તુંને ગીરફતાર કરશે !

લીખો—(ઉશ્કેરાઈ) મારા બાપરે! હું કેણુ છું તે તમે જાણી ચુકાય? પોલીસને મારો પતો મળ્યોય? તો અહીંથી ઝડ ને પટ નહાસવામાંજ મારી સલામતી છે! (નહાસવા જતાં તેને પકડે છે.)

સર સોરાબ—સખર કર! તું જેવો અહીંથી બહાર નહાસભાગ કરશે કે પોલીસને હાથ ઝીલાઈ જશે. હું જો તને બચાવવા માંચુ તો તું બચી શકશે.

લીખો—(કરગરીને) એક બદમાશને ચોર જાણ્યા પછી તમે મને બચાવશો? તે કેવી રીતે?

સર સોરાબ—હું ચાહું તો હમણાજ તુને પોલીસના હાથમાં ગિરફતાર કરાઉં; પણ તેમ હું કરવા ચાહતો નથી. (ખોટો દેખાવ કરી) મને તારી દયા આવેછ! મારા લાગવગથીજ હું તને પોલીસના હાથમાંથી બચાવસ! પૈસાની મદદ કરી અહીંથી તુને સલામત નહસાડસ; પણ એકજ શરતે.

લીખો—તે શરત શું છે સાહેબ?

સર સોરાબ—પેહેલાં મને જણાવ કે તું મારા વિશ્વાસને લાયક નીવડશે કે નહિ? હું જેખી કામ સોંપુ તે બજાવશે કે નહિ?

લીખો—સાહેબ હવે મારી જીંદગી તમારેજ હાથ છે. મારીપર વિશ્વાસ રાખો, આય સેવક તમારું કોષ્ટખી કામ જીવના જોખમે બજાવશે; કોષ્ટના બાપથી પણ નહીં ડરશે. (સ્વગત) બુદો કંઈખી ઉંડી બાજીમાં રમેછ; તેથીજ મારી મદદની આરજી કરેછ. (ખોટું) તમારું શું કામ છે તે ફરમાવો સાહેબ.

સર સોરાબ—(ઠરેલ અવાજે) બીખા, શું ગમે તેવું જોખમનું કામ હોશે તેખી તું બજાવશે?

લીખો—આય બીખો જરૂર બજાવશે. બોલો જલ્દી બોલો? શું કોષ્ટનું ખુન?

સર સોરાબ—ખુન નહીં! પણ લગભગ તેવુંજ! તે તું કરશે?

લીખો—તમારું કામ જરૂર બનશે. જેવું કામ હોશે તેવું દામ પડશે.

સર સોરાબ—મારું કામ થશે તો તુંને પુરતા પૈસા મળશે!

ભીખો—(અધિરો બનતાં) હવે જઈ બોલી દેઓની સાહેબ? કે તમારું કામ શું છે? જાને હમનાજ કાઢનો ટોટો પીસું તેમ મારું લોહી ઉકળી આયું છું ને હાથ બધા ચવરી રહ્યા છું!

સર સોરાબ—શું એટલો બધો તું મજબુત છે?

ભીખો—(બોલે ગઢાવી) ગમે તેવો ગોધો, સામે આવે તો, તેનું માથું એકજ મુક્કિથી ભાંગી નાખી તેને ઘુમરી ખવડાવીને પટકી નાખું.

સર સોહરાબ—ત્યારે તો તું મારી પાસથી મોટી રકમ મેળવી કમાઈ શકશે. (આસપાસ જોઈ ધીમે અવાજે) જો સાંભળ! એક બદમાશને મારા રસ્તામાંથી દૂર કરવાનો છે! વતનથી બે વતન કરી તેને સદાનો નાશુદ કરવાનો છે! એ મારું કામ કરશે તો પછી તું જે માંગશે તે મલશે.

ભીખો—(સ્વગત) હવે હું સમજ્યો! ખુદો પોતાની બેરીના આશ-કનો કાંટો મારા હાથે દૂર કરવા માંગે છે! હવે હાંખરો મારા હાથમાં બરાબર સપડાશે! નિચવાશે! મારા હાથમાં રમાડવાનું રમકડું બનશે.

સર સોરાબ—કેમ, શું વિચાર કરે છે? જવાબ કેમ આપતો નથી?

ભીખો—હું તમારા કામનોજ વિચાર કરું છું સાહેબ, મને વધારે કેહવાની કશી જરૂર નથી. તમે કોણને માટે કેહવોય તે હું સમજી ગિયોય.

સર સોરાબ—તું શું જાણે કે હું કોણને માટે બોલું છું?

ભીખો—બેબન બામને માટે! (સર સોરાબ ચોંકે છે) કેમ ખરું ની?

સર સોરાબ—બોલ! તે કેમ જાણ્યું? હું તેનાજ માટે બોલું છું એમ શાપરથી તે પારખ્યું?

ભીખો—ધભરાવો નહીં સાહેબ; તમારા ઘેરની આખરની વાત હું પેટમાં રાખીને કરું છું. હું બધું જાણું છું.

(સોરાબશાહ એ વાત જાણી અવાચક બને છે)

સર સોરાબ—(સ્વગત) અફસોસ! એક બદમાસના હાથમાં મારા ઘેરની આખર કેમ સચવાયલી રહેશે? એને તો મારા પૈસાજ ચૂપ કરી શકશે, (મોટે) જ્યારે તું એ બધું

જણેય ! તે મુજને તું પિછાણેય, તો હવે જેમ અને તેમ
જલ્દીથી તેની હસ્તી આપ શહેરમાંથી નાબુદ કર !
તેને સદાનો ગુલ કર !

ભીખો—એમાં જરાખી સદેહ ના રાખતા. આપ બોકડાને તો હું
ચમટીમાં ચગડી નાખી દૂર કરી શકશ.

સર સોરાબ—ક્યાંથી ?

ભીખો—લેડી રેશન બાનુના સુવાના ઝારડામાંથી જતો !

સર સોરાબ—(તેનું ગળું પકડી) ચંડાગ ! તું મારી બાનુનું નામ
તારી ગલીય જબાનથી લપ્પજ કેમ શકેય ?

(સરના હાથમાંથી પોતાની ગરદન છટકાવી.)

ભીખો—માફ કરો સાહેબ ! મારી ભૂલ થઇ.

સર સોરાબ—તું કેવી રીતે કામ લેવા માંગેછ ?

ભીખો—(બેદરકારીથી) બેબનજ સાથે મને મારું ફોડી લેવા દેવ.
જે-જેતો ખરા મારા કામની કરામત ? તમે રહેશો સલામત !
બંદો અનામત ! અને એ જહાનમને હવાલે ગારત થશે. પણ
આપ તમારું જોખમ ભરુ' કામ કરવા માટે પૈસાની મોટી
જરૂરત છે.

સર સોરાબ—હા લેજેની ફાણ ના કેહેછ ? મારું કામ પુરું કીધા
પછી તું માગશે તે આપસ.

ભીખો—તમેથી સાહેબ ભોલા દેખું ? તેથી બીજાને ભોલા સમજેય.
બુઓની સાહેબ, મારા બેહેસ્તી બાવાએ મરતી વખતે મને નસિ-
હત કીધેલી છે કે, “ દીકરા ભીખા ઉધાર કામ કોઇ દિવસ કરતો
ના.” ત્યારથી હું કોઇનું કામ ‘કેશ અગેન્સ્ટ ડીલીવરી’ વગર
કરતોજ નથી. માટે મારી પાસે જો એવું કામ લેવાજ ચાહતા
હોય તો અટ ને પટ તોલી દેવો.

સર સોરાબ—(નરમ પડી જઇ) વારું હમણા હું તુંને હજાર રૂપીઆ
આપુંછ, પછી કામની વખતે જેમ જરૂર પડે તેમ મારી
પાસેથી લેતો જજે, કેમ કબુલ છે ?

ભીખો—હા કબુલ છે સાહેબ ! (પાકીટમાંથી નોટો આપેછ તે લે છે,
બરાબર મનમાં ગણે છે) કામની શરૂઆત માટે એટલ. બસ

યશી. (આળુ) બુઢો પીગળ્યોછ તો હાલમાં એટલા મીઠાં કરૂંય, હવે પછી એને કેમ નીચવવો એ માઈં કામ છે, મારા આપ-દાદાનો હુન્નર છે.

સર સોરાબ—હવે તે મુજને દુર કરી માઈં કામ પાર ઉતાર. પણ સંભાળજે ભીખા, કે આપ વાતનો જરાબી સંસારો તારા હોટ બહાર જવા નહિ પામે. મે તુને પોલીસની યુગાલમાંથી બચાવ્યો તે યાદ રાખજે.

ભીખો—અરે સાહેબ, તમાઈં એહસાન તો મારી ગરદનપર રહેશે. હળુ તો આપણને અગળ કામ લેવાનું છે. તમે તમારે બેઘડક મારા ઉપર વિશ્વાસ રાખજો.

સર સોરાબ—એ મુજપર વેર લેવાનું કામ ક્યારથી શરૂ કરશે?

ભીખો—આજેજ રાતના! ને તેઓ મધરાતે!

સર સોરાબ—પણ કહાં?

ભીખો—અહીં! આપજ ઘેરમાં મારા કામની શરૂઆતનો પેહેલો ભોગ નજરો નજર દેખાડી તમારી ખાત્રી કરી આપસ. મધરાતના સુમારે હું તમારા રૂમ આગળ આવસ! તૈયાર રહેજો, અને ધીમે પગલે મારી પાછળ પાછળ આવજો.

સર સોરાબ—(વસવસા સાથે) હીક છે હું આવસ. જો ભીખા ખુબ સંભાળજે! સાવચેતીથી કામ લેજે. (જાય છે)

(ભીખો સર સોરાબ પાછળ ધસી જતાં મનસે બખડે છે.)

ભીખો—કીનાના ઝતુનમાં આવી જઈ એક સારો માનસખી ઝતુની બની મુદ્દપર વેર લેવા માટે પોતાના કેવા કેવા કાવાદાવા કરેય! તેનો આ આમેહૂમ ચિતાર આપ બુઢો આપી રહ્યોય! રોશનના પ્યારમાં બેજન છે, એ ખરું; પણ રોશન પાકદામન છે તે એ બુઢાને બખર નથી! (વિચારી) તેની સાથે મને શુ? જોઈએ તો મુઝદાં બેહેસ્ત જવો કે દોજખ! મને તો પૈસા સાથે કામ છે! પૈસાજ મારો ખુદા છે! ને પૈસાજ મારી દુન્યા છે! બુઢો મારા હાથમાં સપડાયોછ એખી નસીબની વાત છે.

બેજન કાલે બહારગામ જવાનો છે, એવી મને બખર છે. એટલે મારી ખાત્રી છે કે, આજે રાતના જરૂર એ રોશનને મળવા છુપાછુપ આવશે. તેથીજ મે બુઢાને મારી સાથે આવવા

કહ્યુંછ. મારી રચેલી બાજ એ સમજતો નથી. હું એને એ દેખાવ બતાવી એની આખોમાં વધુ ઝેર ભરી, એને કાત્રી કાત્રીને ખાવાનો મેં ઠેડાવ કીધોય. જ્યારે સુન્ના જેવી તક સામી સલામ કરતી આવીય, તો તેને વધાવી લઇ, તેનો પુરો લાભ લેવો જોઈએ! એ ડાહ્યા માનસતું કામ છે.

ગાયન.

લીખો—

જમાવી આબાદ બાજ, ગજબ બતાડિં રંગ
દમબાજ ચાલથી, દમસમ ગતથી, કરસ જગતને દંગ.
ફાવે મારા અહીં તહીં પાસા
ગતથી કરૂં શિકાર.
મીઠાસથી નમી, પેટમાં ધુસી
હાથે મક્કતાં ઝૂકી લઉં—ચુસી.
નઇ બાજ, કારસાજ, પતરાજ બની પાજ.
બતાડિં તેને યાર, ગતથી કરૂં શિકાર.

કોરસ.

બસ ભગત બની, પગલાં ભરૂં ગણી, દુન્યાને નમી.
બતાડિં હાથ, કરૂં હું પાર, કરી શિકાર
કદમ કદમ વધી—બસ ભગત બની.

(જાય છે.)

અંક બીજો—પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—સુવાનો ઓરડો.

(રોશન બાનુ કીમાનો પેહેરી બેઠી છે. સુના પાસે ઉભી રહી દિલાસો દેતી જણાય છે)

સુના—બાઇ તમે આજે એમ શું કરોય? મધરાત થવા આવી, તોખી જરા સુતાં નથી?

રોશન—મને કંઇ સુઝતું નથી. મને મુદ્દલ ઉંઘ આવતી નથી, હું ચોતરફથી ઘેરાઇ ગઈય. બેજન મને એમ કાંય સતાવતો હોશે? મારું જીમર એમ કાંય જલાવતો હોશે? (વિચારી)

સુના તેં મને લાવી આપેલું કાગળ મળતું નથી. જો બેજનનું કાગળ મારા ઘણીના હાથમાં જશે તો?—

સુના—(હેબતી) તો ઘણુંજ ખુરં પરિણામ આવશે.

રોશન—ઓ ખુદા!

પંથે છું દુઃખના,—રહમ પગથી તું આપ!

નેકાને લગતી તું પગથી નેક આપ!

ન સુખની રહી ખ્વાહીશ, પણ દુઃખને ન આપ

દુઃખમાં તું રહેબર, શા, મુજના ઓ આપ!

સુના—આઈ હું સહવારમાં તમારું કાગળ શોધી કાઢશ, હમણા તો તમે જાઓ; વળી નહિતો તખીયત બગડી આવશે.

રોશન—સુના મને હંધ તે કેમ આવે? બેજને બેજ કાગળમાં આજે રાતના મને છેલ્લીવાર મળવા આવવાનું લખ્યું તું, તે આવીયા વગર રહેશે નહીં?

સુના—આઈ હું તમારી બાબુમાં રેહવસ, તમે ના બિહવો. હું તમારો બચાવ મારા ભોગે કરસ. તમે શું કામ કરોય?

રોશન—તું પણ મારા જેવી ઓરત છે, તું શું કરી શકશે?

સુના—હાજી, હું તમારા જેવીજ અબળા છેઉં! પણ બાજે વખતે બેરાંબે માટીડાને વટીક હંફાવી શકેછ. તક અને સંજોગ મલતાં પોતાનું પાણી બતાવી શકેછ!

[બેજનને ધીમે પગલે બારીએથી દાખલ થતાં બેઠ બન્ને જણા ધભરાય છે.]

બેજન—[ધીમેથી] ધભરાતા ના—ઓ તો હું છેઉં.

[સુના બહાર તપાસ રાખવા જાય છે]

રોશન—બેજન? ફરી ફરી તું આવી બેચદખી કર્યા કરેછ—તે મારાથી નથી શંકાતી! મને બજેલીને વધુ ધડકધુજરામાં કાંય સંડોવેછ?

બેજન—માફ કર! મેતો છેલ્લી સલામની આરબુ રાખીતી; પણ—

મારો પ્યાર આંધળો છે, અખત્યાર મારે હાથ નથી!

યાદ તારી હર હમિશાં, મૂજ તનથી ખસતી નથી.

દૂર રહી તુજ હાજરીથી, આ જગર છુટતું નથી;

યાદ સાથે હરકદમ મુજ, દૂર જઈ વસતું નથી.

[રોશન બેજનથી કમકમી દૂર થાય છે.]

રોશન—મુજ ફર્જની હું વાંચી, તુજ હાજરીથી કમકમુંચ !
 દિવાનગી તું જ દેખીને, તું જ નિયતાગી કમકમુંચ !
 સ્થાના બની ધુળ આયરની, નાર ખાતર કાં કરોચ ?
 ખોષ શુદ્ધિ પાપમાં જઈ, કર્મ શુરાં કાં કરોચ ?
 પર કામ કે હમ કામની, નાર સરખો મા બેહેન !
 ફર્જ લુલી ખુદ ખુદાની, કાં લુલો તમ મા બેહેન ?

બેજન—નેક ને બદ પ્યારમાં, ઇનસાન જ્યારે જઈ પડેચ !
 અકકલ ને ઇજજત લુલી, ધુળ આયરની તે કરેચ !
 જોશે જુવાની પ્યારમાં, કરતી નથી વિચાર દૂર !
 પાક ને નેકીના ખ્યાલો, રહેચ તેના મનથી દૂર !

રોશન—ખુદા ખાતર તમે અહીંથી જવો. છેલ્લી સલામ થઈ રહી.
 મને તમે જોઈ લીધી ? હવે વધુ શું માંગોચ ?

બેજન—(પાસે જતાં) હું શું માંગુચ ? અરે હું તુને ચાહુંચ ! મારી
 પુરાણી યાદો કહુંચ, ત્યારે હું તારાથી દુર થઈ શકતો નથી, એ
 મારી નબળાઈ છે.

રોશન—તમે જાણો છ કે હું બીજાની મોહોરદાર છું ? છતાં તમે
 નાદાની કરી મારો ને તમારો જાન જોખમમાં નાખોચ !

બેજન—હવે હું જવસ ! માન અને ઇજજત સાથે હું તારી પાસે
 ગુઠને પડી ખુદાની ને તારી મારી માગું છ ! (ગુઠને પડી,
 રોશનનો હાથ પકડી તેપર માથું મેલી ચુમે છે.) તું જેવી
 નેક ને પાકજાદ બાતુને અડકવા જેટલી મારામાં તાકાત નથી,
 છતાં તેપર હું મારા હોઠો દાખી મારું હૈયું પાક કહુંચ !

મુના—(દોડી આવી) બાઈ, બાઈ એમને કેથે સંતાડો. કોઈ અત્રે
 આવેચ. બેજનજીને કેથે છુપાવો, નહિતો આપરાં બન્નેનું
 મોતજ સમજજો.

(તેટલામાં બીખો એકદમ ધસી આવી ત્રણેને અજાય-
 બીમાં ગરકાવ કરે છે.)

બીખો—(દમામથી) સખર કરો ! ચોરને નહાસવાની કે કોઈને સંત-
 વાની જરૂરજ નથી (બેજનને) મીઠો બેજનજી બામ, મધરાતે
 આય ઘેરમાં આવવાનું તમારું કંઈ કામ ? તમારા જેવા સારા
 માણસને એવા કાળાધોળાં નહિ શોભે !

બેજન—(ઉશ્કેરાઈ) બંદ કર તારી જખાન! ઓ નીચ કુતરા!
(આંગપર ધસે છે રોશન વચમાં પડે છે.)

લીબો—બેઅદબી માફ છે; પણ નીચતો તમે બન્યાય! કે કોઈનાં
ઘેરમાં મધરાતે એક ચોરની માફક ધુસી આવી, પોતાના
મેહેરબાન મિત્રની પરણેતર ચોરત સાથે પ્યારનાં ઘેલાંચેડાં
ઢાઢી રહયાય?

(બેજનને લીખાના દીલપર ધસી જતાં ફરી રોશન
અટકાવે છે.)

સુના—મુવા હરેમન! આય તું શું બોલી રહયોય? આજે તું છાકટો
ચંધને આવેલો લાગેય?

રોશન—ઓ મુજી! તું આય કોણુની સામે બોલેય? તું જેવા રખડતાની
ઉપર દયા લાવી, મે મારે તહાં નોકરીએ રાખી તુને આસરો
આપ્યો, તેજ આપનો માનમરતબો ભુલી જઈ, આવું નીચ
બોલતાં તારી જીભલી કપાઈ કેમ નથી જતી? (ઉશ્કેરાય છે)

લીબો—બાઈ સાહેબ માફ કરજો. હું બદમાશ છતાં તમારું એહસાન
ભુલું એવો નથી. તમારો માન મરતબો જળવવો, એ મારી
ફરજ છે, પણ તે ક્યારે? જ્યારે તમે તમારા ધણીની બાબુમાં
ઉભેલાં હોશો ત્યારેજ!

સુના—મુગો મર! મુવા તારી જીભને રોક; નહિ તો—

લીબો—(હસીને) નહીં તો તું શું કરવાની છે? એ લોક મને શું
કરવાના છે? મારા હાથમાં તારા આઈની આબર છે; મને જે
છ'છેડીયોછ તો જાન, કે એ લોકની ઇજ્જતની ધુળ છે!

બેજન—(રોશનને બાબુએ કરી ધસી જતાં) ચંડાલ! હવે એકબી
બોલ બોલશે તો, તારી મુંડી મારી ચુંગાલમાં કચડી તુને પેલી
જહાન પોંહયતો કરશ.

(લીખાને ગરદનમાંથી પકડી હેઠે પટકી નાખેય. રોશન
સુના અવાચક બનેય. સર સોરાબશાહ ધસી આવેય.)

સર સોરાબ—બખરદાર! ઓ ચંડાલો મારા ઘેરમાં આય શું તોફાન?
(બેજન ધલરાઈ લીખાને છોડી દેછે, રોશન સુના હેબતી
જાય છે.) બેજન! ઓ પાપી બેજન! મને જવાબ દે
કે આવી મોડી રાતે ભેડી રોશનના રૂમમાં તારું શું

કામ? બોલ! અત્યારે સતની વખતે એક ચોરની માફક,
મારા બંગલામાં તુને આવવાનું શું કારણ?

સુના—શેઠજી, તમે આય દેખાવ જોઇ વેહમાસો નહીં; મારાં બાઇતો
પાક અને નેક છે, અરે લાખ નેકમાં એક છે.

ભીખો—શેઠ, એનું કંઈ ના માનતા! આય બધા નમુના એકના એક
છે! તમને બોલવવાની આય બાજી છે, અને મને બદનામ
કરવાની બધી કારસાજી છે.

રોશન—(શનિદંડીથી) બેજન! બેજન! તેં મને નામોશીમાં નાખીય!
મારી દજબતની ધુળ કીધીય!

સર સોરાબ—નહિ! એટલુંજ નહીં; પણ એ મુજબે તારા સુખની
સત્યાનાસી કીધીય! અસમતની બરબાદી કીધીય!

બેજન—સર સોરાબશાહ! ખુદાના નામથી કસમપર કેહુંય કે લેડી
રોશન તો, અસમતદાર ચોરતનો સણગાર છે; ખરેખરી એક
પાક દામન નાર છે!

રોશન—મારા ધણી, માઈ માનો! માઈ દિલ સાફ છે! સતધરમથી
કેહુંય કે મારી અસમત પાક છે.

સર સોરાબ—પાક અસમત? બંદ કર તારી જખાન!

(બેજન સામે ધસેય. રોશન અટકાવેય.)

રોશન—(ગુફને પડી) મારા ધણી જરા તો માઈ સમજે?

સર સોરાબ—તસ દુર થા શયતાન!

સુના—(ભીખાનો કાન જોરથી પકડેય) મુજી! આય બધાં તારાજ છે
કારસતાન!

[રોશન જમીનપર સોહરાબશાહના પગ પાસે ફસડાઇ
પડેય. સોહરાબશાહ ગુસ્સામાં રોશનથી મોતું ફેરવી
ઉભા રહેય. સુના ભીખાનો કાન જોરથી ખેંચેછ.
ભીખો સુનાના પગ પાસે બેસી જાયછ. બેજન દુઃખી
દિલે જતો જણાયય.]

ટૂંકલો.

(બીજો અંક સમાપ્ત.)

અંક ૩ બે-પ્રવેશ ૧ લો.

—:૦:—

સ્થળ—એકાંત ઝાડીવાળો રસ્તો.

(બેજન ઓવરકોટ પેહેરેલો હાથમાં બેગ સાથે દાખલ થાય છે.)

બેજન—

ગાયન.

કિસમતમાં લખીયું થયું, નિરાશા મુજ કરમ છે
જલતું જીગર કાયમ રહી, થયો તું બેવતન છે.—
બન્ને જીવાન જીગર જલી, વિખુટાં થઇ જનાર છે
હુનિયા અજબ દોરંગી છે, ખુદરતના એ ભરમ છે.—

બેજન—મારી સરજતમાં શું લખેલું છે તેની ખબર પડતી નથી.
છેલ્લી રાતનાં નાપસંદ બનાવ પછી હું આય શહેર છોડી
જવા નિકળ્યો, પણ મારા પગ અત્રેથી ખસતા નથી. કોઈની
ભોગે મને અત્રેથી દૂર થવું ઘટે છે. બેજન તું જાણેય!
જોયેય! કે, રોશન બીજની ઘણીયાણી છે; છતાં તું તેનો
ખ્યાલ કરેય? એ વિચાર કરવો પણ ગુન્હા છે. તને તારા
મનપર કાષ્ટ રાખી બીજની તેમ તારી ઇજ્જત ખાતર દૂર
થવુંજ જોઈએ.

(બેજન જવા કરે છે. સામેથી બીખો ને તેના
દોસ્તોને આવતાં જોઈ છુપાઈ રહે છે.)

બેજન—સામેથી પેલો બદમાશ બીખો આવેય! એની સાથે બે જણા
છે, તે કોણ આલી મવાલીઓ હોશે? મારે જાડને એથે
ભરાઈ તે સાંભળવું જોઈતર થશે.

(બેજન જાડ પાછળ ભરાય છે. બીખો, નારાણ ને
અલ્લાવલી દાખલ થાય છે.)

બીખો—દોસ્તો આખરે તમને હું શોધી કાઢવામાં ફતેહમંદ થયો.

નારાણ—કેમકે અમારા જેવા નામચીન દેશ લગતોના ઠેકાણાજ કહાં
હોય જે તું કાગળ લખી પુછાવી શકે?

અલ્લાવલી—કોઈ વરષ છુટા રહ્યા તો ગામેગામ ફરી હુન્નર અજ-
માવીએય. પણ આશાયશની જરૂરત થતાં જેલ મેહેલમાં
જઈ આરામ લઈએય.

નારાણુ—શું કરીએ પોલીસ મેહેરઆનને અમારી હાજરી ગમતી નથી, તેથી છુપાવું પડેય.

ભીખો—જુઓ મને તમારી મદદની ઘણી જરૂરત છે; ને તેથીજ હું તમુને શોધતો આયો.

અદલાવલી—તે માટે હમો તૈયાર છિયે. તારા હાથમાં કોઇ સફર ખીલુ હોય તો જણાવી દે, કે તેની ગરદન હમણાજ દબાવી દમએ.

નારાણુ—બીખાભાઈ હવે ઘણું સંભાળીને કામ કરજે, નહિ તો ફરી દારૂની કેફમાં ઘોંટાળો કરી પોતે ફસી, ખીજને નાં બાંગડી પેહેરાવતો.

ભીખો—જુવો, હાલના આપરા કરવા ધારેલા કામમાં મોટો ફાયદો છે, કેમ કે મારા પેટમાં મ્હોટા લોકની વાત છે ! તેથી તેઓ મારે હાથ છે !

નારાણુ—ચાલ બોલ જોઈ શું કામ છે ?

ભીખો—સમજો, હું હાલમાં સર સોરાજશાહ ચીનાઈને ત્યાં કાર-ભારી બની ઠસી બેઠોછ. નોકરીમાં મળતા પગારમાં મારું કાંઈ દળદર શીટ તેમ નથી. જુદાને જુમ પડાવતાં પણ કાંઈ એકદમ તોલે તેવો સુમારો નથી. જો હું કાંઈ દાવ અજમાવવા જઈંય તો મારા ટાંટીયા મારા ગળામાં, તે સામા ઓળવી દેવાનું કરેય. હવે એકજ રસ્તો છે. તમે મને કિમતી અવેજ વગેસગે કરવામાં મદદ કરો, ને પછી સાહેબ સોખ થઈ ફરો. ચોર ચોરી કરી માત્ર છુપાવી દે ને સાહુ ચોર ઘેર બેસી મોજ કરે તેની ગોઠવણ હું તમારે અને મારે માટે કરુંય.

અદલાવલી—અરે ત્યારે તો દોસ્ત આસાનીથી આપરો ધંધોપાણી ચાલે, ને જેલ મહેલની એકાંત ચારડીનો કંટાળો ટળે.

નારાણુ—દીકરા બીખા, ત્યારે તો કહી દે, કે, ક્યારે ધાડ પાડીએ ?

ભીખો—આજેજ રાતના હું તમોને ચોકસ જગે છુપાવસ, પછી તક જોઈ તમુને ચેતવણી આપું ત્યારે તમારે એકદમ મદદમાં આવવું. શું કરવું ને શું નહિ તે આખો દિવસ બેસી બેગમાં ગોઠવસું.

અલ્લાવલી—(પીઠ ઠોકી) ભીખાલાઇ, તું કહે તેમ કરશું. જાણે તું
અમારો સરદાર, ને હમે તારું લશકર. જે કપાઇ મરશે
ભીખો ગરગર, તો હમે પીઠ ફેરવી નહાસશું 'લવકર'!

(ત્રણે જણા ખુશી થતા જાય છે. બેજન બહાર
નિકળી ઠેકાવપર આવે છે.)

બેજન—આયતો નહિ ધાયું સાંભળ્યું. આય બદમાશો સોહરાબશાહના
મકાનમાં આજેજ રાતના ચોરી કરવાની ધારણા રાખેય. ત્યારે
બેજન તારી ફરજ શું નથી કે, તેમને બચાવે? (વિચારી)
જો હું સોહરાબશાહને ચેતાઉંય તો આય ટોળી ખીજ વખતે
ધાડ પાડી ફાવી જશે; પણ મારાથી તહાં જવાય કેમ? તોખી
મારી ફરજ છે કે સોહરાબશાહને બચાવવા મારે આય બદ-
માસોની પાછળ જઇ માલ મુદ્દા સાથે તેઓને પકડી પોલીસને
હવાલે કરું; ને પછી સદાનો અહીંથી વિદાય થાઉં. મારી ફરજ
જો લુલુચ તો પરિણામ કદાચ બુરું પણ આવે; ત્યારે તકેદારી
રાખી તેમને મદદ કરું! આય બદમાસોને જેર કરું!

(ધસારાબંધ ચાલી જાય છે.)

અંક ૩ બે-પ્રવેશ-૨ બે.

—:૦:—

સ્થળ—સર સોહરાબશાહનું મકાન

(આનુ રોશન દિલગીરીમાં બેસી છે. સુના ખાસે બેસી
સમજાવતી જણાય છે; બત્તી ઝાંખી બળે છે.)

ગાયન.

સુના—રાત દિવસ આ, ગમ જીગરમાં, રાખવો ઠીક એ નથી,
દિલ જલાવી, મન દુખાવી, કાયદો કેમે નથી.—

રોશન—જલતાં જીગરની આગથી, ખમનાર પામી રોય છે
જેની દવા આ જેહાનમાં સરજી કદી દેખી નથી.—

સુના—કમે લખીયું સર્જનારે, તે થવાનું થાય છે,
તાપે થયા વિના ખીજે કોઇ અંહી મારગ નથી.—

રોશન—દરિયાવ કિસમત, નાવ આદમ, રખ સુકાની એક છે
આધારપર તેના જીવું; જે વિના છુટક નથી.—

સુના—ખમે તે રિઆય છે, દુઃખાય, જે રખ ચલાય છે
નેકા વિપત પામીને, ધરતિપર ઠરતા નથી.—

રોશન—મારી કમનસીબી. મારા ગુન્હા કરતાં વધારે ધાતકી છે! ખ્યાર
અને ઇજ્જત વચ્ચે કંઈ પસંદગી કરવી તે તરફ મને હડ-
સેજ છે. હું જે બન્નેમાંથી એક પસંદ કરું, છતાં માસ
માટે તો દુઃખ અને દુઃખજ છે! તેજ એક મારી આશા-
વિચાર અને જીંદગી છે! બેજનની હાજરીમાં મને દુઃખ
સાથે સુખ હતું! છતાં તે સુખ મારે માટે નકામું હતું.

સુના—(પસવારતાં) બાઈ તમે એમ કહ્યાં સુધી આંખ પાણી ભર્યાં
કરશો? એમ તો તમારી તબીયતને વધારે બગાડશો?

રોશન—છેલ્લા બનાવ પછી મારા ધણીની મારી તરફ માયા, મેહેર-
બાની કે લાગણી હવે મુદ્દલ રહી નથી.

સુના—ધીરજ ધરો બાઈ. સાચું શું છે તે આખરે જાહેર થશે,
ભારેજ શેઠની ખાત્રી પોતાની મેજે થશે! છેલ્લે ખુદા તમને
જરૂરજ ઇનસાફ આપશે; અને નેકીનીજ ફત્તે થશે.

રોશન—સુના તારું કહેવું ખરું છે; પણ એવણુ જરા થઇને મને
ખુલાસો કરવાની તક આપતા નથી, કે જેથી હું તેવણુના
મનનો વસવસો દુર કરી શકું.

સુના—વખત પોતાનું કામ કર્યો જશે, હવે તમે ઉજ્જગરો કરી તબી-
યત ના બગાડો.

રોશન—ઓરડે, ઓરડે હું ફરું. ખુણે ખુણે બેસી રહું. પણ
કાંઈથી રીતે દિલ શાંત થતું નથી.

દિલ રહેલું તું મ્હોટું, જેમ અણહદ દરીયાવ
થયાં ત્યાં દુઃખ, અને સંતાપ જમાવ!
અપમાન ને શીટકારના, પડેય ત્યાં માર
ખમસ કેમ શાંતિથી, દુઃખ, રંજના ભાર?
માંગુય હું રખ પાસે, નિતિના ખ્યાલ,
પણ સંજોગો કરેય મુજને પાયમાલ!

સુના—આઈ એતો કલજુગનો જમાનો છે; તેમાં જીવતાંને ભોગવાનું છે.

ચાલેછે દુનિયામાં નાસ્તિકનો દોર
નિતિવંત દુઃખમાં, ને સુખીયા છે ચોર !
પાપીનો પાલવ સહુ પકડી તરેચ
નિતિનાં દરિયામાં, નેકો મરેચ !

આપ માઈ માનો ને તમારા રૂમમાં જઈને આસાયસ લેવો.

૧૧;

(અન્ને જણા અંદર જાય છે. બીજી ગમથી સર સોરાબશાહ સાથે પછવાડે પછવાડે બીખો બગલા ભગતની રીતે દાખલ થાય છે.)

સર સોરાબ—ફરી તારું કાળું મ્હોકું અહીં કાંય લાયો? આજે આખો દિવસ કહાં ભરાઈ બેઠો તો? મારા સોપેલા કામનું તો ઠેકાણું નહિ મળે ને બસ ફરીયા કરેચ કે?

લીખો—અરે મુરખી સાહેબ! આખો દિવસ તમારાજ માટે તમારાંજ કામની ગોઠવણમાં રોકાયેલો હતો. જુઓની હું કેટલો બધો થાકી ગયોછ? શેઠ હજી સુધી ગળામાં દારૂનું ટીપુંબી નથી નાખ્યું; એબી નસીબની વાત છે.

સર સોરાબ—તારાથી હું કંટાળી ગયોચ. મને તારું કામ નથી. બસ મારી આગળથી જા.

લીખો—અરે એમતે કંઈ ચાલે સાહેબ? તમારા ઘેરબારની જંગલનાં બેઢ ભરમનો બોળે હું પેટમાં લઈ ફરેચ, તે કંઈ મારાથી હવે દુર થવાય?

સર સોરાબ—તારી બદમાશી હું જરાબી ચલાવી નહિ લેવશ.

લીખો—બદમાશીજ કરવી હતે તો દુનિયા ઘણી બોહોળી છે, બહાર કેથે ચરી ખાતે. એતો હું તમારા બેજનજી માટે કંઈ કેહવા આયોચ.

સર સોરાબ—(આતુરતાથી) બેજન માટે? બોલ, બોલ શું છે?

લીખો—આય બેજન બામ ફરી તમારા બંગલા તરફ આંટા મારેછ! તે મારાથી કેમ જોવાય? કેમ સંખાય? માઈ તો તેને જોઈને લોહીજ ઉકળીયા કરેચ !.

સર સોરાબ—શું હજી સુધી તે તેને દૂર કીધો નથી? તેના ફેજે ધુગાડ્યો નથી? મારા લીધેલા રૂપીયાનું શું કીધું?

ભીખો—શેઠ, આજે લલાઇની દુનિયાજ નથી. મારા જેવાને તો જસપર જીત્યાંજ છે; એમી નસીબની વાત છે. તમે પુછોછ કે રૂપીયાનું શું કીધું? તમેએ આપેલા હજાર રૂપીયા તો ચટણી થઇ ગયા, અને ઉપરથી હમારા લોકના મારવાડીનું કરજ વધ્યુંય તે તો જીદું. મારા માનસોએ બેજનને જલમાં સપડાવ્યોતો પણ તે મને થાપ આપીને એ છટકી આવેલો લાગેય. (જાણુ) માર તોપ અલ્લા સચ્ચા હય (મોટે), પણ હવે એ મારા હાથમાંથી છુટવાનો નથી. શેઠ હવે એને સદાનો તમારા રસ્તામાંથી ગુમ થએલોજ સમજજો, પણ તે માટે હવેજ તો પૈસાની વધારે જરૂર છે; માટે જલ્દી આપો, નહિ તો વળી એ ઉંદર છટકી જશે !

સર સોરાબ—(કંટાળી) તારાથી હું ઘણોજ કંટાળી ગયોછ. હવે પંજી જ્યાં સુંતી તે મુજને તેના ફેજે નહિ પોંદ્યાડે; ત્યાં સુધી ફરીથી મારી પાસથી કોઇખી ચીજની આશા ના રાખતો. વાડું તું અહીંજ થોભ, હું લઈ આવુંય. (જાય છે)

ભીખો—(પાછળ પાછળ ધારીને જોતાં) એ અંદર ગીયોય. જરૂર ઇસકોતરી ઉંઘાડશે, એટલે હવેજ માલ ઉઘાડી જવાનો લાગ છે; તક ચુક્યો તો જનમનો કંગાલ છે !

[ભીખો બારી પાસે જઈ ઇશારત કરતાં, તેના મદદ ગારો ધીમે પગલે દાખલ થાય છે.]

ભીખો—દોસ્તો સાહુચેતીથો પાછળ આવજો. જીંવો પેલો જીદો સોરાબજાહ ઇસકોતરી ઉઘાડી નોટો ગણેય (બતાવે છે) હું પેહેલે જઈ આવ કપડું તેના મોહનાપર ઓઢાડી ગુંગળાઉંય, તમે જે મળે તે ઉપાડી નહાસો જાઓ. કહાં મળતું તેની યાદ રાખજો. આપરાં આપરાં વચ્ચે દગો હરામ છે.

નારણુ—જેમકે હમને દારૂ હરામ છે ! પણ જો એ જીમ પાડશે તો ?

અલ્લાવલ્લી—તો શું ? આપણી પાસે હથીયાર તો છેતી ? જરા એમ તેમ ચાંપ દામશું કે કામ ખલાસ !

[ત્રણે જાય છે બીજી ગમથી રોશન બેચેન દાખલ થાય છે]

રોશન—(મનસે) આજે મને બેચેની કેમ ઉપજેય? જંપીને ક્યે સુષ શકતી નથી! એ મને શું થાયછ?

સર સોરાબ—(અંદરથી) મદદ! મદદ કરો! મારું ખુન થાયછ!

રોશન—(દધધ ચીસ મારતાં) અરે કોઈ આવો! મારા ધણીને કોઈ બચાવો! ચોર! ચોર!

(અંદર દોડી જવા કરે છે—તેટલામાં સામેથી ભીખો ખુલ્લી છરી સાથે ધસી આવે છે. રોશનને સામી આવતી જોઈ છરી વાલો હાથ ઉચો રાખી તે મોહકું નહિ જોય તેમ મોહકું ફેરવી છરી બતલાવે છે. રોશન પોતાની સામે ખુલ્લી છરી જોઈ ધભરાઈ જાય છે.)

ભીખો—(ધસી આવતાં) મારી છરી! મારી છરી! એકજ ધાથી બધું સાફ! (છરી નાખી દેછે.)

રોશન—કોણ ખુની? મારા ધણીનો એ ખુની છે!

(રોશન ધભરાઈ બેહોશ થઈ તુટી પડે છે, મવાલીઓ દાખલ થાય છે.)

ભીખો—હવે તમે નહાસી જાવ. સેહેજ ગફલત કરશું તો ઉંદર પેટે છટકામાં સપડાઈ મરશું. (બન્નેને નહસાડેય)

(નારણુ ને અલાવાલી ઇસકોતરી સાથે નહાસે છે. બેજન અવાજ સાંભળી બારીએથી કુદી આવે છે. ભીખો બેજનને જોઈ પરદા પાછળ વિંટલાઈ છુપાય છે.)

બેજન—હું મોડો આવ્યો! મેં અહીં પસાર થતાં કોઈની ચીસ સાંભળી. (છરીપર નજર પડતાં તે ઉંચકે છે) આવ શું? છરી? કોઈનું ખુન તો નથી થયું?

સર સોરાબ—(અંદરથી ધીમે પણ મકકમ અવાજથી) ઓ ખુદા! અરે કોઈ મદદ કરો!

બેજન—એતો સોદુરાબશાહનો અવાજ? શું તેમને ઇજા થઈછ?

(અંદર તે દોડી જાય છે. ભીખો બહાર નિકળી લાગ સાધી નહાસવાનો વિચાર કરે છે.)

મારી છરી ! મારી છરી ! એક ફટકે બધું સાફ (ભીખોભગત).

લીખો—હવે હું અહીં ઉભો રહી સતો થાઉં? કે નહાસી જાઉં?
(ગુચવાય છે) આખું ઘેર ગડબડથી જાગી ઉઠીયું, હાલ
તો નહાસવામાંજ સલામતી છે.

(લીખો ખારી વાટે કુદી નહાસે છે. ખીજી ગમથી
સર સોરાખશાહને બેજન પોતાનો ટેકા આપી ધસડતો
લાવે છે. સુના અને હીરાજી એજ વખતે મદદમાં
દોડી આવતાં જણાય છે.)

હીરાજી—મદદ માટે શેઠનો અવાજ કહાંથી આવ્યો?

બેજન—દોડો, ખૂનીની પાછળ કોઇ દોડી પકડી પાડો. સર સોરાખ-
શાહને કોઇએ જખમી કીધાય. ટેલીફોનથી ડોક્ટરને તેમજ
પોલીસને બોલાવો.

(હીરાજી માણસોને ધકેલા મારી દોડાવે છે. સુના
ધભરાઇ સારવાર કરે છે. આમ વેળાનું બધું કામ
ગુપચૂપ થાય છે.)

હીરાજી—(ધભરાઇ) મીઠું બેજનજી, શેઠને કંઈ ગંભીર ઇજા તો નથી થઇ?

બેજન—(હાટ તપાસી) નહિ! ગભરાવવા જેવું તો નથી લાગતું.
ધભરાટને લીધે એવણુ હરણુકાળ થઇ ગીયાંય.

સુના—(રોશનને જગૃત કરતાં) બાઇજી સાવધ થાઓ. શેઠને કોઇએ
જખમી કીધાંય. (રોશન સેહેજ સાવધ થાય છે)

સર સોરાખ—(બેજનને જોતાં) તું પાછો અહીં? મારીજ સામે? જા
મારી નજરથી દૂર થા!

બેજન—(અન્યખીથી) સર સોહરાખશાહ, શાંત થાવો! (રોશન
સાવધ થાય છે.)

સર સોરાખ—અરે! એજ એ માનસ છે! કે જેણે મને લુટી લીધોછ!
એજ બેજને મારી ઉપર ખૂની હુમલો કીધોછ!

હીરાજી—(અન્યખીથી) શું બેજને તમારી ઉપર ખૂની હુમલો કીધો?

બેજન—(ચકિત થઇ) હું ખૂની? ઓ ખુદા હું આય શું સાંભળુછ?
મારીપર સરીયામ જુદું બોલતાન!

(રોશન ઉપલા શબ્દો સાંભળી ઉછળી ઉઠે છે.)

રોશન—તદન જુહું! હડહડતું જુહું! બેજન બીવકુત્ર નિરદોશ છે!
(ડાં જીજી અને કોન્સટેબલ સીપાર્થ દાખલ થાય છે, ડોક્ટર આવતાં સમેત તપાસવા માંડે છે.)

સર સોરાબ—ડોક્ટર મને શું જુઓછ? મારી ઉપર ખૂની હુમલો કરનાર આય ચંડળ બેજન છે! એને પકડો! એનેજ પોલીસના હાથમાં સોંપો!

રોશન—મારા ઘણી તમે કંઈ જાંદગીને માટે આવું જુહું બોલોય? એક નિરદોશને ગુન્હેગાર ઠેરવોછ? હું જાણુંય કે તમારો ખૂની કોઈ બીજોજ છે! જેને મેં જોયોય પણ અફસોસ! કે, તેનો ચહેરો હું જોવા પામી નથી. તેનો અવાજ મારા કાનમાં છે છતાં તે કોણુ હતો તે કમનસીબે હું પિછાણી શકતી નથી. તે નહાસી છુટોછ, અરે તેને પકડો! અને આય નિરદોશને બચાવો!

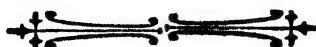
સર સોહરાબ—રોશન તું જુડી પટપટ ના કર! એક ગુન્હેગારને બચાવવાની તારી ફાશેષ ફેકટ છે. મને જખમી કરનાર આય મુજ છે! એના કરતુકની સજા એને થવીજ જોઈએ!

બેજન—મીં કોન્સટેબલ ‘એરેસ્ટમી’ આમ એમ અંદર ચોર ચાજ’!
લેડી રોશન! તમે મારી ચિંતા ના કરો! હું શાંતિથી અને સુપકીદી સાથે મારા નસિબને તાબે છેઉં! એવણે મારા જેવા નિરદોશપર આવું બોહતાન કાંય મુકયું તે હું સમજી શકતો નથી! મારો કોઈ શાક્ષી નથી! મારો બચાવ હું કરી શકતો નથી! મારો ઇન્સાફ ખુદાને હાથ છે!

(કોન્સટેબલ બેજનને પોતાના ‘ચાજ’માં લે છે.)

સર સોરાબ—ઓ! મને થએલા જખમમાં ‘પેન’ થાયછ! ઓ ડોક્ટર મારો જીવ ફરેય! ઓહ!

(સર સોરાબશાહ બેશુદ્ધ થાયછ. ડાં જીજીને હીરાજી સારવાર કરેય. કોન્સટેબલ સાથે બેજન ચાલવા માંડેય, રોશન દુઃખી થાયછ અને સુનાની ખાંધપર માથું નાખી રડી પડેય.)

અંક ૩ જો-પ્રવેશ ૩ જો.

—:—

સ્થળ—ડોં જીજીલાઇના ઘેરનો ઓરડો.

(ફરેદુન દાખલ થાય છે.)

ગાયન.

ફરેદુન—

બૈરાં મુજને જોઇ સૌ, કાંય નહાસે દુર દરાજ ?

થાએ ખસતાં, જોઇ યોગરદમ.

સૂરત મારી એવી શું કે બૈરાં થાય નારાજ ?

કરજો મુજ હાલપર રહમ.

શાખીનોમાં હુંબી છેડે નેકનામ;

ખુશમીજળ સાથે ફરે ગામેગામ.

કોરસ.

નમતા રહે જમતા—રમી રમાડી ગુજરો દિન બેશુમાર

જમતા બહુ ગમતા-લમતાઓથી ખરેખર થાય સહુ બેજાર.

ચાલ ચલનમાં હું સીધો છું પુરો જાંટલ મન'

તે છતાં સહુ હસી કહેય, અકકલનો દુશમન.

(ખીજી ગમથી હોમી હોમાવંદ ધસારાખંધ દાખલ થાય છે.)

હોમી—આખરે તું આયો ખરો ?

ફરેદુન—આખરે તું મથ્યો ખરો ?

હોમી—(જોર ને બલજોરીથી શેફહેંડ કરે છે.) કેમ છેવ મોસ્ટર ?
સારી પેટે તો ખરા ?

ફરેદુન—મોસ્ટર હું ડોં જીજીલાઇને મળવા આયોય, મને તારી સાથે
કામ નથી.

હોમી—અરર કેટલા અનલકડી ? તેવણુ હમણાજ પોતાના પેશાંટને
જોવા ચાલી ગીયા. તે કરતાં તમેજ થોડો વખત રહી ફરીથી
મલવા આવો તો કેવું સાઈ ?

ફરેદુન—મોસ્ટર હવે હું તમને પચાણુય. તમારો એક બોલ પણ
માનવાનો નથી.

હોમી—હે મારું કહેલું નહિ માનશો ?

ફરેદુન—તમારું કદી નથી માનવાનો.

હોમી—ત્યારે તો હું હોકમ કર્ય-એકદમ આય ઘેરમાંથી ઉભી પુછડીએ નહાસી જાઓ.

ફરેદુન—હું નહાસું ? શા માટે ? હવે એક ડગલું નથી ખસવાનો.

હોમી—સારી સાન સલુકથી જશો તો હીક છે.

ફરેદુન—મારી મોટર બહારજ ખોટી છે; હું ડોક્ટર જીજીભાઈને મળ્યા વગર કદી નથી જવાનો.

હોમી—ત્યારે તમે અહીંજ બેસી રહેવાના ? ને તમારી મોટરનું લાકું ચઢાવ્યા કરશો ?

ફરેદુન—મને અત્રેના માનસેજ કહ્યું કે ડો. જીજીભાઈ અંદર બંગલામાં છે. હું તેનું સામ્યું માનુંય પણ તમારું નથી માનવાનો. હું પોતે જઈ તેમને મળસ; નહિ હોસે તો અહીંજ બેસી રાત ગુજરસ.

(ધકકો મારી અંદર ધસી જાય છે.)

હોમી—(મનસે) એતો મારા માથેનો દેખું. હવે એ તરીયાપાવપર આયોય તે કદી નથી નીઠવાનો (વિચારી) હા એનીજ મોટરકાર બહાર ખોટી થાયય એ હીકજ થયું, મને જોઈતું તૂંજ તે મલ્યું. એની મોટરકાર મારું કામ સારશે. પન ખરયનું કેમ ? (સામે જોઈ) અરર આય ડોળું કહાંથી નડવા આયું ?

બચાં—(ધસારામાં દાખલ થતાં) હું કહારની વાર જોતી જોતી થાકી ગેઈ, ને તમારો તો પતોજ નહીં ? મને ખુલાસો આપો ?

હોમી—(ધભરાટમાં આસે પાસે નીચે શોધતો બોલેય) મે હમનાજ મીસ મેહેરને પટાવ્યા, ને હું તમુનેજ મળવા આવતો તો, તેટલાં મારી પર્સ કથે પડી ગઈ-તે શોધતો તોજ અરે તેમાં તો મારા અગતના કાગળપત્રો ને ખારસા પંદરસો રૂપીયાની નોટો હતી. જે નહી મળશે તો આજને કાલ તો અગવડ વેઠવીજ પડશેની ?

બચાં—હું તેજ પુછતીતી કે તમે એટલા ધભરાઓય સાનાં ? માનસો પાસે શોધી કઢાવજ; તેટલાં મારી આય પર્સ તમુને કામ લાગશે તે રાખો.

હોમી—મને બા શરમ શરમ લાગેય !

બચાં—ના શરમાવો મારા સમ લેવ.

હોમી—મારી પર્સ મળી કે હું તમને તુરત તમારી પર્સ પાછી આપશ (સ્વગત) હું પાછી આપતો મુવો ને તું પાછી લેતી મુઠ

બચાં—જે જે ફરીથી મને લટક ના આપતા ?

હોમી—તમારા સમ. હું વચન આપવામાં હુમેશનો સાચ્યો છેઉં.

બચાં—તમારી આય ધરપચી ચાલથી મને શક આવેય ? જેજે ફરેદુન મને ફસાવતો ના; પતરી ના જતો ? મને ભૂલતો ના, મારા કાચ જેવા જીરમાં તરેલ ના પારતો ?

હોમી—(સ્વગત) હવે શું કરું ? આય ઘેલું તો ઓય મારા ગંગામાં વળગી પડશે તો છોડવેલી છુટશે નહિ. (ગભરાય છે મનસે) એને કંઈથી કરીને ખેરઉંચ.

બચાં—એમ ગંગેટાયા શાના કરોછ ? શું જોઈએ તે મનેજ કેહવોની ?

હોમી—(પેતરાં કરતાં) મારો જીવ ફરેય ! હું બેશુધ થાઉંછ ! કોઈ પાની, પાની લાવો ! (ઢોંગથી ખુરસીપર બેશુધ થઈ પડે છે ખુદા-ખુદા-ખાતર-ખાતર-પાની-પાની !

બચાં—(સીરીયસલી ઘભરાય છે) ઓ મારા ખુદાય ! એને તો હુલેદર થઈ આવ્યુંચ. અરે કોઈ પાની લાવો ? રામલા, દોલા કોઈ દોડીને પાની લાવોનીતો ? (કોઈને નહિ જોતાં) હુંજ જઈને લઈ આવી હોશીયાર કરું.

[બચાં પાની લેવા દોડી જાય છે, બીજી ગમથી મેહેર આવે છે.)

મેહેર—(હોમીને ફટકાવી) વેકની હોમી એમ ખુરસીપર સાનો અરેડાયોચ ?

હોમી—પેલી બલાને પતાવવા પેતરા કરતોતો. ચાલ ડીયર વેક નહાસી જઈએ. પેલા ફરેદુનની મોટરકાર પન તૈયાર ઉભીચ (સ્વગત) અને ગજવામાં ખરચ માટે બચાંની પર્સ મોળુદ છે; હવે ખરચ ખુટણી તકલીફ દૂર છે.

[બન્ને દોડી જાય છે. બીજી ગમથી ફરેદુન કંટાળેલો જેવો આગસ ખાતો આવે છે.]

ફરેદુન—હજી ડોક્ટર જીજીનો પતો મળે નહિ. હું વાર જોતો જોતો ઉંધનસી થઇ ચાલ્યો. (આસપાસ જોઇ) પેલો હોમી ચપરખંદો કહાં મુવોછ ? (ગજવું તપાસતાં) મેં માફ કાગળ ગુમાવ્યુંય તો શું થયું ? મારા પપાની બધી જોળખ આપસ તો ડોક્ટર મને જરૂર પીછાનશે. (ખુરસીપર બેસતાં) આજે મને રખડ-પટીમાં એવી થાક ચઢીય કે જહાં બેસુંય તહાં ઉંધના ઝોખા આવેય.

[ખુરસીપર અજોટાય છે. મીસ બચાં ગલાસમાં પાણી સાથે દાખલ થઇ, ફરેદુનને હોમી સમજી તેની સાર-વાર કરવા પાનીના ફટકા મારે છે, તે બુમ પાડી ઉઠે છે.]

બચાં—મારા બહાલાને હવેજ હું હોશીયાર કરસ.

ફરેદુન—(ચોંકી ઉઠતાં) ડેમ છટ !

બચાં—(ચોંકી) ઓ માયરે એ કાણુ ?

ફરેદુન—ઐરાં એ શું કરોય ? મને પાની સાનું પાવોય ?

બચાં—તમે કોન ? અહીં તો બીજા ધણી ‘ફેંટ’ મારી પડી રહ્યાંતા.

ફરેદુન—નોનસન્સ. જોતાં નથી હું કાણુ છેઉં ? કોઇ ગ્રહસ્થ આદમી ઘેરમાં મળવા આવે તેની સાથે એમ વરતોય કે ? ડા. જીજીભાઇ પાસથી આય બધા ઇનસલ્ટનો જવાબ લેવશ !

(શામેથી ડા. જીજીભાઇ આવે છે તેમની સાથે અથડી પડે છે.)

ડા. જીજી—જરા જોઇને ચાલો મારા સાહેબ ! ઉજળખ જેવા જોતા નથી ? તમે કાણુ છેવ ? સીસટર બચાં આય ગરબડ શું થતીતી ?

બચાં—ભાઇ હું શું જાણું કે આય ગ્રહસ્થ કાણુ છે ? એટલુંજ જાણું કે હમણાજ એ મિનિટ ઉપર મી. ફરેદુન ટીટીના આય ખુરસી પર ફેંટ થઇ પડયાતા, તેથી તેમને હોશીયાર કરવા પાની લાવવા અંદર દોડી ગઇ. પત પાની લાવી જોઉંય તો રાજજીની જગ્યાએ દેડકાજી !

ફરેદુન—શું હું દેડકો ? બાતુ હું તો ઉંધઇ ગયેલો હુતો, ફેંટ ક્યારે થયેલો ?

બચાં—હું તો મીઠું ફરેદુન દીટીના માટે કેહેઉંય, તમુને નથી કહેતી !

ફરેદુન—(પોતાનું નામ સાંભળી અકળાતો હતો તે ઉશ્કેરાય છે) બાનુ, અરે ફરેદુન બાપુજી દીટીના તો હું પોતે-જાતે-હાજર છેઉં. તારે શું મારી મશકેરી કરવા મારા દિલપર પાણી નાખી સામા સતાં થાવોય કે ?

બાનુ—તમે ફરેદુન દીટીના ?

ફરેદુન—હા સાહેબ, હું સહવારે અત્રે આવી ગીયો, તારે તમારા ભત્રીજા હોમી હોમાવંદે કહ્યું કે “જો ફરેદુન દીટીના મુંબઈથી અહીંઆ આવે તો, તેનું લાંબુ નાક ખેંચી ઢકેલા મારી કાઢી મુકવાનો છે. કેમકે તમારી બેટીના લગન તો સર સોહરાબશાહ ચીનાઈ સાથે ગોઠવાઈ ગીયાંય.

ડાઠ જીજી—(અબળયખીથી) શું મારો ભત્રીજો હોમી હોમાવંદે ? ને શું મારો જમાઈ સર સોહરાબશાહ ? તદ્દન ગલન ! મારો કોઈ ભત્રીજો આય દુનિયામાં હૈયાત નથી; તેમ સર સોહરાબશાહ તો પરણેલા બુજેર્ગ અહસ્થ ખિમાર પડેલા છે. એ કોઈએ તમુને બેહેકાવેલા લાગેય ?

ફરેદુન—ત્યારે માઈ શું થશે ?

બચાં—(સ્વગત) એ પેલાજ મુવાના બધા કારસતાન લાગેય.

ડાઠ જીજી—શું તમેજ ખરા ફરેદુન દીટીના છેવ ?

ફરેદુન—હું નહિતો ખીજો કોન હોય ?

ડાઠ જીજી—તમો બાનુમાંથી ખરો કયો ફરેદુન દીટીના છે, તે ખીજા દીટીનાને સામે ખડો કરશ ત્યારેજ જણાઈ જશે.

ફરેદુન—વળી ખીજો ફરેદુન કોણ મુવોય ?

બચાં—અમારા ઘેરમાં એક અહસ્થ આજે સહવારથી આવી રહ્યાય, તેવણુતો પોતાની આળખ માટે ‘ઇન્ટ્રોડક્શન લેટર’ પત્ર લાયાતા ખરૂંની લખજી ?

ફરેદુન—(અબળયખીથી) એજ બદમાશે આજે સહવારે અત્રે માઈ પડી ગયલું ‘લેટર ઓફ ઇન્ટ્રોડક્શન’ ઉચકી લઈ તમુને બતાવી અત્રે મારે નામે થખી ગયેય. અરે તમારા ઘેરમાં ખાતર પાડ્યું હોશે; તે ચોર છે, ચપરખંદો છે. જો જો તમાઈ કંઈ કંઈ ઉચકી ઉઠાવી નહિ ગયો હોય ?

બચાં—માયરે? શું તે ચોર હુતો? ભદ્રજી જીઓરે, હવે શું કરીએ?
(સ્વગત) માઈં પન હૈયું ચોરી લખ ગયો.

ડાં૦ જીજી—રામલા, ઓ રામલા (તે આવે છે) જોની પેલો ફરેદુન
કહાં છે?

રામલો—પેલા ખીજા ફરેદુન શેઠ માટે પુછોછ કે?

ડાં૦ જીજી—વળી ખીજો જ્ઞાનો? શું તું જાણેય આય શેઠ સહવારે
અત્રે આવી ગીયા હતા કે? તેં મને કાંય નહિ કહ્યું?

રામલો—સાહેબ મે તમને તેમના આવવાની ખબર આપી અંહો
મળવા મોકલેલા.

ડાં૦ જીજી—તેં તો પેલા ખીજા શખસ માટે મળવા મોકલ્યો.

રામલો—મે ખીજા કોઈ શેઠને અંદર દાખલ થતા જોયલાજ નહિ રે.

ડાં૦ જીજી—(બન્નેને) ત્યારે તો તેણે આય ગ્રહસ્થને પટાવી એમની
જગે પોતે થપ્પી ગયો હોશે. પણ એ છે કહાં?

રામલો—તેવણ તો આય શેઠની મોટરમાં બેસીને કેથે ગયલા.

બચાં—શું એ ચપરખાંદો નહાસી પન ગયો? જો મેહેર આછ કહાં છે?

ડાં૦ જીજી—જા મારી દીકરીને બોલાવી લાવ.

રામલો—તેવણ પન તેજ શેઠ સાથે બહાર દોડી ગયલાં?

બચાં—હવે શું કરું? લખ તમારી ચુકતી મારા ધાક છતાં નથી
સુધરી. હું કેહેતિતીરે કેહેતિતી, તેને તમે લાડે લાડે છગાવી
મુકી; તે જોયું એક રખડતા સાથે નહાસી પન ગેછ.

ડાં૦ જીજી—તમે ચુપ રહેજો. જા રામલા, સોધની, દોડની (તે જાય છે.)

બચાં—હવે કહાં શોધવા મોકલોચ ને કહાં દોડાવોચ? (ફરેદુનને બતાવી)
આવા મજેહના માટીડાને મુકી, જકેલ છોકરીએ આપરી
આખરની રેવડી દાનાદાન કરવાનું શું નથી કીધું? (તેની તરફ
પ્યારથી જોય છે.)

ફરેદુન—બાનું ના ઘભરાવો. (ગંગેટાઈ) હું એ બદમાશને શોધી કાઢી
તમારા, મારા અને સર્વેના અપમાનનો બદલો લખ બતાવશ.

બચાં—(મોરચાતા) તમે કેટલાં બલાં છેવ?

[રામલો દોડી આવે છે, પાછળ મેહેરને હોમી દાખલ
થાય છે.]

લાંબા નાકપર મને જખરી ખુલસ છે (ટીટીના અને હોમી)

રામલો—લેવ લેવ શેઠ મેહેરજીભાઈ ને નવા શેઠ આવી લામાં.

[હોમા નાચતો કુદતો દાખલ થાય છે, મેહેરજી પાછળ પાછળ પારસી આવે છે.]

ડાઁ જીજી—નાચો, કુદી લેવ, હવે તમારી નાચકુદ બરાબર કાઢુંય.

હોમા—ઠંકયુ સર ! હવે હું તદ્દન બદલાઈને સાફસુફ દ્રાષ કીલીનીંગ થઈ ગયોય (રૂપિયાની બીજી પર્સ ને નોટો બતાવતાં) આય મીઁ ફરેદુનની પાંચની નોટને બદલે આય ડબલ નોટ લેવ. મીસ બચાંમાય તમારી પર્સ બદલે આય મારા તરફની બીજી કિમતી બેટ (બન્નેને આપે છે.)

બચાં—શરમ છે ! ને શરમપર પન શરમ છે. બાઈ મનીષના કાચ જેવા હૈયા સાથે રમત રમી તેમાં તરેલ પાડતાં શરમાવું બેઠએ.

ડાઁ જીજી—(બેચીમાંથી પકડી) એમ મીસ્ટર ! સહવારથી મારા ઘેરમાં આય શું ધુમસાન મચાવી મુકયુંય તેનો હવે ખુલાસો કરો ?

ફરેદુન—(ગળું પકડી) મારો પન હિસાબ ચુકતે કરવોય, બોલો ખુલાસો આપો.

હોમા—હું તમારા દરેક તોહમતો માટે ગુન્હેગાર છું, તો મવાશી ચાહુંય. મારા લક્ષાધીપતિ બાવાએ મને ઓવાર નિવાર કરવાથી હું કડકબાલુસ જીંદગી ગુજરતો હતો; ને મુંબઈમાં મારી ને મેહેરજીની વચ્ચે પ્યાર બરપા થએલો, તેની અસર તજે હું અહીંઆ આયો, ને આય મીઁ ફરેદુનની જગ્યાએ ઠસી ગીયો. હમણા હું ને મેહેરજી છુપાછુપ લગન કરવા નહાસી જતાંતાં, એટલામાં મારા બાવા તરફથી, આવેલા અદસ્થ રસ્તામાં મહ્યા, ને બબર આપી કે મારા ગુસ્સે થયેલા બાવા, માંદગીને બિછાને હોવાથી મને માફ કાઢાય; અને પોતાના વારસ તરીકે મંજુર રાખી-યોય. તેના પુરાવામાં માં પપાએ પાંચ હજાર રૂપીઆ આય અદસ્થ સાથે મોકલી આપ્યાય; તેથી હમારં લગન વાસ્તે બહાલી મેળવવા હું તમારી આગળ આયોય.

ડાઁ જીજી—હત લુચ્યા ! હું તો તુને લાયકીવાલો બાંગડ ધારતો હતો, પણ તું તો બડો ચારખંદો નિકળ્યો.

મેહેરજી—બાવાજી હા બોલી દેવની ? હવે વામાટામા શાના કરોય ?

ફરેદુન—ડાં જીભાઈ હું મુંબઈ વેરથી પપાની લક્ષ્મણ સાથે,
તમારી દીકરીને પરણવા આયો, હવે મને શું જવાબ દેવાય ?

ડાં જીભુ—એ ઘણી ગંભીર બાબત છે. હવે કેમ કરીએ ?

ફરેદુન—જ્યારે તમારી બેટીની મરજી, આપ ચપરખંદ સાથે પર-
ણવાની છે; તો મને મારા અપમાનનો બદલો, હોમીએ મારી
ચાહી આપવો જોઈએ.

હોમી—તમે તો ટાઇ ઘણા 'સેનસીબલ' લાગોય. એક વખત નહિ,
હજાર વખત તમારી મારી માગુંય, કેમકે તમે શુદ્ધ ગ્રહસ્થ
તરીકે પુરવાર થયાછ.

ફરેદુન—ને તદ્દન હાડમાર થઈ બેરીને બદલે દિલ્લી ચંપી કરાવી તેનું
કેમ ? હવે હું બેરી વગર મુંબઈ જવશ તો બાવાજી ચીરડાઈ
જશે તો ?

મેહેર—મીં ફરેદુનજી જીઓની, મારાં યુધ્ધ કુમાર છે, જીવાન છે;
તમે ઉમેદવાર છેવ, ત્યારે ખાલી હાથે પાછું જવામાં શરમ
ઉપજતી હોય તો, નાળીએર ને દાર તૈયાર છે.

હોમી—બન્ને જણા ગોઠવાઈ જાઓ, કે જેથી મારા લગનના ખર્ચામાં
તમારો અરધો ખર્ચ નીકળી જશે ને મને ફાયદો થશે.

ડાં જીભુ—બેહેન બચાં તારો શું વિચાર ?

બચાં—ભઈજી મને તો શરમ ! શરમ ! લાગેય તે ?

ફરેદુન—ના શરમાવો, મારા પપા જાણશે તો રાજી રાજી થશે. કેમકે
ડાં જીભાઈની નાદાન દુકતી કરતાં તેવણની સમજદાર
બેહેનજી વલુમાય થાય તો ઘેરથી સચવાય ને હું પત સચવાઈરહું.

બચાં—તમેથી દેખું મજેહ રજેહનું બોલી શકાય હં ?

ડાં જીભુ—જ્યારે સર્વેની ખુશી છે તો મારી મંજૂરી છે. સુખી
થવું હોય તો પરણી જાઓ. જંગલ નહિ હોય તો
સંસારી થાવ, જંગલીના સુખ દુઃખ સામટાં જોવાં હોય
તો ઘેરીતાબારીતા થાવ; બચ્ચાં કચ્ચાંની જંગલ વધારી
ઉઘોગી થાવ ! ને દુનિયામાં જનમી કંઈ ફરજ બજાવી
એવું બતાવી જવ. ટટા ! ટટા ! ટટા ! ચાલો અંદર
આવો, ને ખુશાલી ભર્યા સંજોગ માટે સલામતી લઈએ,
(ચારેના હસ્ત મેળાપ કરી સર્વે દર્શી ખુરમીમાં જાય છે)

અંક ૩ બે-પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ-હીલી પ્લેસમાંના એક બંગલો.

(રોશનબાનુ એક કોચ ઉપર બેહોશ જેવી અટલી પડેલી છે, ડોક્ટર જીજીભાઈ, અને હીરાજી તથા સુના સારવારમાં ઉમેશ જણાય છે.)

ડૉ. જીજી—એવણને નચીતે સુવા દેજો. જેમ ઉંઘ વધારે કાઢશે તેટલી તખીયત સુધરશે; શાંતિથીજ એમના ‘એન’ પરનો બોળે હક્કો થશે. હવે હું જઈ સર સોરાખશાહને જોઉં, મને તેમના માટે વધારે ધારિત જેવું જણાયછ.

સુના—ડોક્ટર શુ સર મોહરાખશાહની હાલત ઘણી ધારતી ભરી છે ? જ્યારથી આપણે ‘એન’ પર તેમને લાયાંય ત્યારથી તેમનામાં ઘણો સારો ફેરફાર થયેલો જણાયછ.

ડૉ. જીજી—કોઈમી ઉશકેરણીનું કારણ તેમને મગવું નહિ જોઈએ. નહિ તો હાટની નખળાઈ જોવાજોગ કરી મુકશે (અંદર જાય છે)

સુના—(હીરાજીને) આપરાં બાઈની હાલત પણ હવે તદ્દન સુધરતી જણાયછ ની ? હીરાજી. હવે બેજનજી શેઠની તપાસનું છેવટ ક્યારે આવશે ?

(આય વેળા રોશન સેહેજ જાગૃત થતી જણાયછ.)

હીરાજી—મી. બેજન પોતાનો બંચાવ કરવા સાફ ના પાડેય. સર સોહરાખશાહે પોતાપર ખૂની હુમલો કરવાનું તોહમત મુક્યું તેની સામે સેહેજખી પોતાનો બંચાવ નહિ કરવાની જીદ લઈ બેઠાય.

(રોશન હુશિયારીમાં આવતાં આવતાં બોલે છે.)

રોશન—બેજનનું નામ કોણે લીધું ? મારાં લગન આગમજનો બેજન તો બેહેશ્ત મુકામ થઈ ચુકાય. (બેડી બેડી બોલે છે.) ખુદાને ખાતર મારા જલતા જગરને તેની યાદ આપી ના જલાવો.

સુના—(બાજી) તેવણનીજ યાદમાં હજી કંઈ બોલીયા કરેય.

હીરાજી—(ધીમે પસવારતાં) બાપ સાહેબ. જરાં શીત રહેવો.

રોશન—(ઉઠીને) ચૂપ ! ચૂપ ! મુવેલાને ના જગાડો, હવે અંધારૂં થવા માંડ્યું. જલદી રોશની કરો. હું અંધકારથી ધણી બિહું, તમે જાણોય ? જ્યારે રાત અંધારી થવા માંડેય કે, મારી બચપણની યાદ તાજી થવા માંડેય !

સુના—તમે એમ બકબકારો ના કરો બાપ (પાસામાં લઇ) મારી સાથે બહાર બાગમાં આવો, તમને ખુલ્લી હવાની જરૂર છે.

૬૫ રોશન—(ધીમીને) તું કાણુ છે ? મને તારો અવાજ સાંભળવા દે, (થોભી) તારો પેલો અવાજ નથી !

સુના—બાપ કાણુ ? અવાજ ?

રોશન—(બંને હાથે ઉંચા કરી) હા ! એ પેલોજ અવાજ કે, જે રાત દિવસ મારા કાનમાં ભણકારા માર્યા કરેય. તેનો ભયંકર અવાજ તો હજારોમાંથી પારખી શકાય તેવો હતો ! (યાદ કરતાં બીખાના છેલ્લા બોલો યાદ કરી તે અવાજ સંભળાતો હોય તેમ કરે છે.) મારી છરી ! મારી છરી ! એકજ ધાથી બધું સાફ ! ” હમણા મને મારા કાનમાં તેજ અવાજ આવીયા કરેય.

(બન્ને જોવી હાલતે જુમ પાડી સુનાના પાસામાં ભરાતાં.)

હીરાજી—સુના, હવે આપરે ઘેરે પાછા ફરશું. બેજનજી શેઠનો કેસ પુરો થાય કે આપરે અહીંથી પાછા ઘેરે બારે જમશું.

રોશન—(ઉઠતાં બાણા પાસે જતાં) બેજન ! બેજન ! કાણુનો બેજન ? તે તો ગીયો. (સુનાને વળગી) અરે તે તો મારી તરફ માન અને ઇજ્જતથી જોતો હતો ! તે મારી હોરમતનો પાસબાન હતો ! હવે તે કહાં છે ?

સુના—બાપ હંમેશાં એવું એવું ના બોલો.

રોશન—(તેને ધારીને જોતાં) હું તને ઓળખું ? મારી સદાની મદદગાર અને સાથી તુંજ છે. (સુનાના હોઠપર હાથ મુકી) તું સધળું જાણેય ! જો કોઇને કહેતી ના.

(આય વેળા ૩૦ જીજી સાથે લાકડીનો ટેકો દમ સર સોરાબશાહ ધીમે ધીમે દાખલ થાય છે. રોશનને બોલતી સાંભળી દુર ઉભો રહે છે.)

રોશન—(ધકારામાં) જો તેઓ જાણશે કે તુને અને બેજનને હું ચાહું, તો આપુને બંનેને વેગળા કરી મુકશે. ફરી કદી-કદી મળશું નહીં!

(રોશન સુનાનો ટેકો લઈ અંદર જાય છે.)

સર સોરાબ—(છાતી દાબતાં) ડોક્ટર; હું સાજો થયોય પણ તે વધુ વખત માટે જાણતું નથી. વારતે ડોક્ટર હવે મને મારો દરેક રિતનો બદોબસત કરી રાખવો જોઈએ, કેમ ખરૂંની?

ડૉઁ જીજી—સર સોરાબશાહ જોકે હવે તમે ફરી તંદરોસ્ત થતા જાઓય. તોખી હાલમાં તમારે કાછખી ચીજનો ખમાલ નહિ કરવો જોઈએ.

સર સોરાબ—ડોક્ટર મને માફ કરશો. થોડો વખત મને અંહીં એખલો શાંતિમાં બેસવા દેશો. (ડોક્ટર નમીને જાય છે), આય ઓરડામાં દાખલ થતાં રોશનને પાછી તેનીજ યાદ કરતી સાંભળી. હજીર તેનો વિચાર છોડતી નથી. મેં મારો કાનો પુરેપુરો તેની ઉપર લીધોય. આજે તેની તપાસ પુરી થશે, તેને સખત સળ થએલી સમજસ! ભારેજ મારા જીવરને શાંતિ મલશે. (છાતી દુખતાં કાચ-ખુરસીપર બેસે છે) બદમાશ બીખો મારી ઉપર દુમલો કરી ઇનસાફની ચુંગાલમાંથી નાહાસી છુટોછ; પણ તેના નાસવાથીજ મારો કાનો તે મુજ પર હું લઈ શકયોય.

(એજ વખતે બીખો તદ્દન નવા લેખાસમાં હસતે ચેહરે બહારથી બારી વાટે કુદી આવે છે)

લીખો—મુરખી સાહેબ! તમારી ખીદમતમા રજમંદી વગર હું હાજર છું.

સર સોરાબ—(આંચકા સાથે ઉઠતા) બદમાશ તું પાછો આવ્યો? તુને કાણે બોલાવ્યો?

લીખો—(થડે કલેજે બીજી ખુરસી ખેંચી સામે બેસતાં) ગુસ્સે ના થાવો સાહેબ. અમસતી તમારી તખીયત બગાડશે. (નક્ટાઇથી) શેઠ જરા છાંટે પાની મંગાવશો? કેમકે મારી જીભ તદ્દન સુકકેટસ થઈ ગઈય.

સર સોરાબ—એવદ્ય તું કેણીની સામે વાત કરેય તેનો ખ્યાલ છે કે ? તારી અંહી આવવાની મક્કસદ શું ?.

લીબો—સાહેબ કારણ ધણું ગંભીર છે. તમારી મુલાકાતની ફરી જરૂર પડી તેથીજ આયોજ્ય. આજે મેં ન્યુજપેપરમાં કંઈ અગ્ર-યબી 'લયુ' વાંચ્યું. તેવો હું હરણકાળ થઈ ગયો ! તેથી તમારી આગળ દોડી આવ્યો.

સર સોરાબ—એવું તે શું વાંચ્યું ?

લીબો—જરા ધીરા પડો, તેમાં છાપેલું હવું કે બેજનજી બામે સર સોરાબશાહના ખુનની કાશોષ કરી તેમને લુટયા. આય બીના વાંચી સેવકે પોતાની મુસાફરી કાપી નાખી, અને અંહી ખુલાસા માટે પાછો ફર્યો. બીજું માફ આવવાનું કારણ કે પૈસાની તંગી થવા માંડીય.

સર સોરાબ—(ટકાવર્થ) તારી મુલાકાત પુરી થઈ ! ચાલ, હવે અહીંથી રસ્તો પકડ. તારા જેવા બદમાશને હવે કોઈમી રીતની મદદ કરવી હરામ છે. એક વખત મારીપર હુમલો કરીને તું ફાવી ગયો ! પણ યાદ રાખજે કે, હવે કંઈમી તેવો બનાવ બનતાં પોલીસના હાથમાંથી તું છટકી શકશે નહિ. હું હુકમ કરું છું કે, એકદમ અહીંથી ચાલ્યો જા. નહિ તો માણસોને બોલાવી તુને બહાર કઢાવીશ.

લીબો—(બદમાસીપર આવી) તમારામાં હિમ્મત હોય તો મને ધક્કા મરાવીને બહાર કઢાવી જોજો, કે તેજ વખતે મારે મહેનેથી તમારી ઇજતના ફાત્યા લણાશે. (નરમાસ ને તાણાજણીથી) તમારા લલા ખાતર મારે કહેવું જોઈએ કે, તમારા એજંટ પર આપેલું કાગળ મારા ગજવામાં છે; તેમજ તે કાગળમાં મને મદદ કરવા માટે લલામણ કીધેલી છે, તે વાંચી કોઈ-નેથી તમારા માટે શક ઉપજવશે; ને તમને તકલીફમાં નાખશે. શેઠ આપણે બન્ને એકજ વહાણમાં છીએ, એથી નસીબની વાત છે. માટે માફ માનો અને જેમ હું હલ્લેસા માફ તે મુજબ તમેથી હલ્લેસાં ખેંચશો તો તરીપાર ઉતરશો; નહિ તો બન્ને પાણીના મોજમાં સપડાઈ સાથે કુખી મરશું.

સર સોરાખ—(સ્વગત, ધભરાષ) અફસોસ છે મારી જીંદગીપર ! કે
આવા બદમાશને હાથ ફસતાં મેં મારી ઇજ્જત,
આખરનો જરાખી વિચાર નહિ કીધો ? (મોટે) જો હું
તારી આજની માંગણી ના પાડું તો તું શું કરશે ?

લીખો—(બહાર જવાનાં પેતરાં કરતો) તો હું પોતે કોરટમાં જઈ
મારી સાક્ષી આપસ ! કેસનો ચુકાદો થવા આગમજ હું
શરણુ થઈ, કોરટને ખરેખરું જાહેર કરસ કે ખરો ગુન્હેગાર
કાણુ છે ?

સર સોરાખ—તું તેવી હિમ્મત કરીજ નહિ શાશે. તું ખીખને
ફસાવતાં પોતે ફસી કેદ થશે.

લીખો—(જુરસાર્થી) હું હિમ્મત નહિ કરસ એમ ધારોછ ? (કરગરીને)
શેઠ, મારા જેવો એક બદમાસ, જે પોલીસના રાત દિવસના
ધડક ધુળરાથી નહાસતો ફરે ! મોહતાજ થઈ ફરે !
અધારામાં છુપાઈ ગામેગામ રખડે ! તેને મનસેતો નચિંતે
જેલમાં જઈ પડવાનું વધારે પસંદ ! આજે વરસો થયાં
મારી એવીજ જીંદગી ગુજરેય.

સર સોરાખ—એટલું બધું મને કેહેવાનો સખખ ?

લીખો—(સીરીયસ બની) તમારા અને મારા વચ્ચે આસમાન
જમીન જેટલો અંતર છે. તમે જનમથીજ કિસમતદાર અને
ભણેલા છેવ ! હું કમનસીબે સદાનો ખુરો રહી દુઃખી થાઉંચ્ય !
પણ મારા જોરાવર કિસમતે મદદ કરી મને તમારી પનાહમાં
મોકલ્યો, અને મારી હાલત સુધારી.

સર સોરાખ—(પિધળીને) આય છેલ્લી વખતે તુંને મદદ કર્યું પણ
હવે ખાત્રિથી માનજે કે ફરીથી મારી સામે તુને આવેલો
જોવસ તો મારી ઇજ્જતનાં કોષખી ભોગે તુને જતો
નહિ મુકસ. અંહીજ ઉભો રહે, હું લઈ આઉંચ્ય.
(અંદર જાય છે)

લીખો—(કંટાળી) આય ખુદાને ઠેકાણે લાવતાં આજે મારા ભેજનું
દહી થઈ ગયું; પણ આખરે એ પિધળીયો એખી નસીબની
વાત છે. ફક્ત મને બેજન ખામની દયા આવે છે (વિચારી)

પણ દરેક માણસ બીજાની સલામતી જોવા આગમજ પોતાની સલામતી પેહેલાં સંભાળેય. મારે આવા બલી બલ્લખનાં વિચાર કરવા નથી ઘટતા. (આસપાસ ફરી દારૂની ડીકાંડર દેખાતાં તેમાંથી કાચો દારૂ પીને) પણ સખર! બુદ્ધો કસાવસે તો નહિ? મારે હથીયાર તૈયાર રાખવું જોઈએ (છરી ગજવામાં શોધે છે; તે જડતી નથી તેથી ગજવાં સાથે ફાંફાં મારતો) મ્હારી છરી ક્યાં ગઈ? મ્હારી છરી! મ્હારી છરી!

(આ વેળા અધવચ્ચે રોશન દાખત થાય છે. બીખાનું જોરથી બોલેલા શબ્દો “મારી છરી! મારી છરી! સાંભળતાં, બીખાને જોઈ ઓળખે છે અને ચીસ પાડી બધાને ચેતવે છે)

રોશન—(બીખાના દિલપર ધસતાં) મારી છરી! એજ અવાજ! હવે તું ક્યાં છટકસે? પેલી બચંકર રાતનાં એજ અવાજ, ને આયજ છરીનો બોલ મેં આજે ફરી સાંભળ્યો! (બીખાને કાલરમાંથી પકડે છે, તે પ્રથમ દીગમુઠ થઈ જાય છે) ચોર અને ખુની તુંજ છે! હવે તું નહાથી શકશે નહિ! ખુદાએજ એક નિરદોશને બચાવવા સારું તુને વખતસર મોકલ્યોય!

બીખો—(ધબરાઈ) રોશનબાઈ! તમારો હાથ ખસાડો? મારી સુના ખાતરજ હું તમુને ધગ કરી શકતો નથી. દુર હટો!

રોશન—(ખેચતાણુ કરતાં) અરે કાંઈ આવો! જલ્દી આવો! ને ખૂનીને પકડવામાં મદદ કરો. (બીખો હાથ છટકાવી દુર થાય છે)
(સર સોરાબશાહ પસં સાથે દોડી આવે છે બીજી ગમથી હીરાજી અને ડોં જીજીબાઈ આવે છે.)

રોશન—મારા ધણી, જે રાતના ખુનીએ તમારી ઉપર હુમલો કર્યો તે—તેજ ખુનીને મેં તેના સાથ ઉપરથી સોધી કાઢ્યોછા અને પકડો.

સર સોરાબ—(બધુ પામી જતાં) કયો માનસ? (રોશનને બાજુએ ખસાડી) એ તો આપણો નોકર દોરાબ છે? રોશન હમણા હમણા તારું મગજ ઠેકાણે રહેતું નથી, તેથીજ તું બલતા માણસને ગળે પડેય.

લીખો—સાંભળીયું આપ ? જે રાતના ખુનીએ પોતાનું કામ કીધું તે વખતે હું ઘેરમાં ઉતોજ નહિ ! બાકી હું જે તે વખતે હોતો તો શેઠને ધજા કરનારને છટકવાખી દેતે ? અરે ! તેના ટોટાજ પીસી નાખતે.

સર સોરાખ—(ડા. જીજી તથા હીરાજીને) તમે લોક અંદર જાઓ. દોરાખ તરફથી મારે કંઈક ખુલાશો જાણવોય. સુનાને મોકલતા જાને, કે આખને લખ જખ સુવાડી દે.
(બન્ને જણા શકમંદ બની અંદર જાય છે.)

સર સોરાખ—(ખાજીમાં) લે આય તારી મહેનતનું. જલ્દી નહાસીજ.
લીખો—છેલ્લી સલામ ? હવે હું લાંખી સફરથી તમુને કંટાળો આપવા પાછો નહિખી ફરું ! (નહાસે છે. સુના દાખલ થાય છે.)

રોશન—તેને કોઈ પકડી રાખો ! ચોર ! ચોર ! સુના પેલા ખૂનીને પકડી-પાડ. અરે તે નહાસી જાયછ. એવણેજ તેને નહાસાડીયોય !
(સુના દાખલ થાય છે)

સર સોરાખ—રોશન ! તુને એ શું ધખારો લાગોય, તેની મને સમજ પડતી નથી; તું દીવાની તો નથી થઈ ?

રોશન—(હોશીયારીમાં આવી હિમ્મતથી) હું દીવાની નથી ! હવે મારા મગજ ઉપરનો બોળો દૂર થયોય. હું ખુલ્લું જોઉંય ! બધું સમજુંછ !
(સુના ગાફેલ બની જાય છે.)

રોશન—તમે બેજનને સદાનો દૂર કરવાની બાજી રચીછ !

સુના—મારાં બાપ શાંત થવો ! અહીં કોણ આયું ? કોણ નહાડું ?

રોસન—પેલો તારો સગો દોરાખ નહાસી છુટોય. (આંગળી બતાવી) એવણેજ તેને નહાસાડીયોછ ! ચોરને છટકવા દધ નિરદોશને ગુન્હેગાર બનાવ્યોય ! (ધસી જતા) હું તે ખુનીને નહિ છોડસ ! હુંજ તેને પકડસ ! મારી ચુંગાલમાંથી તેને નહી છટકવા દેવસ ! (સુના સાથે રોશન અંદર ધસી જાય છે.)

સર સોરાખ—ઓ ખુદા ! એકજ છાપરાં તમે અમો બન્નેથી કેમ વસાય ? આવી હિનપસ્તિભરી જીંદગીએ કેમ જીવાય ? અરેરે ! આય જલ્લતાં જીગરની આગ તે કેમ સેહવાય ! રોશનની બેપરવાઈએ આય જીગરને સદાનું નારાજ કીધુંય; દિલના ચેરાગને બુજાવી આય ઘેરને સદાનું તારાજ

કીધુંય! પણ સખર! (વિચાર કરતાં) રૌશન બેવફા
 થઇ તેમાં વાંક કોણનો? મારો કે એનો? હું ધાંડ્ય
 મારો-મારોજ! કસુર છે. મેંજ તેને બેવફાઇને રસ્તે
 દોરવીય! કેમકે મે એક ખીલતા ગુલામને કરમાયલી
 ડાલીપર બેસાડી તેના પમરાટનો નાશ કીધોય! મારી
 જૈફ ઉમરે જેને એક દીકરી સમાન ગણવી જોઇએ,
 તેનીજ સાથે શાદીનાં ગાંઠથી જોડાયો. અરેરે! તે વખતે
 મારી આંખપર પડદો ફરી વળ્યોતો, તેથીજ આય
 સંજોગો જનમ પામીયાછ. અફસોસ! મારી મુરખાઈ-
 એજ મને માર્યોય. ઘડપણમાં જુવાન આછડી લાવવાનો
 નતિજો મેં પુરેપુરો અનુભવ્યોછ:—

મે-દિવ વગર દિલ્લદાર બનાવી, ધુળ કીધું મુજનું જીગર!
 ના રાખતો ખુદા કોઇનું તું, આ રીતે જલતું જીગર!
 (સર સોરાળ નીસોસ: થઇ પડે છે.)

—:૦:—

અંક ૩ જો-પ્રવેશ ૫ મો.

રથળ—એકાંત રસ્તો.

(ભીખો, અલ્લાવલી અને નારણુ ઇસકોતરી તથા
 લુટના સામાન સાથે દાખલ થાય છે.)

નારણુ—જેયું આખરે અમે જીત્યું.

અલ્લાવલી—શું જીત્યું?

નારણુ—લક્ષ્મીજીનું રાજ જીત્યું. યાને આપણે ત્રણેએ મળી આય
 ડહોલો હાથ કીધો. (ખખડાવે છે.)

અલ્લાવલી—જો આપણે ત્રણેની ત્રગડીની ચાલાકી નહિ હોતેતો
 ઇસકોતરી ને તેમાંને ડહોલો નહિ મળતે.

ભીખો—તેમાં શું પુછવું? હું પહેલાં તમને આય રસ્તો બતાવી લઇ
 જતે નહિં તો આયતો નિવાલો મળતે નહીં. અને તમે સાથે
 નહીં હોતે તો સામટું ચાઉં કરી નહાસવાનું બનતે નહીં.

નારણ—હવે આંપણને યથેચ્છ ધૃશ્વરે ઐશ્વર્ય આપ્યું; તો તેનો ઉપભોગ લેવા માટે આપણે, એટલે દેશબંધુઓ શાંતિમાં પોદી જાઓ.

અલ્લાવલી—જેયું ઠીલો થયો તે? અરે જે મળે તે ગજવામાં સેરવી ફરીએ? અને વધારે મેળવવા બહારવટું કરવું જોઈએ.

નારણ—હે મારા સ્વદેશ પ્રેમી બંધુઓ! અને સન્નારીઓ! જ્યારે આપણને યાને અમો ત્રણેને આટલી બધી યથેચ્છ લુટ મળીય, ત્યારે વધારે લેવા જતાં હાથનું ખોષ દેવામાં સાર શું?

લીજો—દીકરા નારણ, હું પણ આખી જીંદગી સુધી મેહેનત કરી નખાઈ ગયોય. તું કહેય તેમજ હવે કેથે જઈ છુપાઈ કુરૂંમ કુરૂંમ ખાઈશું; નહિતો વગર મેહેનતની મને મોરચી થશે.

અલ્લાવલી—તમો લોકની આવી ઠીલી પોચી હિંમત મને ગમતી નથી. ગજ ગજ બોલોને તસૂ નહિ ફાડો તેવા તમે લોક છો.

નારણ—એ-એ-એ-એ અલ્લાવલી, તું તારી ખાસીયત પર જવાનો? શાંતિનો પાઠ તું લખ્યો હોય તોજ કદર કરેને? બીખા ત્યારે હવે શું કરીએ?

લીજો—એનો વખત જોઈ કામ કરશું. ઢાંખરો સોરાળશાહ હવે તરીયાપાવ પર આવી ગીયોય. એને થોડો વખત દમ ખાવા દેવસ. જ્યારે આપરાં ગજવાં હલકાં થશે ત્યાર પછી કસઈની છુરી છેજતો.

નારણ—તેટલાં પોલીસના હાથમાં ઝીંઝાયા તો?

લીજો—જેલને મેહેલગણી ત્યાં શાંતિમાં અમનચમન કરશું. સોજગ્ન ખાવા પીવાનું આપ્યું તો હીકા હીક, નહિ તો અપવાસ કરશું, લુખે મરશું. તેમાં મરી ગીયા તો બહાદુર ગણાઈશું. એક દિવસ મારી છખી જરૂર જેલનાં યોગાનમાં ટીંગાશે. એખી નસીબની વાત છે.

(પાછળથી બે સીપાઈઓ આવે છે. તેઓ અ.ય ત્રણે નામચીતોને ઓળખી પકડે છે)

૧-સીપાઈ—વાહ કયસા ઝપટમે આયા?

૨-સીપાઈ—થોડી મહેનતમે તીનજનકો પાયા.

નારણ—માર્ચા હાર. બીખા હવે આપરે મરી ગીયા.

અલ્લાવલ્લી—અરે અલ્લા ! મનકીઆત મનમે રહી, ઔર જેલખાનેકી તૈયારી હુધ.

લીખો—શાંતિ ! શાંતિ ! ભાષઓ શાંત થાવ. પોલીસને હાથ ઝીંઝાયા એખી નસીબની વાત છે.

નારણુ—અરે તારા નસીબને ગટ્ટરમાં નાખ ! તારા પેટનું તો પાણી હીલતું નથી, થડે કલેજે ઉભોય ?

અલ્લાવલ્લી—એતો હવા ફેરફાર કરવાની વાટજ જેતો દેખું ?
(સીપાઇઓ ઝડતી લે છે. રૂપ્યા નોટો ને ઇસકોતરી મળે છે)

૧-સીપાઇ—અચ્છા બતાવ કહાં માત્ર છુપાયા ? (ઇસકોતરી જેતાં)
બાપકા માત્ર થા ? લે લીયા ઔર ભાગ ગયા ?

૨-સીપાઇ—સબકી ઝડતી લેતી પડેગી.

લીખો—મારા દેશ બંધુ સીપાઇઓ, તમારી ફરજ અદા કરજો, પણ જે જે ચીજોનો કબજો લેશે તેની ટીપ બનાવી રસીદ મને દાવી જોઇશે સમજ્યાં ?

નારણુ—હે ભીખાભાઇ હમે તદ્દન નિરદોશ છિએની ? આય સીપાઇ દાદાને ભક્ષામણુ કરીને અમુને છોડવની ?

લીખો—હવે તમો લલાસ મુકી દો, જુઓ સીપાઇ દાદા, સેવક પોતે એખલો ગુન્હેગાર છે; જે સાચ્યું છે તે કહી દઇ જેલને મેહેત્ર ગણી આવકાર આપુંછ; એખી નસીબની વાત છે. સરકારને વધુ તકલીફ આપવામાં ફાયદો શું છે ? વકીલોનાં હોજરાં ભરવા માટે, બચાવ કરવામાં લાભ શું ? સજ્જ આખરે ને અવ્વજ થવાની, એટલે બને તેટલી ઓછી સજ્જ મેળવવા હાજી હા ભણવાનું. સીપાઇ દાદા તમો પણ હમારા દેશબંધુજ કહેવાવો છો; એટલે તમારી સાથે ફટાફટી ને માથા કુટી શા માટે કરવી જોઇએ ?

નારણુ—મુવોરે તું ભીખા ? હમારો માર્ગદર્શક થવાને બદલે ભર દરીએ અમારું વહાણુ કુખાડી મુવો.

લીખો—ભાષઓ ખુશી થાવો, કે આપરે સરકારનાં મેહેમાન થયા એખી નસીબની વાત છે. આસ્તા વેચ્યાં, આસ્તા વેચ્યાં, સેંકડો વેપાર કીધા—

જલતું જીર (રેશન)

ત્રણે સાથે—જેલખાનાની સેહેલ કરવા હવે ચાલ્યા સીધા સીધા.

૧ સીપાઈ—અસ હુવા. કીતના ટેટે'ટેટે' કર રહ્યા હય? ચોરી ચોર સરજોરી? ચલો અબ સીધે સીધે ચલો. તુમારે લીયે જેલ-ખાનેકા દરવાજા ખુલ ગયા.

(સર્વે જાય છે.)

અંક ૩ જો-પ્રવેશ-૬ ઠો.

—:૦:—

સ્થળ—સર સોરાખશાહના મકાનનું દીવાનખાનું.

(સર સોરાખશાહ, એક આર્મચેઅર ઉપર બેઠેલા છે. રોશન તેમની બાજુમાં ઉભી ઉભી પસવારે છે.)

રોશન—સોરાખશા તમેતો તખીયતની કંઈ સંભાળ રાખતા નથી. તમારા હાટની ટૂબલને લીધે તમારો 'બેડરૂમ' છોડી, ઝાઝી ચાલહાલ નહિ કરવાની, ડોક્ટરની સખત તાકીદ છતાં, તમે તો અહીં હોલમાં આવીને બેઠા? (માથુ પસવારે છે)

સર સોરાખ—મારા માથાપરથી તારો હાથ ખીસાડ. મારી તખીયતની અને મારી આખરની હવે તુને શું દરકાર?

રોશન—તમે એમ બોલી મને દુઃખી કરોય? આય જલતા જીગરને વધુ કાંય સતાવોય? તમારી પરણેતર તરીકે મેં મારી અને તમારી ધજજત આખર આજ સુધી જાળવેલી છે. તેવી એક મોહરદારને દુઃખી કરી તેની વફાદારીનો આવો બદલો આપોય?

સર સોરાખ—અસ કર! તારી વફાદારી તો મેં જોઈ લીધીય. નજરો નજર તેની ખાત્રી કીધીછ.

રોશન—છતાંબી તે જીકું છે! તમારી નજરે જોએલા દેખાવમાં તમે જુલાવો ખાવોય! મને ગેરધનસાફ કરોય! ખોટી રીતે સતાવોય!

સર સોરાખ—તું તારો વાંક હજીબી કચુલ કરતી નથી? તો તે દિવસની રાતે તારા રૂમમાં બેજનને મારી નજરો નજર જોયો તેખી શું ખોટું કે? રાતની વખતે એક પરાયા મરદને તારા રૂમમાં આવવાનું શું કામ હતું?

રોશન—હું કશુંલ કહ્યું કે, તે રાતે બેજન મારા રૂમમાં હતો; પણ તે શું કામ આયોતો તે બાબતનો ખુલાસો મારી તરફથી જાણવાની આજ સુધી તમે જરાખી દરકાર કીધી નથી. સાચી વાત તમારી આગળ જાહેર થઇ નથી. (સોહરાબશાહ વિચારમાં પડે છે.)

સર સોરાબ—જો કે બેજન દેખાવો પછી માફ દિલ કંઈથી માનવાને ના પાડેય; છતાં તું તારી વફાદારીની ખાત્રીજ કરી આપવા માંગેય તો તે માટેનો તારો શું બચાવ છે તે જણાવ?

રોશન—તમે જે વખતે મને પરણ્યા, તે આગમજ મારા જીગરમાં ખીજને માટે લાગણી હતી. જો કે તમે એક જીગર વગરની ઓરત સાથે પરણ્યા હતા, તે તમે જાણતા હતા. તમે ઝવેરાતની એક પેટી ખરીદી, પણ તે ઝવેરાતથી તદ્દન ખાલી હતી. પરણવા આગમજ બેજન મને ચાહતો હતો, હું તેને ચાહતી હતી. (સર સોરાબશાહ અદેખથી ઉશ્કેરાઈ બેચેન બનવા માંડે છે) મને જણાવવામાં આવ્યું કે લઢાઈમાં તે માર્યો ગયો, એટલે મેં તેનો ખ્યાલ છોડી દીધો, અને હું તમારી સાથે પરણી. તેમ થવાથી બે જીગરો લાંગી ગયા. વર્ષો પછી મુલેલો ધોરમાંથી પાછો જીવતો જાગતો આવ્યો. તેને તમે પોતાના પરોણા તરીકે ધોરમાં આવકાર આપ્યો. તેની હાજરી મારા માટે ભય સમાન હતી! પણ મેં મારા જીગરપર કાશુ મેળવ્યો. (મગરૂરીથી) તમારી, મારી ને પોતાની ઇજ્જત ખાતર તે આવ્યે શહેર છોડી ચાલી જનાર હતો! જવા આગમજ મને મળી જવાની લાલચે તેણે એક કાગળ લખ્યું! મેં તેની માંગણી ના પાડી!

સર સોરાબ—(અન્યખીથી) તેં ના પાડીયા છતાં તે આવ્યો?

રોશન—તેની હુલ્લસથીજ તે બેહોરમત થઇ આજે આવ્યે ફેર પુગાય. પરણીયા પછી હું તમારી તરફ આજ સુધી સદા સાચી ને વફાદાર રહીય (ખુદા તરફ હાથ ઉઠાવી) તેનો ખુદા સાહેબ છે.

સર સોરાબ—(છતી દાખતાં) તે હું કેમ માનું? સાબેતી શું છે? કે, હું માની શકું?

રોશન—તમને હું કેમ મનાઉં? કઇ પ્રકારના સોગંદ ખાવું કે જેથી તમારી ખાતરી થાય? મારા ધણી હું સાચ્યુજ કેહું? કે મારા ના કેહવા છતાં બેજન મને મળી ગીયો; મે તેની એવી મુલાકાતને હમેશાં ધિક્કારી કાઢીય! હું ખુદાને હાજરનાજર જાણી સાચ્યુ કેહઉં કે, તમોને પરણ્યા પછી, એક સાચ્યા પરણેતરના પ્યારને વફાદાર રહી, બેજનને એક લખ કરતાં વધારે મેં કાઇ દહાડો ગણ્યો નથી. સોરાબશાહ જોઇએ તો મને મારી નાખો, પણ મારી વફાદારીપર શક ના રાખો!

સર સોરાબ—(એકદમ નરમ બનતાં) હું તારું માનુંચ. હવે મારી આંખ ખુલીય! તારા મહોનાપરથી સચ્યાઇની પાક રોશની હવે હું જોઇ શકુંચ! તારી વફાદારીપર શક લાવવા માટે હવે હું પોતે શરમાઉંછ. રોશન વહાલી રોશન! મને માફ કર! (તેના હાથ લઇ પોતાની આંખોમાં દાખતાં) તું નિરદોશ હતી! હું દોશીત બન્યોછ!

રોશન—(આજુબુથી) મારા ધણી એમ ના બોલો, એ તો કિસમતમાં જે બનવાનું હોયછ તે બનેછ. ત્યારે સોરાબશાહ માફ માનો, બેજન તદ્દન નિરદોશ છે, તેની જીંદગી બરબાદ થતી બચાવો, તમારું દિલ સાફ કરી ખુદાના આશિરવાદ મેળવો.

સર સોરાબ—(દુખ સાથે ટટાર બની) લાવ જલ્દી લાવ, મને કાગળ ને પેન આપ, જલ્દી કર! (ટેબલ પાસે જઇ બેસતાં પોતાનું હાટું પકડતાં) હવે મારામાં તાકાત રહી નથી. મારું હાટું નબળું પડતું જાયછ, હું લખાવું તે લખ. (રોશન લાઇટ સળગારી લખવા બેસે છે.)

સર સોરાબ—(લખાવે છે) મીઠું બેજનજી બામ ઉપર મને જખમી કરવાનું મારી તરફથી જે તોહમત મુકવામાં આવુંછ તે માટે તે તદ્દન નિરદોશ છે! મને છરી મારનાર બદમાશ બીજો છે, કે જે નહાસી જવા પામ્યો છે. (ધ્રુજતે હાથે સ્ટીલ પેન લઇ સહી કરતાં) લાવ હું સહી કરું. મારી તખીયત વધારે બગડતી જણાયછ. હું વધુ વખત જીવી શકું તેમ લાગતું નથી. આય કાગળ જલ્દી મેજસ્ટ્રેટની કોરટમાં મોટરમાં જઇ તુંજ પોલીસાડી આવ જેમ બને તેમ જલ્દી જ! હિતાવળ કર!

રોશન—(આનાકાનીથી) પણ તમને એવી હાલતમાં હું કેમ છોડી જઈ ?

સર સોરાબ—રોશન હવે એક સેકન્ડ પણ ના થોભા જલદી દોડી જ.

રોશન—તમારી આવી હાલતમાં હું જઈ શકતી નથી; તમને છોડી દૂર જઈ શકતી નથી. (મોટે) સુના, હીરાજી કોઈ છેવ કે ? જલદી આવો. (સુના, ડાઁ જીજી અને હીરાજી દોડી આવે છે.)

સુના—શું છે બાઈજી ? જલદી ખોલો ?

ડાઁ જીજી—શેઠને કંઈ શોક લાગોછ કે ? (તપાસે છે.)

રોશન—હીરાજી દોડતી મોટરે કોરટમાં જઈ મેજસ્ટ્રેટને હાથોહાથ આપ કાગળ પોંદ્યાડો ! બેજનના છુટકારાનો આધાર આપ કાગળ ઉપર છે.

હીરાજી—આપ ચાલ્યો બાઈજી. (હીરાજી કાગળ લઈ બહાર જવા દોડે છે સામેથી બેજન ધસારામાં ધ દાખલ થતાં બંન્ના અગળ થાય છે)

બેજન—શું છે ? શું છે ? તમે લોક ધલરાટમાં કાંઈ છો ?

રોશન—(હરખથી) ઓ ખુદા ! કોણ બેજન ?

સર સોરાબ—(બેતાં દત્તાઈને) બેજન છુટો થયો ? કેમ અને કેવી રીતે ?

બેજન—મારા મેહેરબાન આપ એક શોક લાગે તેવો બનાવ બન્યોય. સર સોરાબશાહ હું તમારી અને લેડી રોશનની માશી ચાહવા આયોય. મને એક સાન્ધ્યા મિત્ર તરીકે માનશે એવી હું આશા રાખુંય. બીજો ઉર્ફે દોરાબ ગંદેવીયો પોતાના ગોઠ્યાંઓ સાથે પોલીસના પંજામાં પુરાવા સાથે સપડાયો, અને તેને ફેજે પુગો.

સુના—(ધલરાઈ) બીજો પોલીસના હાથમાં ? ઓ મારા માયરે (રડે છે)

હીરાજી—(પાસે જઈ) સુના ના રડ ! હિમ્મત રાખ !

બેજન—એ બીજો ચોર અને બદમાશ હતો. મારા સારાં નસીબે તેણે પોતાના તમામ ગુન્હા કબુલ કર્યા. અને ધનસાફને સીધા માર્ગ આપ્યો. દોર્ટ મને નિર્દોશ જાહેર કરીધા ! બીજાનું આપ એક કામ વખાણવા લાયક હતું. હું તેને મલતાં તેણે તમારી ને મારી તેમ સર્વેની માશી ચાહીય.

(સુના બાળુ મુગે મોઢે રડેય. હીરાજી પટાવેય.)

રોશન—ખુદા તારો ધનસાફ સાફ ને નેક છે !

સર સારાબ—ખરેજ ! ખુદાનો ઇનસાફ રાસ્ત છે. આખરે નેડીનીજ ફતેહ થઈછ. બેજન મે તારી તરફ ધણીજ ઘાતકી ચાલ ચલાવીય તે માટે હું શરમિન્દો છું. બહાલી રોશન તુંબી મને માફ કરજે કે, તારા જેવી પાકદામન અને વફાદાર ઓરત તરફ ખોટી રીતે શક લાવી, તુને સતાવી, તારા જીરને મેં જલતું બનાવી દીધું હતું. પણ ખુદાએ આજે મેહેર કરી મારી બહાલી રોશનના “જલતા જીર” ને શાંતિ અને રાહત બક્ષીય. તેમજ મારા દિલના ખોટા વેહેમોને દુર કરી મારી આંખોને નેક રોશની બક્ષીય. (એકદમ હાટમાં દુખાવો થાય છે, તેથી દુખી થતાં) ઓ ! ઓ ! ડોક્ટર મારા હાટમાં કેમ્પ આયુંય ! મારો જીવ ફરેય ! મને કેમ પકડો ? (હીરાજી સુના પકડે છે) ઓ મારી આંખે અંધારા આવેય ! ઓ બેજન મને તારો હાથ આપ (હાથ પકડે છે) મારી આગમજ તું રોશનનો ખ્યરખવાહ જેવો હતો, તે હવે મારા મોત પછી (રોશનનો હાથ પકડી) તું સદા એની સંભાળ લેજે; મારી ખ્વાહેશ બર લાવી મારા આત્માને ખુશી કરજે. ઓ ! મારો દમ ગુંગાયાછ ! ઓ રોશન !

(ગુજર પામેછ)

૧૨ નં.—(માથું નચું નાખી રહે છે) ઓ મારા ધણી મારા સોદા !

૩૧૦ જીજી—એવણુ ગુજર પામીયાય.

બેજન—“જલતાં જીર” ને સુખ અને રાહત બક્ષીને પોતે સદાની શાંતિમાં સુતાંય.

(સોરાબશાહ ગુજર પામી ખુરસીપર પડેલા છે. રોશન ગુફને પડીને તેમની છાતીપર માથું મુકી રહેય. બેજન તેને દિવાસો દે છે, સર્વે ગમગીન બનેય.)

ડી. પી. હોરમસન

ફોટોગ્રાફર

કાલબાદેવી રોડ—જર મહાલ.

તમારો તેમ તમારાં વહાલાંઓનો ફોટો
કહાં પડાવશે ?

તમને આરટીસ્ટીક ફોટોગ્રાફી જોઈતી હોય ?

આબેદૂખ તમારી શિકલની છબી પડાવવી હોય ?

તમનેદાર હુન્નરમંદીના ફોટોથી ઘેર શણગારવું હોય

તો ઉપલે ઠેકાણે એક વખતે મુલાકાત લેજો.

જ લ તાં જ ગ ર માં

આવેલી ફોટો પ્લેટસ એજ ફોટોગ્રાફીક સ્ટુડીયોની

હુન્નરમંદીનું પરીણામ છે.

બાલ કપવાની જણીતી દુકાન.

પારસી માલેકની અંગત દખરેખ હેઠળ ચાલતાં આ
સેલુનમાં લેડીઝો જેટસો તથા બચ્ચાંઓના બાલ
ઘણીજ સફાઈથી અપ-ટુ-ડેટ કાપી
આપવામાં આવે છે.

વેસ્ટ એન્ડ હેર કટીંગ સેલુન.

૬૦—લેમીંગટન રોડની પોલીસ ચોકી સામે-આંટરોડ.

અમારે ત્યાં ખાસ મોટા પગારે ઘણાજ ડીસન્ટ ગ્રેન્ડ થયલા
માણસો રોક્યા છે. અમારા સેલુનમાં ખાસ કરીને
દરેક ભાઈઓ માટે ઉત્તમ સગવડ, ડીસન્ટ ટુવાલો
અસતરાઓ, હેર ઓઇલ વીગરે
રાખ્યું છે.

માટે એક વખત જરૂર પધારી
ખાત્રી કરી જોજો.

SETHNA KATRAK & CO.

**Contractors & Commission Agents,
56, Tamarind Lane, Fort,
BOMBAY.**

Telephone No. 20386.

**Manufacturers Agents & Mill & Gin Stores
Suppliers.**

Sole Importers & Suppliers for

G. ROBBINSON & CO'S

**Lubricating Oils of all kinds, Best Boiler Composition, Boiler
Covering Cement, Greases, Tallow Substitute.**

The following are for your advantages

**Main driving Ropes, Engine packings, Canvas & Rubber
lined hoses, Genuine British admiralty quality rubber Sheets
and valves.**

**Genuine Hair Feltings, Leather Beltings, Chrome Belt-
ings, Laces, Picking Bands, (Hairy and Chrome) Drop Box-
Pickers No. 3, 4 and 5, Buffers (all kinds), and Roller Skins.**

**Egyptian and American Bandings, Woollen goods, Bobbin
and Skewers Papers Patent Packing Papers.**

**Healds, Reeds, wire Healds and Frames, Cornel Woods,
Shuttles and every description of Weaving Sundries.**

**WE KEEP HAND LOOM ACCESSORIES
READY IN STOCK.**

**Sizing, Finishing, and Bleaching Ingredients
(of all kinds) etc. etc.**

**HOME INDENTS:—will be executed on most
advantageous terms.**

CONTRACTS:—Special low rates for yearly contracts.

**TRIAL ORDERS & INQUIRIES
ARE SOLICITED**

Printed by P. C. Appoo, at the New Art Printing Press No. 201-22
Mapla's Compound, Bora Bazar, Fort BOMBAY, and Published by
Mr. Rattanjee Framjee Sethna, Sethna Building, Khetvadi.

